

Jelen Irodalmi

XXIII. évfolyam, 266. szám

2023. DECEMBER

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György**, **Makkai Ádám**,
Méhes György, **Szócs Géza**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: MICHELANGELO (1475–1564) szobra

Böszörményi Zoltán

Karácsonyi ima

*Az öröm ünnepe ez: szent karácsony.
Hangoljuk fel lelkünk húrjait,
hangoljuk fel szívünket:
Sursum corda!
Vörös bársony.
Szent karácsony.
Háborúk dúlnak körülöttünk,
mint kinek a szenvedés az egyedüli szórakozása.
Szent karácsony!
Érzelmek bonctana vagy,
bölcsonkben az öröm,
megváltó királyunk,
hozz nekünk békét, olaját, friss reményt,
állítsd le az öldöklőket,
fordítsd arcod felénk!
A csillagok,
ha majd leszálnak egy-egy karácsonyfára,
ne lássanak szemünkben
félelmet, halálmosolyt,
a kilátástalanság fekete feltjait:
a gyászt!
Sursum corda!
Vörös bársony.
Szent karácsony.
Örömben fürödjünk!*

Magyari Ágnes

Böleánytelenül

Képzeljük el azt a civilizációt, ahol az olaszok és a franciák helyett az angolok és a hollandok számítanak gasztronómiai zseninek! Vagy egy olyan világot, ahol Sári határozza meg az élet alakzatait. De ez mind lényegtelen zöreje volt a mindenségnek, mert minél több időt töltött Dályában Pali, annál világosabb lett számára, hogy arrafelé a legérdekesebb látnivaló Sándor Zsigmond.

„Notórius hazudozó – írta a tanszékvezetőnek –, aki valamilyen narratológiai hipnózisban tartja környezetét a képtelennél képtelenebb történeteivel. Szövevényes hazugságaival egyfajta szellemi kolonizációt épített ki, ahol ő – a kútfő – a kizsákmányoló attitűdjével viselkedik. A verbális erőszaknak ez a jól megstrukturált és szofisztikáltan misztifikáló formája olyan szociológiai jelenség, amelyet ezidáig még senki sem vizsgált meg alaposabban, tekintve, hogy itt a kognitív szemantika tipikus esetével találkozhatunk. Sándor Zsigmond a krónikus magamutogatás patológikus példánya, aki oly mesterien leplezi valós énjét azzal, hogy állítólag 1506 óta csak a pincében üldögél és iszik, hogy mindenképp érdemleges a tudomány érdeklődésére.”

Palinak eltökélt szándéka volt ezt az esetet alaposan feltárni és a tudományos világgal a várhatóan szenzációszámbe menő eredményeit megosztani. Mérhetetlenül hálás volt nagyanyjának, de még Sárinak is, mert nélkülük esze ágában sem lett volna ilyen kétes kalandokban részt venni.

Így aztán anyaggyűjtés céljából lemerészkedett a hírhedt pincébe, ahol Zsiga bá naphosszat egymagában gubbasztott, és csak nagyon ritkán jött elő. Jobbára csak sorsdöntő eseményekkor – mesélték a falubeliek; úgy, mint leszámazottainak keresztelője, ellenségeinek temetése, illetve az Ördög bukása, amikor őkelme feje testétől leválva gurul le a Szomorhágáján, ő meg – mármint

Sándor Zsigmond – végre lelkében megnyugodva emelné pohárát a jó végső győzelmére.

- Pálinkát? – kérdezte a belépő Szádeczky Pált Zsiga bá.
- Nem iszom rövidet – mondta Pali.
- Akkor esetleg egy kis rütyüt?

Mivel nem tudta, mi az, azt kért. A kocsmazárás után a falu eltökélt alkoholistái Zsiga bá pincéjébe vonultak át. Mire megérkezett az illusztris társaság, addigra Pali már a padon hortyogott.

- Hát ezzel meg mi lett? – kérdezték – Talán meghalt?
- Á – legyintett az öreg –, csak adtam neki egy kis rütyüt.

Nevettek. Pali meg aludt, és álmodott. Olyat, amiért bármelyik kezdő pszichoanalitikus is azonnal megőrült volna. Természetesen az örömtől. Amiért ilyen mázlista, hogy rögtön szakmai pályája elején szembe jön vele egy ilyen ínycség. Mert Palinak biciklisnadrágot kellett húznia, hogy rájöjjön: ő karrierista. De ez nem bűn. Attila is az volt. Attila, a hun. Palinak fogalma sem volt, miért pont Attilaként intézkedik álmában, de az álmok sosem logikusak. Ráadásul Kölnben volt. Pali sosem járt Kölnben. Nem is vágyott rá. De álmában, Attilaként ott ült egy McDonald's-ban a kölni dómmal szemben és tömte magába a sajtburgert. Azt hiszem, éhes vagyok – gondolta magában. Korgott a gyomra. Mojsza közelebb is hajolt hozzá.

– Ennek korog a gyomra – állapította meg a tényállást –, a rütyü meghozta az étvágyát.

De Pali akkor már az álom elmét ringató bárkájában lebegett a képzelet végtelenjében. Éberségének utolsó zsigerével még átsuhant rajta: én utálom a McDonald's-t, de akkor Attila, a hun, tele szájjal röhögött. Abban a pillanatban a kölni dóm elé szépen belavírozott egy jól megtermett hajó, tele nőkkel. Ennyi nőt még életében nem látott. Sem ő, sem Attila. Összesen tizenegyezer. Ő meg, a 'hol hon, ott hun' elv alapján mi mást csinálhatott volna, mint-hogy odakullogott közelebről is megtekinteni: miről van szó. Ott állt a nők vezetője, jó nagy darab, szőke germán asszony. Amolyan Wagner-szoprán típus, aki éppen sült kolbászt evett, amelyet jóféle sörrel öblített le. Attila, mint kényes gyomrú, napfényhez

szokott ember, nem szívlelte a keserű ízű italokat és a szomorúan esős, hosszú nappalokat. De persze a gasztronómiai elhajlások őt nem tántorították el. Mint minden sikeres férfit, Attilát is az anyja inspirálta, aki szerint a széles csípőjű germán nők lehet, hogy nem a legszebbek, de szívósabbak mindenkinél, ezért hagyja a sápadt nebántsvirágokat, mert a szerelem nem esztétikai kérdés.

Pali természetesen – Attilával ellentétben – imádta a sört, de ember legyen a talpán, aki befolyásolni tudná az álmokat. Tehát Attila követve az anyai útmutatásokat feleségül akarta venni Orsolyát – germánul Ursula, azaz medvécske. Van ebben a névben valami – kommentálta Sándor Zsigmond, aki az álmok hóbortos logikája szerint ott állt Pali, akarom mondani, Attila mellett. Kezében butykossal. Mert ő már birkózott medvével itt a dályi erdőben – szötte szövevényes hazugságait Zsiga bá, aki még Pali álmában sem tudta abbahagyni a hantázást –, a medve pont olyan volt, mint ez a debella. Egy kis rütyüt? – kérdezte Attilától. A lényeg: Ursula legyen bármilyen férfiás jelenség is, ezzel együtt vonakodott elfogadni Attila gyengéd közeledését, ezért Attilának, a hunnak, lépnie kellett, ha meg akarta menteni férfiúi önbecsülése romjait. Így aztán a hunok – hun volt, hun nem volt – lenyilazták a fiatal nőket.

Ez egy nagyon zavaros történet – pöffeszkedett Sándor Zsigmond hívatlanul Pali álmában –, nincs benne semmiféle rend, és a műfaji előírások iránti tisztelet. Mégis mit tud a műfajokról – háborgott Pali – egy ilyen tanulatlan bugris?! Sándor Zsigmond elgondolkodva nézett maga elé. Majd úgy behúzott Attilának, hogy az repülni kezdett. Kétszer megkerülte a dómot, aztán elrepült először nyugatra, utána meg vissza keletre, és végül fejfel előre beleállt egy hatalmas hegyoldalba valahol távol, egy idegen földrészen, ahol az ott élő népek az égből váratlanul becsapódott ismeretlen testet istenként kezdték tisztelni.

– Azta – mondta Mojsza –, Zsiga bá még Attilát, a hunok királyát is kiütötte.

Elismerően bólogtak a többiek. Pali magához tért, és nem értette, miért folyik az orra vére. Mojsza tisztogatta.

– Mi történt? – kérdezte.

– Zsiga bácsi dühösködött – mondta –, amikor álmában azt motyogta: Sándor Zsigmond bővli. Nem kellene bosszantani az öreget – oktatta Mojsza a jómodorra Palit–, mert már az Ördögöt is megbicskázta.

Pali terve a következő volt: ha már úgy adódott, hogy álruhában kellett Sári elöl megszöknie, akkor úgy fog tenni, mintha eltökélten járna el a család ügyében, de valójában lábat lógatni és csavarogni fog a Székelyföldön. A tanulmány megírása csak később jutott eszébe. Eleinte egy picit nyomasztotta, hogy mindenkinek hazudoznia kell, de miután elvetődött Dályába, és megismerte Zsiga bát, már egyáltalán nem találta olyan nehéznek a handabandázást.

Bár édesanyja zokogva felhívta, hogy ők már nem bírják tovább, mivel Sári naponta legalább tízszer hívogatja őket, és mindennap megjelenik náluk követelve, hogy azonnal mondják meg, hol van Pali.

– Hol vagy, fiacskám? – kérdezte magából kikelve. – Azonnal csinálj valamit, mert már nem sokáig fogjuk ezt bírni apáddal.

Orsi, aki sokkal karakánabb volt a szülőknél, nem tulajdonított túlzott jelentőséget Sári gerillaakciójának.

– Nem kell vele foglalkozni – mondta –, egy idő után majd megunja.

De Sári nem unta meg. Pali sejtette, hogy így lesz. Így neki kellett lépni. Heteken keresztül készült rá. Mert, ahogy már sejtheti az olvasó, Palira nem volt jellemző a kapkodás és a hajmeresztő kalandoktól kifejezetten ódzkodott. Így egy kellemes vasárnap délután, amikor a Szomorhágaján túl üldögélt a mezőn a szemközti domboldalon elterülő temetőt bámulva, megszólalt a telefonja. Sári volt az. Mióta gyáva kutya módjára megszökött Budapestről, egyszer sem vette fel a lány hívását. De akkor kivételt tett.

– Igen? – vette fel olyan hányavetiséggel, mint bohém katonatiszt, aki éppen most kártyázta el a családi vagyont, de eb ura fakó: sose halunk meg!

– Igen??? – süvített a vonal másik végén a hisztérikus Sári, akinek a lelkivilága leginkább egy pirítóssal keresztezett borzra

emlékeztett. Ez Orsi véleménye volt, de nem magyarázta meg, hogy pontosan mire is gondol.

– Igen? – mondta csillapítólag Pali, és további szemantikai katalizmát megelőzendő Zsiga bá módszerével inkább történeteket kezdett gyártani. – Szingapúrban vagyok.

Sári a vonal túloldalán felsikoltott. Majd lecsapta a telefont. Pali nem tudta eldönteni, hogy ez most jó, vagy rossz. De alig két nap múlva kiderült, hogy nem olyan egyszerű nagyívű elbeszélői szálakat szőni, mivel a képzelet és a valóság határa kényes hajszálér, ahonnan a józan ész összes vonatkozása visszaverődik. Más szavakkal két nap múlva Sári fényképet küldött neki az amszterdami repülőtérrel, ezzel a szöveggel: Már csak két óra, és felszáll a gépem. Irány Szingapúr!

Pali azonnal hívta Orsit, hogy mégis mi a fene zajlik, nem lehet igaz, hogy mindenki ennyire használhatatlan, és nem beszélte le senki Sárít egy ilyen örültségről.

– Mintha ez bárkinek is sikerülhetne! – replikázott Orsi.

Majd megnyugtatta Palit, hogy nincs itt semmi izgalom. Sőt! Nyugodjon meg. Sári végre talált magának egy megfelelő szórakozást, és legalább jó távol lesz mindenkitől, amúgy is imád utazni. De én nem vagyok Szingapúrban – próbálkozott Pali. Ez a lényeg – zárta le a vitát az unokatestvére. Pali ekkor bizonytalanodott el először, hogy hazudni mégsem olyan könnyű, mivel minden kimondott szónak van következménye. Akkor vajon mi lehet a titka Sándor Zsigmondnak? Gráncsa Margittól kérdezte meg, akivel a temetőbe vezető úton találkozott.

– Szerinted hány éves az öreg? Igaz lehet, hogy ötszáz?

– Természetesen hazudik – válaszolta a lány –, legalább het-száz évesnek kell lennie, látszik a bőre redőiből.

Ekkor ismerte fel Pali, hogy nem elég párhuzamos valóságot építeni, mert az, ha az ember nem képes megfelelő szuggesztívóval előadni, semmit sem ér. Lehet, gondolta, hogy a Sándor Zsigmond jelenséget nem a valótlanágok következetes képviselése felől szükséges megközelíteni, talán inkább arról van szó, hogy egy karizmatikus egyéniség hogyan képes elvakítani egy teljes

közösséget. Más szóval nem elég hazudni, de tudni kell, hogy ki-nek mire van szüksége, és Pali egyáltalán nem volt biztos abban, hogy ismerné annyira Sárit, ami alapján képes lenne helyesen felmérni a lány vágyait.

Amivel viszont nem számolt, az a szülei és a nagyanyja voltak. Az édesanyja hisztérikusan hívta fel, hogy mégis milyen dolog, hogy ő Szingapúrban van, és a család erről semmit sem tud. Majd a nagyanyja telefonált, és igencsak hűvös hangon kérte rajta számon, hogy az, aki Szingapúrban lopja Isten szent napját, az talán arra is képes lenne, hogy végre eljérjon felmenőjének sírgyalázása ügyében. Ekkor Sándor Zsigmond megjelent a szobájában.

– Ideje, hogy végre elrendezzük ügyeinket.

És elővette a bicskáját. Mert kihaltak a sárkányok, eltűntek a bölények, de a medvék maradtak. Sőt egyre több van belőlük. A bölénytelenség elviselhetetlen könnyűségének – mondta Sándor Zsigmond – az a következménye, hogy hirtelen rájövünk: úgy vagyunk egyedül a teremtésben, hogy a kézzel fogható valóság lassan elfogy körülöttünk, de a láthatatlan és titokzatos, az ember lelki egyensúlya ellenére törő lények megsokasodnak. Erre bizonyíték – fonta tovább szövevényes meséjét Zsiga bá – Mojsza esete.

Egy nap vidáman pöfögött a Daciájával az Égei-tető felé Kányád irányából. Ez 1989-ben volt. Mojsza elégedetten vizsgálgatta a Fogarasi-havasokat, és boldogan konstata: látszanak a hegycsúcsok, márpedig ez a dályai ősi meteorológiai megfigyelés szerint azt jelenti: jó idő lesz. Akkor látta meg az útszélen stoppoló asszonyt. Nem ismerte, amin csodálkozott – a környéken mindenki ismert mindenkit –, de azért megállt, és felvette.

Hova megy? Dályába? Nahát. És kihez? Sándor Zsigmondhoz. Mert valami nagyon fontosat kell neki mondania. Mojsza bólogatott. Mindenki valami nagyon fontosat akar Zsiga bának mondani. Ekkor nézett le – maga sem tudja, miért, mesélte később Mojsza – a nő lábára. Megfagyott benne a vér. Teljes erővel a fékre lépett. Éppen jöttek lefelé az Égei-tetőről, már az erdőben jártak. A nő egyik lába patás volt. Mojsza nem mert többet rá-

nézni. Meredten bámult ki a Dacia szélvédőjén, és rettegve nézte a sejtelmesen sorakozó fákat. Arra gondolt, milyen jó lenne most rögtön bükkfává változni. Ott állhatna a többi fa között, és bambán vizslatná az elhaladó autókat. Minden erejét összeszedve megkérte a nőt, hogy szálljon ki. Miért? – kérdezte az. – Csak azért, mert az egyik lábam pata? Mojsza betakarta a fülét, mint amikor gyerekként nem akarta meghallani, amit éppen mondtak neki. De a nő csak nem hagyta abba, és magyarázott tovább, hogy azért, mert neki nem olyan a lába, mint másnak, igazán elvihetné Dályába. Mojszát megbénította a félelem, ezért csak annyi ereje volt, hogy azt mondogassa: szálljon ki, szálljon ki! Jó – mondta az asszony –, de előtte még mondana valamit, amiről Zsiga bácsinak feltétlenül tudnia kell. Nagy vérfolyam közeleg. Sokan meghalnak. Utána majd azt fogják hinni, hogy a tisztító véráldozat végképp elmosta az Ördögöt, de ebben ne reménykedjenek. Az Ördögnek csak jobb lesz. Az asszony kiszállt Mojsza Dáciájából, aki azonnal rálépett a gázra, és örülteként száguldott tovább. Megvadult bikaként tiport végig Égén, majd nagy csörömpöléssel tört be Dályába. Hatalmas fékkel állt meg Sándor Zsiga házánál, és sírva rontott a pincébe.

– Esetleg az nem fordulhat elő, hogy ez a Mojsza kissé túloz? – kérdezte óvatosan Pali.

– Lehetséges – mondta talányosan Sándor Zsigmond –, aki viszont bizonyára elvetette a sulykot, az Szádeczky-Kardoss doktor.

Pali szava elakadt. Szó mi szó, ő nem sokat tudott ükapja tevékenységéről, és hirtelen nem volt válasza erre a váratlan huszárvágásra.

– Miben túlzott volna Szádeczky? – közelített tapintatosan a kényes ügyhöz, mert az világos volt, hogy kardinális ponthoz érkeztek.

Sándor Zsigmond odament egy hatalmas, legalább háromszáz éves, faragott ládához, amelyet olyan áhítattal nyitott ki, mintha az örökélet elixírjét tartaná ott. Némi kutakodás után megsárgult, egérrágtá fóliánsokat vett onnan elő. Leereszkedő mosolyal nyújtotta át Palinak.

– Sándor Zsigmond – silabizálta Pali a kusza sorokat – *Csíki Székely Krónika* 1533-ból, másolva 1796-ban, deákul.

Nem tudta, mit illene mondania.

– Elvárom a család helyreigazítását.

Pali csak nagyon lassan értette meg, hogy Zsiga bá azt szeretné, ha a Szádeczky család minden lehetséges módon nyilvánosságra hozná, hogy ez a Lajos tévedett. Újságban, rádióban, tévében és azon az internet izén. Ez a mű eredeti, semmilyen családi részrehajlás nem történt itt, és ha akad is baja a latinnal, az csak azért van, mert 1533-ban mindenki törte-zúzta a deák nyelvet.

– Hallotta volna Szapolyai Jánost latinul megszólalni! Úgy kínlódott a ragozással, deklinációval meg miegymással, hogy Szádeczky doktort megütötte volna a guta.

Persze Zsiga bá sem hallotta soha Szapolyait sem magyarul, sem latinul hadoválni, mert nem volt egymáshoz szerencséjük, de egy kis kegyes hazugságot bocsánatosnak vélt, mivel a család és a saját becsületéről volt szó. Ebben a kérdésben nem engedett.

Palinak fogalma sem volt erről a Csíki Székely Krónika ügyről, bár látta a nagyanyja polcán Szádeczky-Kardoss ilyen című dolgozatát, de nem emlékezett arra, hogy bármikor is kézbe vette volna. Tanácstalanul toporgott Sándor Zsigmond egyszemélyes ítélőszéke előtt, áhítozott a zsebében meglapuló telefonja után áldva az okostelefonokat és a mobilnetet. Csak azt nem tudta eldönteni, hogy nagy otrombaság lenne-e, ha előkapná, és gyorsan rákeresne erre a csíki izére. Tusakodásában végül arra jutott, hogy ha Sándor Zsigmond kezében bicskával Szapolyairól hablatyol, akkor ő miért ne internetezhetne. Gyorsan kivette a készüléket, és uzsgyi fel a Wikipédiára. „A Csíki Székely Krónika egy vitatott hitelességű történeti írás, amely állítólag 1533-ban keletkezett latin nyelven, és egyik másolata maradt fent az utókorra. A krónika a Sándor család genealógiája mellett foglalkozik a székelyek eredetével és történetével is, és utóbbiaknál a hun eredetet hangsúlyozza. A történészek többsége a könyvet Sándor Zsigmond által 1795-ben készített hamisítványnak tartja.”

Aha – gondolta Pali –, most már minden világos. De bár oly egyszerű lenne az élet, ahogy egy Wikipédia szócikk tud tévedni.

– Ez tudományos kérdés – vértette fel magát Szádeczky Pali –, sőt történelemtudományi kérdés, amelyben én végzettségem révén nem vagyok kompetens.

– Nem tesz semmit – legyintett fölényesen Sándor Zsigmond –, Szádeczky doktor sem volt az.

Erre Pali olyan ócska trükkökkel próbálkozott, hogy végeredményben akármit is állítson az őse, mások vitatják gondolatait, tehát ez a kérdés még nincs eldöntve tudományos berkekben. De Sándor Zsigmond nem XXI. századi ember volt, szóvirágokkal nem lehetett kifizetni.

– Bánom is én – húzta ki magát –, hogy ki miről nyekereg, nekem és a Sándor családnak elégtételre van szükségünk.

Pali zavarban volt.

– Pontosan mit vár tőlem?

Sándor Zsigmond újfent odament hatalmas, díszesládájához. Rövid kutakodás után újabb papírhalmozatot húzott elő. Odaadta Palinak.

– Számítva vonakodására – mondta –, ezt az összefoglalót készítettem, hogy mit és hogyan kellene korrigálni a gyalázatos 1905-ös dolgozat állításain.

– Ez legalább kétszáz oldal – kiáltott fel a Szádeczky-ivadék –, és én nem is tudok latinul!

– Nem tesz semmit – fölényeskedett Zsiga bá –, Szádeczky doktor szerint én sem.

Ezzel szó nélkül kiment az elülsőházból. Pali, akit még a Sári-féle fiaskó is húzott, úgy vélte, a túlélés egyetlen esélye a módszeres hazudozás, ezért bőszen írt, és amikor valaki megkérdezte, hogy mit, mindig azt válaszolta: Zsiga bácsinak kell valamit elintéznie.

Akkor megint megszólalt a telefonja. Sári volt. Szingapúr-ból. Magánkívül. Nehezen értette meg, hogy nem azon habordott fel, hogy Pali nem lelhető fel Szingapúrban, hanem azon, hogy ki követte őt Instagramon, és törölte az ismerősei közül a Facebookon.

– Micsoda érzéketlenség ez? – kiabálta Szingapúrból Sári olyan hangerővel, hogy Argentína déli részén kutató parasztok ijedten rebbentek szét. – Mégis mit képzelsz te magadról?! Mit fognak rólam gondolni az emberek?!

– És hol szálltál meg? – próbálta Pali elterelni Sárit a rögeszméitől.

– A barátnőim írták, hogy akkor mégis mi van velünk. Akkor mégis mi van velünk?

Erre Palinak nem volt semmiféle elfogadható magyarázata. Illetve csak annyit tudott mondani, hogy kényes családi ügyek nyomasztják, és nincs túl jól lelkileg. Úgy vélte, ha finoman lerángatja Sárit vesszőparipáiról, akkor talán értelmes dolgokról is tudnának diskurálni. Vagyis látszólag értelmes dolgokról. Mint például a gasztroblog írás rejtelmek, a vegánság előnyei. Valamint arról, hogy a francba gondolja a lány: ki-be sétálhat az életében, mintha semmi sem történt volna. Nem vagyok én átjáróház – dühöngött magában Pali. De amilyen peches... – erre a legjobb példa, hogy elindult Sándor Zsigmondot megkeresni, és az a sorcsapás érte, hogy meg is találta. Ennek alapján sejthető: Sárit sem tudja jobb belátásra bírni. Ezért a megúszás taktikájával próbált meg lavírozni az élet tengerén:

– Azonnal lépéseket teszek az ügyben – mondta.

Sári el is hallgatott. Megy ez – gondolta Pali –, csak sokat kell gyakorolni. Mivel nagy volt a csend a másik oldalon, szépen kikapcsolta a telefont. Ennyi izgalom egy napra pont elég – vélte. Inkább kísétált a Gergely utcán a Pityóka-kert irányába, ahol az első nap baktattak alkalmi ivócimboráival. Alig ért ki a kerthez, jött vele szembe Gránicsa Margit.

Nem tudta, hányadán áll ezzel a lánnyal, de tanulva a Sárival kapcsolatos baklövéséből, óvatos volt. Zsiga bácsival sem akart további bonyodalmakba keveredni tekintve, hogy még arra sem volt ötlete, miképpen tudná megúszni ezt a kényes családi becsületbeli ügyet. Természetesen senki sem hibáztathatja Palit az együgyűsége miatt, hiszen a minden hájjal és sok évszázados tapasztalattal megkent Sándor Zsigmond sem bírt el egyetlen korban sem az akkori Gránicsa Margittal.

– Zsiga bá mindenkit lóvá tesz – mondta a lány, aki észrevette, hogy a férfi szeretne gyorsan megszabadulni tőle.

Pali értetlenkedve állt egy esővíz mélyedésben, mert Dályában, ha rázendített az eső, egy hétig tartott. Akkor aztán folyt a víz mindenhol, még a sóhajokból is. A sár lehúzta a csizmát, a hegyoldalból patakokban ömlött a víz, barázdákat vájva az úton, és hatalmas köveket hordott kupacokba. A székely monszun idején a vékonydongájú Dálya-patak zsírosan kövér folyamává dagadt.

– Mire gondolsz? – kérdezte Pali, mert csak nem bírta szó nélkül.

– Keresd meg a ramocsavirágot.

A fene eye meg Zsiga báb, Gránicsa Margitot, a falut és annak összes titkát! A férfi megvonta a vállát, és haladt tovább Felszeg felé. Ahogy haladt, egy csapat gyerekekkel találkozott.

– Ti tudjátok, hol van ramocsavirág?

A kölykök csak megvonták a vállukat.

– A ramocsát nem tudjuk – mondták –, de virág van elég, ha akarja, szedünk magának.

Pali gyalogolt tovább, és bekapcsolta a telefonját. Legalább száz hívás Sárítól, szinte ugyanannyi üzenet, amelyben amiatt őrvjög, hogy kijelölte őt a közösségi felületen. Néhány nem fogadott hívás volt a szüleitől. Orsi küldött üzenetet, hogy azonnal hívja fel, mert Sári Szingapúrban megbolondult, ami nem baj, a gond csak az, hogy egész Budapestet fellármázta, és most már azt terjeszti: amint egymásra találhatnak ott, a Távol-Keleten, már is indulnak a Maldív-szigetekre összeházasodni. A nagymama kitagadta, Pali édesanyja csak sír. Az ártatlanul induló kegyes hazugság – öszszegezte Orsi a helyzetet – családi katasztrófa felé dübörög.

Csak dübörödjön – gondolta Pali –, nincs nekem időm minden potomsággal foglalkozni.

Varga Melinda

Fehér gyöngyök

*Alszik a moha, alszik a harmat,
alszik a lomb, alszik az avar,
hull az ég fehér gyöngye
Isten tenyeréből.*

Az égre vetítem

*Minden napra kitalálok
egy apró kívánságot,
és az égre vetítem.
A gondolat papírmadár,
a ki nem mondott szavak
üstökösök,
fényük hidegezüst.*

Szenteste ropogó hóval

*Éjféli misére igyekszünk,
állig begombolkozva,
nagykabátban, csizmában,
asszonyok és férfiak
egymásba karolva sietnek
a nagytemplom felé,
hidegtől piros az orruk,
kőkénykék, sűrű az éjjel,
csak a hó világít az utcán,
ütemesen ropog a talpunk alatt,
dallama áthallik a mai napba.*

Patócs Molnár János

Idegenek

Látta magát, ahogy felriad. Nem tudta, ébren van-e, vagy álmodik.

Körülnéz. A szegedi főpályaudvar sugárzóan felújított épülete mered rá az ablakon túl. Érzékeli, hogy egy test dől hozzá szorosan, az nem más mint a fia. Arcán angyali béke. Ha megmozdul, felébreszti. Senki nincs a fürkében rajtuk kívül. Fel kellene állni. Hallatszik, ahogy a takarítók csörömpölve feljárják a vagonokat, közelednek az ő fürkéjük felé. Le kellene szállni. De hol a váltás-kája? Sehol.

Felugrik, a gyerek felébred, sírni kezd. Ő sem tudja, hol van. Hazaérkeztünk – mondja az apa bizonytalanul, és furcsa idegen-ségérzet járja át, mint egy tetőtől talpig nyilallás. Kemény üzleti tárgyalások tobzódnak mögötte, két megkötött szerződés lapul a táskájában, a siker elégedettséget kellene szüljön. Azért rágná hiányérzet, mert a tárgyalások folyamán nem mindig tudott odafigyelni, azon járt az agya, hogy mi történik a fiával a gyermekmegőrzőben. Emiatt talán nem is annyira előnyös az a szerződés, mint amennyire első olvasatra látszik? Akkor most minden hiába? Aggódás, stressz, félelem a kudarctól, végső soron a kényszerű önrombolás mehet a kukába? A megelőző vitákkal, feszültséggel együtt, mert a felesége nem hagyhatta el az előadásait, nem talált helyettest, a nagyszülők gyengélkedtek, nem utazhattak hozzájuk gyermekfelügyeletre. A szerződés, a tárcája némi készpénzzel, bankkártyákkal, az irataival, a telefonja, a kulcsai, két váltás fehérenemű neki, s a gyereknek is – utóbbi persze nem nagy érték – a váltáskában volt, ami nincs.

– Szögéd, végállomás – szól be a kalóz kinézésű, fejét halálfejes kendővel átkötő takarító.

– Tudom – morogja. – Nem találtak egy szürke, kétrekeszes, cipzáras, kulccsal zárható váltáskát?

– Utánanézők – válaszol kelletlenül az ipse. – Mögkérdezöm a többieköt.

A gyermek magához tér.

– Mikor érünk haza?

– Légy kicsit türelemmel!

Nem kell sokáig várni, a „kalóz” visszatér a nemleges válasszal. Udvariasan eligazít: az információs ablaknál bejelentést lehet tenni.

Az egyetlen nyitva tartó pénztárnál közlik, a külön információs szolgáltatás megszűnt, nekik is takarékosan kell gazdálkodni mindennel, a „humán erővel” is, a helyzetre való tekintettel: a külföldre szóló jegyeket kiadó kasszánál eligazítják.

– Most épp zárva van.

– Szólok a kollégának – mosolyog készségesen a dundi pénztárosnő.

Valóban, perceken belül elhúzzák a függönyt, a csinos kasszásnő ad egy formanyomtatványt, azt kell kitölteni. A gyerek nyűgös. Mikor megyünk már haza, ismételteti. Anya kell, anya kell, anya kell! Visszaadja a kitöltött lapot, kap egy telefonszámot, amelyen érdeklődhet.

Bevillamosznak az Aradi Vértanúk teréig, anya kell, anya kell, anya kell. Úgy érzi, minden utas őket nézi. A bérletét is a tárcájában szokta tartani, most izgulhat, hogy jön-e ellenőr. Megússzák. Éhes vagyok, apa! Átbattyognak a Honvéd térre. Ahogy megpillantja a sarki büfét, a követelőzés erősödik: éhes vagyok, apa, éhes vagyok, apa, nem értesz magyarul? Utóbbi kérdés gyakori megfogalmazása friss, amióta a temesvári üzleti úton megtapasztalta, hogy a világ egyes részein nem biztos, hogy értenek az anyanyelvén. Kikutatja a zsebeit, érmékből összekapar egy sonkás szendvicstre valót. Délelőtt csak negyven percenként közlekednek a buszok, az épp esedékes öt perce elment.

Leülnek a buszmegálló padjára. A gyerek, miután éhségét csilapította, szomjas lesz, szerencsére van egy köztéri ivócsap, felemeli, hogy elérje. A kicsit nagyon szórakoztatja az ivás rendhagyó módja, ujjacskájával részlegesen leszorítja a lyukat, lepriccolja

magát, az apját is, nagyokat kacag. Engedélyt kér, hogy kihasználja a játszótéri eszközöket. Az apának nincs kedve, de elkíséri a fiát. Felesége valószínűleg dolgozik, hogy fognak bemenni? Telefonálni nem tud, talán az lenne a legcélszerűbb, ha előbb felkeresné a felesége munkahelyét, és elkérné a kulcsát. Gyalog öt kilométer. Persze ez lutri, állandóan mozgásban van, egyik óra a város egyik végén, a másik a másikon, a központi irodában kellene érdeklődni, hogy épp hol keresheti, de fennáll a veszély, hogy mire gyalog odaérne, már épp elindult a következő helyszín felé. Ha szerencséje van, akár otthon is találhatja, sajnos az órarendjét sosem tudta megjegyezni, nem tartotta érdemesnek, hiszen félévente változik. Némelykor délben kezd, ha szerencséje van, ez a nap ilyen. Ha nincs, a derűs időt tekintse szerencséjének, lehet vagy húsz fok, a május ebben az évben nyárias időjárást hozott. Szerencse a szerencsétlenségben. Kéredzkedjen be valamelyik szomszédhoz? Már csak a gyerek miatt. Hátha végéznie kell? Az még hagyján, egy gyerek elintézheti a kisdolgát az utcán, de mi lesz, ha őt fogja el a szükség? Mondjuk, délelőtt alig van forgalom, és épp előttük nőtt egy bodzabokor, a villanypózna tövébe. Már sokszor elhatározta, hogy kivágja, mert az arra járók szemetesnek használják, valamilyen ismeretlen okból a város nem telepített kukákat abba a kerületbe, csak a főutcára. Amikor vágta a fűvet, mert ugye a közterület-fenntartók jó, ha egy évben egyszer levágják, vedernyi sörös, üdítős, erőitalos, alkoholos palackot gyűjtött össze, hogy ne csorbítsa ki a fűnyíró életét. Aztán mégsem vágta ki, egyrészt, mert engedélyt kellett volna kérnie a közterület-fenntartótól, másrészt a villanyoszlopon sárga tábla figyelmeztet, hogy megközelíteni életveszélyes. Hát az a bokor adott esetben most még jól is jöhet. Aztán bemászhatna a kerítésen, de a házba úgysem tudna bejutni. Betörjön a saját házába? Nem lenne könnyű. Pár hónapja tettek új ajtókat, öt helyen záródnak a biztosító igényei szerint. Meglátná valaki, idegennek nézné, még riasztaná a rendőrséget. Nemrég laknak az utcában, csak a legközelebbi szomszédokat ismeri. Minél tovább gondolkozik, annál kevésbé látszik értelmes dolognak hazamenni. De hova máshova? Legalább a gyerek ne lenne vele.

Befut a busz. A fia folyamatosan kérdezősködik az útba eső különlegesebb épületek rendeltetése felől. Ritkán látja a belvárost, a négy kerületi óvoda egyikébe jár. Arról ábrándozik, hogy melyik játékával fog játszani, ha végre az otthonában lesz. Ezért nem figyel, merre haladnak, csak akkor kap észbe, amikor a járat a Jerney utcánál, ahol be kellene fordulnia, egyenesen tovább halad. Nem ülhetett rossz buszra, a Honvéd térről más nem indul a kerületbe. Új lenne a sofőr, nem figyel a menetrendet? Egyszer már járt így, épp a pesti vonathoz sietett, késésben volt, s a 36-os a 75-ös vonalára tért. Figyelmeztette a sofőrt, az elnézést kérve visszafordult az első lehetséges alkalommal. Meg is fenyegette, hogy ha lekési a vonatot miatta, panaszt tesz a Volánnál. Előrerohan a vezetőfülkéhez. Maga hol él? – kérdez vissza a sofőr. A Dobos utcát rakétatalálat érte, még szerencse, hogy lakatlan házra esett, de két épp arra kerékpározó személy így is megsebesült. Az utca lezárva, amíg a vizsgálat tart, ideiglenes vonalon közlekedünk. Csak két napja mentem el, s ilyet! – csodálkozik ő. Igaz, a szomszédban háború dúl, de akkor is. Csak nehogy már belekeveredjünk!

A fiával alig bír, előreszalad, nem tud vele lépést tartani. Az Adél-közi kis üzletek zárva. Ennek is a rakétához lenne köze? Gyakran vásárolt a zöldségesnél, kedvelte, néha kedvező akciókkal csalogatta a fészbukon a vevőket. Mellette a kutyakozmetikus, csak hébe-hóba tart nyitva, ha valaki online bejelentkezik. A virágüzlet és a vegyibolt viszont elég nagy forgalmat bonyolít, felesége a háztartási vegyszereket, hajfestéket a kedvező ár miatt rendszerint ott vásárolja. Ezek is zárva. A Bethlen utca sarkán lévő búfelejtő viszont nyitva. Oda nem kívánczik. Egyszer járt a Kutyaszoritónak becézett kocsmában, odaköltözésük idején, még dohányoztak, vendégük volt, elfogyott a bagójuk, ez volt a legközelebbi hely, ahol vasárnap füstölnivalót lehetett vásárolni. Nem ragadta meg a látvány, néhány cigányember könyökölt a söntésnél a homályos, koszosnak tetsző helyiségben, meg az alkesz hírében álló egyetemi tanár, közismert reformkommunista, egy időben országgyűlési képviselő. Orvos feleségétől elvált, vagy

a doktornő tőle, többféle verzió is keringett a városban, azóta gyakran útba ejti a Kutyaszorítót.

Az Ilosvai utcában a fia csikóként fickándozik, pár száz méter, és otthon lesznek. Hogy magyarázza meg neki, hogy álmodozása hiábavaló? Valamit ki kell találni. Azt nem fogja elfogadni, hogy mivel ellopták a táskáját, benne minden önnön létét igazoló irattával, még azt sem tudná bizonyítani, hogy ott laknak, ahol, ha netán valaki kétségbe vonná. Nem kellett volna elaludni a vonatban. Mindig a nyakába akasztja a táskát, a karjait ráteszi. Most nem hitte, hogy elalszik, a békéscsabai motorvonat annyira ráz, hogy képtelenség rajta elszundítani. Nekik sajnos sikerült.

A rozoga kerítést még nem volt pénze kicserélni, az udvarról ellopták a vadonatúj kerékpárját. Házőrzőt kell szerezni. Most ott csahol egy méltóságteljes kuvasz, vagy valami olyasmi. Létezik, hogy míg távol volt, a neje megelégedte az ő tesze-tosza magatartását, és beszerezte a házőrzőt? Panelban nőtt fel, nem tartottak háziállatot, idegenkedik a kutyáktól is. Megharaphatja a gyereket, megfertőzheti ki tudja milyen betegséggel, bolhával töltheti meg a házat, satöbbi, satöbbi. Csak a lopás készítette jobb belátásra.

Szétnézett, látja-e valaki. Senki nem járt az utcán. Lesz, ami lesz, becsenget. Semmi mozgás. Újra csenget, és elsétál a másik utcára néző ablakok előtt. Mintha a vendégszobában meglebbent volna a függöny. Van a feleségénél valaki? Nem létezik, nem az a hűtlen típus, alapjában véve ragaszkodnak egymáshoz, ha néha felmérgeződik valamilyen balfaszúsága miatt és válással fenyegetőzik, utólag megbánja. Különben is tudja, mikor kell hazaérkeznie, miért kockáztatna? A fia végigkocogtatja az ablakokat, ő is mozgást észlelt volna? Semmi reakció. A gyerek leül a küszöbre, sírdogál, és időnként könnyörgő hangon követeli: csinálj már valamit apa, csinálj már valamit! Elsétál a közvetlen szomszédok előtt, nem érzékel mozgást sehol. Tehetetlenségében helyzet-elemzésbe fog.

A szemben lakó Szabóéknál mindenki dolgozik, délután öt előtt nem várható haza senki. Sáfránynét öregotthonba vitték, a házat

az unokája árulja, a lakás üres, az unoka valahol vidéken él, néhanapján kocsival megjelenik, a látszat kedvéért tesz-vesz, felsöpri a járdát, kimegy-bemegy, pár óra elteltével távozik. Újvárosi Simon, a kereszteződés negyedik sarokházának tulajdonosa nemrég halt meg, a kívülről számára váratlanul. Szabó Edina laboráns szerint – iskolatársa volt, rég ismeri – a fonalgyárban volt valami csoportvezetőféle, a legmenőbb srácnak számított a környéken a sárga Ladájával, a rendszerváltáskor a gyárat bezárták, munkanélküli lett, kapott valamicske végkielégítést, azóta csak alkalmi munkát vállalt. Láncdohányos lett, zugivó. A felesége viszont pénztárosnő volt a Corában, majd az Auchanban. Volt egy lányuk, tinédzserként férjhez ment egy kopasz, kigyúrt fickóhoz, aki Németországban dolgozott. Csak ritkán tűntek fel a kopár udvaron. Galambot, baromfit tartottak. Miután Simon meghalt, eltűnt az özvegye, az állatok is. Még élt az öreganyja, aki alig járt ki a házból. Amikor odaköltöztek, próbáltak kapcsolatba lépni velük is a jó szomszéd-ság nevében, a férfi nem fogadta a köszönést, így alábbhagyott a barátkozó lendület. A Dinnyés utca felőli szomszédasszonyt szintén bevitte a testvére egy öregotthonba, bár Esztók néni állította, hogy el tudja látni magát. Azt a házat is árulták. Az Ilosvai utcai közvetlen szomszéd még valószínűleg aludt, a redőnyök lehúzva. Özvegyember, kapitánytermészetű felesége pár hónapja távozott az élők sorából, minden vasárnap kijár hozzá egy csokor virággal a temetőbe. Gyönyörű rózsákat természet, van miből válogatni. Éjszaka nem tud aludni, tévézik, váltogatja a csatornákat hajnalig, s kora délutánig durmol.

Hova menjen, mivel töltse az időt? A plébániatemplom tornyában deket harangoznak. A gyerek gyomrában is rövidesen harangozni fognak, nincs egy fityingje sem. A Harangvirág utcában szociális kifőzde-féle működik, olcsón kaphat kaját a rászoruló. Tudomása szerint hitelre nem adnak semmit, elvi okokból. Ismerősének magyarázta egy ott dolgozó – a piacon épp mellettük vásárolt –, hogy ha teljesen ingyen adnák, nota bene hitelre, kialakulhat az érintettekben a meggyőződés, hogy a mindennapi betevő nem érték, az jár, azért nem kell tenni semmit.

Elterelő hadművelet: menjünk a játszótérre, javasolja. Bejön. A fiúcska lelkesen fut előre, a sarkoknál megvárja az apját. A játszótéren rajtuk kívül senki, ebédidőben gyerekek és szülők máshol szoktak ténykedni. Annál jobb, nem kell várni egyik játékszerre sem, lehet nyugodtan csúszdázni, mászni a különféle mászókékre, nem kell közelharcban elfoglalni a hintákat, mert ugye egy normális gyerek mindig arra a hintára vágyik, amin valaki már ül.

Fél óra elteltével a gyerek megkérdezi:

- Nem mondd, hogy nemsokára indulnunk kell?
- Nem mondom.
- Azt se mondd, hogy siessek, mert nincs időnk?
- Van időnk bőven.
- Már nem akarok játszani. Nincs itt senki. Unalmas.
- Örülj neki, nem zavarnak a játékban. Építs homokvárat például, nem kell félned, hogy valaki belelép, eltápozza, „véletlenül”. Ahogy te is szoktad tenni más gyerekek homokváraival.
- Én nem szoktam. Szándékosan nem. Ez Ádinak a szokása.
- Pedig én már nem egyszer kértem bocsánatot anyukáktól, mert elrontottad más játékát.
- Menjünk haza, apa, fáradt vagyok.
- Én is fáradt vagyok. Menjünk, nézzük meg, hátha hazajött anya.

A gyerek félúton leül az aszfalra, nem bírja tovább, bizonygatja. Fel kell vegye a nyakába. A ház elé érnek, becsenget, semmi.

- Éhes vagyok.
- Gyere, nézzük meg a kifőzdét, hátha kapunk valami kaját!
- Inkább másszunk be! Én be tudok mászni.
- Én is, nem az a gond. A házba úgysem tudunk bemenni, a kulcsom is a táskában volt, már magyaráztam.
- A fészkerben van balta. Törjünk be, ahogy a filmekben szokták.
- És ha megtámad az a hatalmas dög?
- Van egy lyuk a kerítésen. Én is ott szoktam néha kiszökni az utcára, amikor szombat délután lepihentek. Valamivel ki kéne csalni. Ha lenne csontunk, vagy ilyesmi.

– Hát igen... Várj csak, nem rossz ötlet. Elballagunk a népkonyhára, kérünk egy kis ételmaradékot.

– Nem lehetne ételt is kérni? Én annyira éhes vagyok.

– Hát, úgy tudom, csak az igazolhatóan rászoruló helybeliek ehetnek ingyen.

– Mi helybeliek vagyunk, nem?

– De nincs mivel igazoljuk. Hacsak nincs az ott dolgozók közt valaki, aki ismer minket. Próba szerencse.

Látta magát, lehajtott fejjel bandukolni egy olyan hely felé, ahova sohasem akart menni. Remélte, hogy soha nem fog odáig „süllyedni”. Az önmagukat ellátni képteleneket gyenge, önhibájukból lecsúszott lényeknek tartotta, akik megérdemlik sorsukat. Most neki ide kell alacsonyodnia, hogy egy ilyen intézménybe belépjen, könyöradományt kunyeráljon? Ő, a sikeres vállalkozó, akinek hitte magát?

Több száz métert kell gyalogolniuk, a gyermek nem szökdel, dúdol, ahogy szokott, kullog az apja mellett. Az intézmény körül mindig paprikás-illat terjeng, odavezeti őket. A kellemes időre tekintettel az ajtó nyitva. Bent sorban állnak az ételért, mindenki kezében ételhordó. Ezek elvitelre dolgoznak? Azt hitte, helyben lehet fogyasztani. Megszámolja: nyolcan állnak előtte. Hogy ne várjon hiába, az ételt kimérő három asszony elé járul. Rászólnak: mi is ugyanoda várunk, várja ki a sorát! De én csak... – meggondolja, nem fog magyarázkodni idegeneknek, beáll a sorba. Úgy érzi, undorral nézik. Egy idő után rádöbben, hogy ő az üzleti tárgyaláshoz öltözött, a legjobb öltönyét, ingét viseli, még jó, hogy a nyakkendőt hazafelé már a táskába tette. A sorban állók kopottak, az arcok fáradtak, a tekintetek tompák. A kabátok ujja kifényesedett. A cipők elhasználtak, széttaposottak.

Végre a pulthoz érnek. Elmakogja, milyen szerencsétlenség érte, s nem tudja igazolni, hogy ide valósi. Csak a gyereke számára kér egy tál ételt. A három nő egyike odahívja a főnökasszonyt. Szigorú, kimért stílus: nekik be kell tartani bizonyos szabályokat, mert ha nem tennék, itt kunctorogna a fél megye, és nekik arra nincs kapacitásuk. Egy női hang szólal meg a sorból: én ismerem

az urat, kábé fél éve költöztek ide, három sarokkal arrébb laknak, tanárnő a felesége. A főnökasszony vacillál, ő nem kőszívű, de a szabály az szabály, neki is van főnöke stb. Utasítja a kiszolgálókat, a gyerek kaphat egy tányér csirkepaprikást. A csont-probléma is megoldódik. Míg a gyerek az ablakpárkányon kanalazza az ételt, odalép az asszonyhoz. Hálálkodik. A nő nem tanúsít érdeklődést iránta, annyit mond: emberek vagyunk. Szinte biztos benne, hogy nem ismeri, ő legalább is sosem látta, nem fél éve költöztek oda, pár nap híján egy éve, a feleségéről viszont gyorsan elterjedt a hír, hogy nyelvtanár. Talál papírzsebkendőt a zsebében, beteke-ri a két csontocskát. Visszaviszi a tányért, többszörösen megköszöni. Végre kint.

Ki kell találni valami stratégiát. A gyerek nem maradhat az idegen kutya közelében. Felteszi a kerítésre, kicsalja a kutyát a lyukon, de hogy akadályozza meg, hogy vissza bújjon? Odaérnek a házukhoz.

– Apa, nézd csak! A Sanyi bácsival határos kerítéshez támasztva áll az az izé, deszka vagy mi...

– A betonozásból visszamaradt zsalu... Elbírnád esetleg?

– Nézd meg, milyen erős vagyok!

A gyerek megfeszíti a békáját, s odatartja a karját, hadd tapogassa meg az apja.

– Igen, ez kemény, mint a kő. Erősen bízom benne, hogy meg tudod csinálni. Felteszi az özvegyember kertjével közös betonkerítés és az utcai drótsövény találkozásánál képződött, viszonylag biztonságos magaslatra. Megközelíti az összedrótozott szakadást, kibontja, a kutya morog, de nem támad, talán ő is idegennek érzi magát. A csonttal csalogatja. Az állat gyanakodva fogadja a közeledést, rövideket mordulva a kerítéshez oldalog. Félig kidugja a fejét, a szája szélét nyalja, a csontok vonzereje legyőzi tartózkodását, és teljes terjedelmével kibújik a lyukon. A csábító nagyot lép hátra, majd az aszfalt közepére dobja a csontokat. Fürgén átlendül a kerítésen. Közben a fia már beugrott a kertbe, és a lyukhoz vonszolta a zsalut, ami a válláig ér. A gyerek a hátával tartja, míg az apa támasztékot keres. Szerencsére hamar talál

egy megfelelő méretű vastag orgonaágat, ő metszette le két hónappal korábban a tavaszi lombkorona igazítás idején. A kutya, miután megropogtatta a csontot, ellohol.

A gyerek pacsizik az apjával, a szerszámoskamrába szalad, s már hozza is a baltát. A házigazda megvizsgálja az ajtókat, az egyikben belülről benne van a kulcs. Rombusz alakú, szigetelt ablakocska biztosítja a kilátást az ajtó felső részén. Beméri kívülről, hogy a karja befogná-e a távolságot a kulcsig. Épp, hogy eléri. Közben szivattyú motorként jár az agya, újabb és újabb lehetőségeket vetve felszínre: ha benne van a kulcs, valakinek otthon kell lennie; ki más lehetne, ha nem a felesége? Ha ő, miért nem reagál a csengetésre? Ha nem ő, akkor ki? Vagy kik?

A balta fokával egy ütéssel szétroncsolja az ablakocskát, óvatosan kiszedegeti a foncsorokat. Benyújtja a karját, és elfordítja a kulcsot a zárban. Végre bent!

A gyerek szobájának ajtaja nyitva szokott lenni. Tulajdonképpen nem gyerekszoba, a ház legtágasabb helyisége, néhány hónapja alszik és játszik ott. Eleinte félt az új, tágas lakásban, és az ő hálószobájuk mellett, egy átjáróhelyiségben volt a kuckója. Nekiront az ajtónak. Zárva. A házigazda benéz a kulcslyukon, belül ott a kulcs. Betörő? – néz rá kérdően a fia. Gőzöm sincs – mormogja –, ennek semmi értelme. Erősen megmarkolja a baltát, és öklével dörömböl. Semmi válasz.

A házigazda leroskad a nappaliként szolgáló üveges veranda egyik foteljébe. Zúg a feje, úgy érzi, mindjárt szétrobban. Ennie kellene valamit, inni egy kávé. A gyerek nem éhes már, játszani szeretne, többször visszamegy dörömbölni az ajtón. Talál a hűtőben egy palack pálinkát, alaposan belekortyol. Szalámit, sajtot fogyaszt, a kenyér kissé száraz, de ehető. A gyerek belefárad a tehetetlenségbe, kéri, hogy kapcsolja be a tévét. Befekszik a szülei ágyába, mesenézés közben elalszik.

Látja magát, mint egy amerikai horrorfilmben, amit mindig azzal a megnyugtató érzéssel nézett, hogy ilyesmi vele sosem történhet. Fél, az arcán is látszik, amikor belenéz a bejárati ajtó mellé függesztett tükörbe.

Kávét főz. Milyen jó lenne, ha... Amikor át akarták íratni a nevékre a vonalas telefont, olyan előnytelen feltételeket kínált a posta, hogy lemondták. Mindkettőjük rendelkezik mobiltelefonnal, a vonalas többbe került volna, mint a két mobil-előfizetés együtt. Aztán egy hónap elteltével levelet kaptak a cégtől, amelyben kecsesgető feltételeket kínáltak, ha meggondolják magukat. Ezután már elvből nem reagáltak a kínálatra. Most milyen jó lenne, ha lenne!

Aztán csak ül, nem tud mit kezdeni a helyzettel. Bámul ki az ablakokon, de nem látja a virágzó fákat, nem hallja az éneklő madarakat, nincs az az üdítő érzés, mint máskor a verandán, hogy olyan, mintha kinn ülne a természetben. Idegen a saját házában. Idegen vagy idegenek tartózkodnak nála ismeretlen okból, nem akarnak vele kommunikálni, miért, miért, miért? Hívja a rendőrséget? Ja, persze, nincs mivel. A tehetetlenségtől még idegenebbül érzi magát. Kik lehetnek, mit akarnak, milyen címen laknak itt, ki engedte be őket, egyáltalán közük van a feleségéhez? Ismeretlen, távoli rokonok? Azért illene kinyitniuk az ajtót, akárkik is legyenek. Hacsak nem rajtakapott betörők. Nem lehet, ha azok lennének, kiugorhatnának az utcára néző ablakon. A gyerek felébred, felfedezi az átjáróban, korábbi fekhelye fejénél egy hatalmas reklámszatyorban a játékait. Kiborítja, játszik. Egyik másik tárgy megsérült, a tűzoltókocsinak letört a létrája, a rendőrijárőr egyik kereke hiányzik, a kisvasút vágányai csak részben kerültek a szatyorba, satöbbi, satöbbi, sorban jelenti be sérelmeit, és követeli az apjától, hogy intézkedjen.

Bealkonyodik, mire Anya megjön. Szatyrok alatt görnyedve, ami rendhagyó, a férfi szokott bevásárolni. Lerogyik a férjével szembe, a másik fotelba, aki csak annyit kérdez: Mi van itt? A gyerek meghallja az anyja hangját, kiront, az ölébe ugrik.

– Képzeld, anya, betörtünk a saját házunkba, apa elvesztette mindenét, de a fejét nem, szerencsére, elkergettük a fehér vadállatot. Nem tudok bemenni a szobámba, valakik be vannak zárkózva. Kit hoztál ide, amíg távol voltunk?

– Én senkit. Amúgy az nem jutott eszedbe, hogy a központi irodában a titkárnő telefonján próbálj elérni? Bementem volna, s

átadom a kulcsot, legfeljebb elmarad egy órám a diákok felettébb nagy öröme. Most még azon is törjük a fejünket, hogy találunk-e asztalost, aki elvállalja az üvegezést.

– Képzeld, sok minden eszembe jutott, ez nem.

– Anya, ki a franc foglalta el a szobámat? Az engedélyem nélkül.

– Megmagyarázom, csak jussak szóhoz.

A betolakodók is meghallhatták a háziasszony hangját. Elfordul a kulcs a zárban, kinyílik az ajtó, kilép egy harminc és negyven közti nő. Mögötte 16-17 éves magas, vállas kamasz, és nála valamivel fiatalabb leányzó.

– Ti kik vagytok? – áll meg előttük a gyerek.

– Refugee – válaszolja némi késéssel az asszony, a gyerek hangsúlyából következtetve a kérdés értelmére. – Menyja nazivajut Kamelia Bondarcsuk, ányí Szasa i Natalia, mái gyetyi.

– I was buying for you some foods. – A háziasszony a szatyrokra mutat. A fiatalember felveszi, azt mondja, szpaszíva, meghajol, és visszamegy a szobába. Az asszony is elismétli, szpaszíva, és a lánnyal együtt visszahúzódnak. Hallatszik, ahogy elfordítják a kulcsot a zárban.

– Mi ez? – kérdezi a házigazda.

– Tegnap az önkormányzat emberével érkezett ez a három menekült. Ukránnak mondják magukat, de oroszul beszélnek. Legalább is velünk. A fickó írásbeli rendeletet hozott, miszerint a menekülteket kötelesek vagyunk befogadni, legalább három hónapra. A képviselő-testület megszavazta, ugye a mi nevünkben, hogy a város 300 menekültet befogad. A lakásnyilvántartásból kiválasztották a nagyobb lakással rendelkezőket, s szerintük kötelesek vagyunk hajlékot biztosítani a rászorulóknak.

– Milyen jogcímen?

– Azt mondta a fickó, hogy amíg nem fizetjük ki a teljes vételárat, a tulajdonjog az önkormányzaté, a tulajdonos pedig rendelkezhet a saját vagyonával. Tiszta kommunizmus, ahogy annak idején a szüleinkkel elbántak. Állítólag az élelmezésük nem a mi feladatunk, a beszerzése azonban igen. Itt hagyott a fickó

egy harmincezer forintos utalványt, meg egy kisméretű hűtőt. Sok minden nincs tisztázva, segít-e az önkormányzat a megnövekvő rezsiben, kötelesek vagyunk-e rendelkezésükre bocsátani a konyhát, s ami benne van, vagy ki fizeti a kutyatápot. Mert ezek a háziállatokat is magukkal hozták. Van egy macskájuk is. Mi elvből nem tartunk ugye, de kötelesek vagyunk az idegenekét eltúrni. Furcsa, nem? Jó, hogy nem hoztak egy egész állatkertet. Kommunikálni sem tudunk velük, csak a saját nyelvüket beszélnek, néhány szót angolul. Holnap első dolgod lesz, hogy bemész az önkormányzathoz mindent tisztázni.

– Nekem legelőször az elveszett irataimat kell megcsináltatni, bankkártyát letiltani, újat igényelni, telefont venni, a cégnél megmagyarázni, hogy a szerződések eredetijéből egy példány a másik félnél van, valahogy ki kell kunyerálnom tőlük egy hiteles másolatot...

– Kennelt is kell csináltatni a kutyájuknak, mégis csak felháborító, hogy nem merészkedhetek ki a saját udvaromra!

– Még jó, hogy leválasztottuk az utca felőli részt, a tervezett házőrzőre tekintettel.

– Egyszer az életben előrelátó voltál. Hurrá!

– Tudtál nyugodtan aludni az idegenekkel a házban?

– Hát, ahogy ők, én is bezárkóztam, de hogy jól aludtam volna, az túlzás.

– És velem mi lesz?

– Visszaköltözől a régi kuckódba. Ideiglenesen.

– És meddig fog tartani az ideiglenesség?

– Készíték vacsorát, aztán mindent megbeszélünk. Gondolom, éhesek vagytok. Korán befejezzük a napot, holnap nehéz menet vár ránk.

– És holnapután is, és azután is... és mindörökké. Ámen – mondja a gyerek sírásra görbült szájjal, és visszabaktat a játéka-ihoz.

– Talán nem most kellene gyakorolnod a hittanon tanultakat – igyekszik a helyzet magaslatán maradni a családapa.

– Hagyd! Elvégre igazat mondott, nem?

Király Farkas

tél van, tél

*a tegnap szikráit esőcseppek mossák,
de a kandallóban az elektromosság
biztat: bennünk éljek, ne odakint.
isten s a szerelem fentről ránk kacsint.*

*de mi lesz abból – én még nem értem –,
amit a mérhetetlenséggel mértem?
mit dalol majd az a hangtalan ének?
és a megfelelés az életben a lényeg?*

*értem: úgy vagy itt, hogy nem vagy itt,
pedig csak téged hívnálak, ha bárkit.
de ott is úgy vagy, hogy nem vagy sehol.
közben hiányod kitartón ostromol.*

*én téged úgy, ahogy még senkit senki.
és nem tudom, hogy mit kellene tenni.
ujjbegyemről illatod nem mosom le.
hajnali álmomba sikolyod oson be.*

*most, a közelgő éjféli rácson
túl már mosolyog a karácsony.*

poéta vagyok, szedett-vedett.

aki szeretni fog, nemcsak szeretett.

Viola Szandra

Csak egyetlen helyen ismerik

*Csak egyetlen helyen ismerik a valódi színeket,
ahol azok nem léteznek.*

*Az árnyalatokat ők találják ki,
azokat használják, gondolatok helyett.*

Ott, téli éjszakákon

lila bársony a levegő,

a gyümölcsök mind vörösek,

mint az éhség,

az ivás eggyé válás a vízzel,

a szomjúság a víz követelése,

ezért szintén vörös,

tenger is, kő is változatlanlankék,

és decemberben sincs hidegebb,

csak több a fehér és a kék a levegőben.

Születés is, halál is színarany.

Fráter Zsuzsanna

A fekete kakas

A fekete kakas mindenhová követett. Az árnyékom mögé bújt, és csak itta, itta a bánatomat, míg a begye hegynyivé dagadt, és kitakarta a napot.

A fekete kakas abból a lidérctojsából kelt ki, amit anyám a melében, a szíve fölött hordozott hosszú-hosszú éveken át. Amikor a tojás felfakadt, a fekete csibe pedig felcsipogott, anyám örökre lehunyta szemét a debreceni onkológiai klinikán.

Testét fehér lepellel letakarták, hideg vaságyon eltolták, én pedig a fekete csibét a kantáros nadrágom zsebébe rejtettem, pontosan a szívem fölé, mert anyám után most már én hordoztam tovább.

A csibe pedig nőtt, a begye dagadt, mert sok bánattal itattam.

Itattam, amikor apám bódultan hevert a konyhapadlón az üres üvegek között, itattam, amikor korgó gyomorral bújtam ágyba, itattam, amikor lyukas harisnyámat csúfolták az iskolában, itattam, mikor a szomszéd fiú döglött varjút dobott utánam, itattam, amikor anyám ezüstkeretes képét apám összetörte egy át-dühöngött éjszakán.

A csibe pedig nőtt, a begye dagadt, már nem volt csibe többé, hanem fekete kakas.

A fekete kakas már nem fért el a kantáros nadrágom zsebében, ezért az árnyékom mögé bújt, és úgy követett.

Követett és itta a bánatomat, amikor kikísértük apám koporsóját a temetőbe, követett és itta a bánatomat, amikor a nagyihoz költöztem, követett és itta a bánatomat, amikor a tesitanár fejénállás közben a fényes tornadresszem alá csúsztatta az ujját.

A fekete kakas nőtt, a begye dagadt, mert sok bánattal itattam. Már nem fért el az árnyékom mögött, maga lett árnyékom, és a begye kitakarta felettem a napot.

Az árnyékom volt, és mohón itta a bánatomat, amikor a nászéjszakámon a férjem kékre pofozott, az árnyékom volt, és mohón

itta bánatomat, amikor az orvosnak azt mondtam, leestem a lépcsőn, az árnyékom volt és itta a bánatomat, amikor egy éjszaka egy szál bőrönddel menekültem.

A fekete kakas csak nőtt, begye dagadt, mert sok bánattal itattam.

Sok bánattal itattam, mert sok volt a bánatom, és amikor egy este fehér lepedőmön véres tócsa gyűlt, én magam is fekete bánattá váltam. A fekete kakas pedig felém hajolt, óriás csőrét eltátozta, és bánattal teli begyébe szívott.

A fekete kakas pedig csak nőtt, növekedett, túlnőtt hegyeket, városokat, de még több bánatra vágott. Hatalmas, hollószínű szárnyát kitérte, fölrepült a világ felé, és eljött ítélni eleveneket és holtakat.

Pethő Lorand

huszonkettő. karácsonyon.

„ha látnál, most nagyon haragudnál,
mit keresek az utcákon éjjel,
karácsonyeste van.”

(Muszka Sándor: *Sehol*)

*egy angyal ül; hidegtől kék a szája.
egy angyal ül; karácsony hajnalán.
a kaiser-josef-platzon visító harangok
ringatják anyám és apám.*

*csak nézem. fakul.
lejti homlokát. zokog.
könnye minden szívverésem.*

*így ülünk. szemtől szembe. résen,
ha indul a sárga villamos.
átázott, nyirkos félcipőmben.
huszonkettő. karácsonyon.*

csendes csoda

*a bürgerplatzon bolyongtam kétségbeesetten.
a fagyos szél lelkeket sodrott.
én valami egész mást kerestem.
egy jelt. egy szót. egy mondatot.
bármit. csak utadra vezessen
a pergelt gesztenyék illatán.
most bombák hullnak Betlehemre.
nem mágusok csak katonák*

*állnak körbe. széna lóg hajadban.
két árva szem; ma is tudom,
szívemben hordom fényes rettegésed.
nehéz idők, Uram, irgalom!*

Sántha Attila

Az én Istenem

*Az én Istenem egy örök-
mozgó, parányi kis motor,
mely az elektronokat hajtja
az idő végéig, és tovább.*

*Az Istenem néha nevet,
néha engem parodizál,
vagy nézi, mit ki nem gondol
kedves, gógyi teremténye.*

*Emlékszem, ott voltam vele
az előlét hullámában,
és drukoltam neki, az én
szerepemet ossza le rám.*

*Ő megtette; hát itt vagyok,
és az, minek lenni vágytam –
tudom azt is, hogy túlfelől
úgyszintén az Isten vár rám.*

Dorozsmai-Szabó Eszter

Tükör

*Atyám
jelenléte
a patakban
csörgedez
cseppekre
bomlik
csak az
látja
ki mélybe
meríti
arcát
szívritmusára
ring
a sás
tánc ez
napfolt pennával
levélen
üzen
mindent
elmesél
magáról
magáról
mesél
tó tükrén
rám
kacsint
elmondja
milyennek
lát
Atyám
büszke tölgy*

*mézédes
gyümölcs
Atyám
a szikla
a kairosz
a csend
és a földindulás
hallgatom
állok
térdre rogyok
állok és ülök
szent föld ez
szent tó
szent szikla
szent jelenlét*

Idő

*Atyám lépteit
elnyeli
a mutató
kattogása
másodperc
perc
óra
hét
évek
haladnak el
mint bakák
trappoló
csizmatalpai
nyomot hagynak
bennem*

Övé
az idő
enyém
a kattogás
Övé a telik
enyém a múlik
Övé a cél
és az ok
enyém a kétség
Övé
a
föld alatt
növekedő
mag
enyém
a
várakozás

Kovács Újszászy Péter

Városok fölött

Óvd a villamosok útját!
Világítsd be járdák vaktérképeit!
Napfényben fürdőzz!
Csillanj fel a szobanövényeken!
Félig üres lakásokba menj,
motiváld, akinek szüksége van rád!

Fecske Csaba

Unokahúg

Városi nagynéném hazajött szülőfalujába, vagyis a mi falunkba, és levágta egy macska farkát. Nem azért jött, hogy ezt megtegye, hiszen szerette a macskákat, nekik is volt két cirmosuk, a véletlen hozta így. Gyújtóst aprított, hogy begyűjtson az öreg, régen használt sparheltbe, jó erős húslevest szeretett volna főzni magának, a macska folyton ott lábatlankodott körülötte végül, felugrott a favágóra. Olyan hirtelen történt az egész, hogy a mozdulatot már nem lehetett visszafogni, szerencsétlen macska ijesztő nyávogást hallatva kirohant a világból vérző csonka farkokkal, a nagynéném pedig elájult, és elterült a földön, a favágító tövében Amikor magához tért, legelőször egy macskafarkat pillantott meg. Vásott kölykök felkötötték az almafa legalsó ágára, mementóul. Úgy kellett neki, mondta anyám, nagynéném szeretett sógornője, mért nem hozzánk jött, talán haragszik valamiért? Haragtartó asszony volt kétségtelenül, a másik sógornőjével, néhai bátyja feleségével nem állt beszélő viszonyban már évek óta. Ott lakott két gyerekével a hámló vakolatú kis házban, míg a nagy ház kihasználatlanul, üresen kongott. Csak a pókok szótték szorgalmasan hálóikat, undorító parókáját az időnek. A falak izzadtak, mint dolgozatírás közben a rossz tanuló. Dohszag uralt minden helyiséget, egerek neszezése, szúpercegés: az elhagyatottság hangjai. Éjszaka – mintha kísértetek jártak volna a padláson – az egereket hajkurászó, üzekedő macskák kísérteties hangja verte fel a csendet.

Nagynéném nem volt félős asszony, de már elszokott az efféle zajoktól. Réalmái támadtak, ám a sógornőjéhez a viláért sem kopogtatott volna be.

Bárki jött haza a családból, mindig nálunk szálltak meg: a nagybátyám, aki Seherezádétól is több mesét tudott, a három lány: a két unokanővér és a legkisebb, aki velem egyidős volt, bár

pár hónappal fiatalabb tőlem, és mindig velem aludt, ha nálunk hált. Aludj kívül, én inkább a fal felől, félek, hogy legurulok az ágyról – ez mindig elhangzott, és reggel csodálkoztunk mind a ketten, hogy én fekszem a fal felől, Ibi pedig kívül. A nagynéném jól összeveszett a másik sógornőjével a macska miatt, a levágott farkú macska ugyanis az övé volt, és persze szándékosságot látott a megcsonkításában. Eljött hát hozzánk, jól kipanaszkodta magát anyának, a kedvesebb sógornőjének, a férje húgának. Szép bélyegeket küldött neked Ibi, mondta. A bélyegek valóban szépek voltak. Egy sorozaton az angol királynő, Erzsébet volt látható. Mintha Ibi hasonlított volna rá. Elképzeltem őt koronával a fején, szép volt, mint a királynő, bár ezzel anyám nem értett egyet, mert nem találta szépnek az angol királynőt. Kinek a pap, kinek a papné, kinek a harangozó. Hát, akinek a mi harangozónk tetszik, az biztosan vak, gondoltam, ahogy magam elé idéztem a csámpás lábú vénlegény, aki melleleg susztersegéd. A nyáron pár napra hazajön Ibi, mondta a nagynéném, aminek nagyon örültem, máris terveket szövögettem, mit is fogunk csinálni. Bemutatom neki a falut, az egész határt, horgászunk majd, lepkéket fogunk a lepkegyűjteményembe. Megismertetem vele a vadvirágokat. Mindent, mindent. Sakkozni is fogunk, hagyni fogom, hogy ő nyerjen, hadd örüljön. Az öröm nem jön magától, meg kell küzdeni érte. Rajta leszek, szeretném, ha Ibi sose felejtene el azt a nyarat, ami még előttünk áll, amit én neki szánok. Akadtak már ugyan közös nyaraink, de azok még mások voltak, még kis pisisek voltunk, észre sem vettük egymást.

Nagynéném macskafarkas látogatása után pár nappal levelet kaptam Ibitől. Csúnya, fiús írással, tele helyesírási hibával. De nem ez a lényeg, hanem az, hogy jön és hogy várjam őt.

Vártam is. A vonat érkezése előtt már legalább fél órával az állomáson topogtam. Nem akartam lekésni az érkezését. Kopott kis állomás a miénk, a falunktól vagy négy kilométerre, fél óra alatt akkor is oda lehet érni, ha nem szaporázod a lépteidet. Volt időm, leültem a hársfák alatti padra, amiről az évek már lerágták a festéket. Ittam a nyomós kút vasízű vizéből, és megmostam fel-

hevült arcomat. Néztem szemben a párába öltözött tájat, az elnéptelenedett kis falut, amely csak az orrát merete kidugni az erdőből. Közel hozzá a mészkőhegy, amely gyerekkoromban még kúp alakú volt, hosszú esztendőök során jól megcsonkították, két műszakban termelték ki a követ, amit hosszú szerelvények szállítottak a kohászatba. A sínek a mi földünk közelében futottak, tücsköktől hangos, lapályos réten. Ökölnyi köveket raktam rájuk, és messziről, egy-egy fa mögé bújva vártam, néha órákig, mi fog történni. Nem történt semmi, a szerelvény haladt tovább simán, esze ágában sem volt kisiklani – amire vágytam és amitől féltam. Csalódtam, mindig. Ugyanakkor fogalmam sem volt, mit csináltam volna, ha egyszer mégis kisiklik

Ültömben ott, a hársfák alatt sok minden eszembe jutott. Például az, amikor egyszer Ibiéknél nyaraltam. Egy sarokházban laktak a városban, nagyon érdekes ház volt, mert a bejárati ajtó nem a ház oldalán volt, hanem a ház sarkán, ilyen még nem láttam. Éjszaka nem tudtam aludni a villamosok zajától, a lehúzósvécé is riadalmat keltett bennem, mindig azt hittem, hogy a víz elönti a házat. Lili, a középső unokanővér, a család fekete báránya gimnazista volt akkor, már fiúzott és cigarettázott. Egyszer, mikor a szülők nem voltak otthon, engem bízott meg, hogy vegyek neki tíz darab Terv cigarettát a közeli trafikban, mondjam azt, hogy a nagybátyámnak kell. De hiszen Gyula bátyám nem dohányzik! Hát persze, hogy nem, te kis buta! A gyűrött arcú durva trafikosnő rám förmedt, nincs is nagybátyád, csimasz! Megijedtem, majdnem elszaladtam, olyan csúnyán nézett rám. Végül csak ideadta koszos újságpapírba tekerve a tíz szál cigarettát. Lili még a randijára is elvitt magával, gondolom a fiú nagy öröme. Valamiféle igazolás, biztosíték lehettem a számára. Csónakáztunk is a tapolcai tavon, kenyérdarabkákat dobáltam a hattyúnak és a vadkacsáknak. Otthon aztán valóban igazolnom kellett Lilit. A likőrt nem vallottam be, hiszen én is belenyaltam. Bonyolult, bár izgalmas a városi élet.

Megérkezett hatalmas fújtatással a gőzmozdony, mindössze pár kocsit vonszolt idáig Miskolcra. Alig néhányan szálltak

le róla. Legutolsóként Ibi. Már azt hittem, hogy nem is jön. Piros pöttyös ruha feszült rajta, szőke hajában piros szalag. Fel-tűnő jelenség volt. A szerelvényt elindító pocakos vasutas is jól megbámulta. Harminckét fogú mosollyal borult a nyakamba. Ez meglepett, nem így szoktuk egymást üdvözölni. A hazáig tartó utat végig csacsogta, alig jutottam szóhoz, igaz nem is nagyon akartam, nem találtam hozzá illő szavakat. Ahogy oldalról rám sandított vakító kék szemével, zavarba jöttem, ez az Ibi már nem az a lány, akit eddig ismertem.

Este lefekvéskor, amikor Ibi szokás szerint az ágyamba akart feküdni, anya rászólt, nem kislányom, most már velem alszol, nagyok vagytok, nem illik egy ágyban aludni. Jó, mondta Ibi, és kicsit elhúzta a száját, ismerős mozdulat volt ez tőle. Én kissé csalódottan vettem tudomásul anyám döntését. Mintha elvett volna tőlem valamit, amit megszoktam, ami voltaképpen jár nekem.

Hova menjünk?, kérdeztem tőle reggel az udvaron, amint szép hosszú haját fésülte, hol előre, hol hátra zúdítva azt az arany színű zuhatagot. Az erdőbe őzeket lesni, gombázni, vagy a rétre lepkét fogni, a patakhoz rákászni? A fejét ingatta. Menjünk inkább a tóhoz. Még sose jártam ott. Jó, mondtam, de nem igazán tetszett az ötlet, ki fog derülni, hogy úgy úszok, mint a kutya, vagyis kapálózás az inkább, mint úzás.

Jé!, kiáltott föl a meredek kőfal peremén megcsimpaszkodó fa láttán. Valóban elképesztő látvány, az a csenevész fa, ahogy a kőzet réseibe furakodó gyökereivel kapaszkodik az életbe. A bányát évek óta nem művelik, valamikor a falut látta el építőanyaggal, a legtöbb itteni ház kőből épült, aztán a helyiek fölfedezték a téglát és a szilikátblokkot. Kőházat már elvéve sem építenek. A patak erdő felőli oldalán mentünk, ott kellemesen hűvös a levegő, míg a másik oldalon erősen tűzött a nap, szinte az árnyékunkat is fölégette a hátunk mögött. Meg különben is, arra gondoltam előhozakodom madártani ismereteimmel, jóllehet nagyon sekélyes volt az a tudás, Ibi viszont meglepően sok madarat ismert, úgyhogy lebógtam előtte. Erre fel a rákokról kezdtem papolni,

hogy kell kifogni, elkészíteni. Hát akkor mutasd meg, mondta ő, ne csak beszélj róla. Nem volt mit tenni, felgyűrtem a nadrágom szarát, az ing ujját, és belegázoltam a patakba. Benyúltam a padlan alá, és kotorászni kezdtem, ahogy annak idején is csináltam. Nem telt sok időbe, szúrást éreztem, a rákolló szorítását. Megvagy, sóhajtottam megkönnyebbülten és felmutattam Ibinek, a kezembe kapaszkodó nem túl nagy példányt. A kis piros folt láttán megkérdezte, fáj. Dehogy, adtam a nagyot, szunyogcsípés az egész. Ahogy rám nézett, szinte összekékeződtem a tekintetétől.

De szép!, mondta Ibi. Ahogy a fák közül megpillantottuk a napfényben fürdő tavat. Magam is elcsodálkoztam milyen szép, jól lehet nem először látom. A nap minden szakában, minden évszakban más arcát mutatja a tó, amely még tőlem is fiatalabb. Néhány éve emelték a gátat a réten keresztülsörgedező kis patakra. Rövid idő alatt a közeli falu fiataljainak kedvelt helye lett, hétvégeken ellepték a tavat és környékét, néha közelharc folyt az erdészet csónakjáért, amely a vízbe merészkedő fenyőfához volt lánccal kikötve, a lakatot már az első napon leverték róla. Szinte mindig ült benne valaki, a fiúk szerették megcsónakáztatni a sivalkodó lányokat. Ibi pillanatok alatt megszabadult a ruhájától. A kék színű alig-bikini látni engedte, sőt kihangsúlyozta pompás alakját. Nyeltem egy nagyot. Tetszem neked?, nézett rám kacéran. Bólintottam. Kívánatos volt. Úgy viselte a testét, mint valami drága portékát. Én csónakázni akartam, ő gyorsan fejest ugrott a vízbe a gátról. Versenyezzünk, kiáltott vissza. Fáj a karom, mentegetőztem, leplezni akartam hitvány úszó tudományomat. A partól bámultam őt, kiváló úszó volt. A tó sekélyebb, erdő felőli oldalán jött ki a vízből. Fordulj el, mondta, és lefejtette magáról a vizes fürdőruhát, amit egy bokorra teregetett. Elfordultam, de valahogy így is láttam őt, le volt mentve az emlékezetemben. Visszafordulhatsz, mondta kisvártatva. Ahogy arra fordultam, lecsúszott róla a derekára tekert törülköző. De nem kapott rögtön utána, mintha várt volna valamire. Feszülni kezdett rajtam a fürdőnadrág. Hülye vagy, az unokatesód, ilyen nem lehet, de

nem jutottam a gondolat végére, csak álltam ott, mint Bálám számára, míg Ibi kapkodva felöltözött. Bezárkózott szép testébe, megszűntem létezni az ő számára. Tudod, mi vagy te?, kérdezte, és úgy nézett rám, hogy elszégyelltem magam. Tudom, és sajnos te is tudod, gondoltam; bár sose tudtad volna meg. Ezzel véget ért a kirándulás, véget a nyár, a mi nyarunk. A hátra levő néhány napban alig váltottunk szót, kerülte a velem való találkozást. Viselkedésünk fel is tűnt anyámnak, de nem szólt semmit, csak a fejét ingatta.

Ibi nem akarta, hogy elkísérjem az állomásra. Piros pettyes ruhájában, piros szalaggal a hajában kísétált az életemből.

Hodossy Gyula

Halld meg a sírást!

*Hívösek a nappalok, az éjszakák meg fagyosak,
itt-ott hótól fehérlenek a háztetők,
kora délután, a város egyik odafigyelt parkjában
a szél élénkpirosra festi a sétálók arcát,
csípős, tiszta a levegő, fényesen süt a nap,
egy kisgyerek a fűben térdelve sír,
sírása imádság, Istent kéri, hogy figyeljen, hogy rá figyeljen,
most hagyja a világ összes baját, az értelmetlen háborúkat,
a sátáni gonoszságokat, a butákat, a rosszakat,
őt ölelje át puha melegséggel, őt vigasztalja mesés jövővel,
az örök fényesség világosságával.*

*Levelét hullatja a fehér nyárfa,
minden levélen egy-egy üzenet a születésről,
a rügyfakadás angyali tisztaságáról, a határtalan életigenlésről,
a kapaszkodásról, a küzdelem szépségéről, a tavasz kiteljesedéséről,
a nyár izzasztó vadságáról, a boldogságtermő egymásra találásról,
a csendről, a kínzó magányról, az elvesztés fájdalomáról,
a párás hajnalokról, az ígéetről, miszerint nem kell félni,
misperint nem lesz baj, miszerint újjászületik a szerelem minden levélben,
és minden levélen, és annak is a fehér oldalán ott a sok-sok üzenet,
s a tél, felsőbb parancsra, mind megőrzi azt.*

*A lombkorona darabokra hullva, puha szőnyeggé formálódva,
ellepte a park minden zenzugát, takarója lett a múltnak,
a megtörtént igazságtalanságoknak, a kielégítetlen vágyaknak,
az érintés hiányának, a szembekötösi játék izgalmának,
az ártó és ártalmatlan titkoknak, az év összes hitetlenségének,
bizalmatlanságának, a burjánzó hazugságok esztelenségének,
levélszőnyeg alá kerültek a csókok, a vággyal teli vad szeretkezések,*

*merüléseink a tóba, a folyó vizébe, a halálfélelemben,
szőnyeg alá került minden, amit megéltünk, és az is, amit elkerültünk,
minden, amit magunktól megtagadtunk.*

*Egy kisgyerek a park fűvében térdelve sír,
sírása imádság, Istent kéri, hogy figyeljen,
hogy most, most az egyszer csak rá figyeljen.*

JAN van EYCK (1420–1441) rajza

Nagy Zopán

Átjárások / Szlovén-olasz-ír behatások...

Ők-Mi-Ti: Trieszttel szemben, szellemileg szinte *Dublin-keresztben*, átlós – és mállós múltban derengve...

Piranban, a *leíró* éppen sziklán ücsörögve, egyedül, még / már egyedül, 10 évnyi ittlétet (visszajáró, fiatalittas kísértetként) szürsölgetve: változó minőségekben és időtartamokban, jólétben, szabadban, luxusban, majd hosszas fájdalom közepette, csontgyulladásoktól meggyötörve... Mimi-kutyájával éveken át; három éve nélküle, hamvait a tengerbe szórva, anyátlanul... Máskor barátokkal, szerelemmel, kitárva, befordulva, partokon virrasztva, hullámozó elmével, nyitott képzettársításokkal, okokon túli okokkal... Örömmel!

Szilikon Szalon! Lángol a plakátja: *Guminők és robot-gésák főpróbája* a Próbababa Bálra!

Bloom tétovázik: illatok, zenék, kísértések között. *Zoe* a lépcsőkhöz vezet, vonzza hónaljszagával, festett szemének paráznaságával, pongyolája suhogásával, melynek kígyózó redőiben ott bujkál minden vadállati hím kanzsaga, aki csak végigment rajta... Rajta! Az emlékirat tárgya: trágya és rothadás kénbúze, félelmes csiklótátogás-nyálka, és modortalan monoton-morgás: bele az istálló-félhomályba...

Zoe és *Bloom* eléri a küszöböt, ahol két kurvanővérke csücsül... Egy süketnéma és egy béta-debil érkezik... Szinte egybenöttek. Egy másik dülledt szemű idióta az úton rángatódzik, formátlan szájából szurok csurog... *Szalutálj, Kithogue!* – kiáltja egy kosasz gyerek. Az idióta (hűdött bal karját emelve) gurgulázik:

Graahnt! Röhögés-fojtott szünet-csend. *Hol van a nagy vilá-gosság?* – kérdezi egy másik gyerek. Az idióta (csupa-nyálasan) visszakiált: *Khoá!*

A tengerparti látszótéren: egy törpe nő kék kötélén föl-alá máz-szik, közben hintázik és visszafelé (latinul) számol... Egy bekép-zelt, kiképzett kakadu klapanciákat kántál: „kapjuk elő, cici ki: fröccsen rá a tzatziki”... A sikátorban gubbasztva: ezüstre őszült, hínárszakállát tekergető költő figyeli, s azonnal eldönti, hogy (32 év elteltével): az *Ulysses*t újra elolvassa...

- - -

Tizenhárom órás vonatút után (*von a guth* furán): ezt ki-nem-hányom ám, kómás vitamin-komám! Vasúti ön-vasalás gyanánt: haránt a 'la gyan-tatám, s kísér(t)etként: zordon-morctani – és (ál) szem-éremnyi szűkülés-tágulás, éj-mélyekbe zökkenő belső táj-zakatozás, majd mordi zoom-moraji kortyurgula-hullám(zá-á-ás)... A tájsötétben úszó ablakban Süskind kis könyve villan meg: *A mélység kényszere* (három elbeszélés és egy elmélkedés)...

Ó, zakatol az Istria Retro! Hodoš–Celje–(Ptuj–Ptuj)–Maribor–Laško... A gong-viselés hangmásai mögött hártvakép-diákat vetít a manuális lélek-kivetülés...

A meg-nem-érkezés és az ottlét szintjei összemosódnak... Ri-jeka lett Fiume – s jelentése: *foljik bele* a tengerbe, hej! Fiumara Recsina, Vitopolis Flumena! Zágráb (Agram), Bárgáz, Bórgóz, Grécibe: Nedvednica hegyibe, haj!

Tej-opál ködtájak (Ljubljana halk sikolya): felhő-falta talajmin-ták lenyelve, dideregve (k)úszik zuzmó, zord moha, s (f)rázkód-va menekül a bokrok szelleme: önmagát a semmibe kergetve (á, a tövis-verte!) – és azonnal *horkola*...

Majd napkelte – 05:50 – énekel a sínek között: *Ne hodi čez progo, je smrtno nevarno*...

Tartini vonója: felhőjét hangolja, tá-ti-ti: át-szúr-ja!

Kantina Klet és Ketlina Kat suttog: vészlegesen (v)éreződik a 300 éves prés nyomása (már kora reggeltől nyom Mása) a lu-

gas fény-foltos, szőlőlevél-pöttyös árnyékában, és lassan érkezik Malvina (mááj-valzija) víziója is: ape-roller kenhető keserű krémje csöpög a gyomor-romos hőbe...

Az idő: igényes! Néha remeg és heheg (ma a menza is remek)! De jaj, amott: Aajai-iiii-eiia-ija! – Kiterítve, megfeszítve: óriási, lapított, méregkék denevér-majom-nyest corpus az aszfalton. – De szép tetem! – Kényeztetem...

Napok óta esett. Ismeretlen külvárosban a *költő* kora reggel egy elhagyatott, negyed-kész házhoz tévedt. Ott, a kertben, sárban úszó, rozoga lábas-kádban feküdt a bomlott menyasszony!

A békanyálas, zavaros vízben lebegett, miután egy letépett, moly-rágta csipke-függőnyt tekert magára. Így fürdőzött díszes *mez-telen*, s mondhatni: egyveleg-eszementen az árva.

Egy ecetfa halála: ez a könyv merült combjai közé, a rozsdás vas-kádban...

A meredek Verejték lépcsőin kaptatott fel a *leíró*, amikor a Püspök hegy hajnal-deres (Gellért-verejtékes) bokrai közül jött szembe, már lefelé dúdolgatva a sétatálcás, kalapos, keménygaléros öregúr, aki szórakozottan meg-megállva kottákat és elmaszatolódo figurákat rajzolt, jegyzett fel fehér ing-hajtokájára...

A *leíró*t szinte mindig megelőzte a hajnali négykor ébredő, öt órától már délcegen sétálgató, bozontos-szakállú jelenség, aki, mint később kiderült, a remek zeneszerző: Antonín Dvořák úr volt személyesen...

Gódza Csilla utolsó verse

Az alábbi verset Gódza Csilla október 19-én, déli egy óraker küldte el nekem e-mailben, egy héttel a halála előtt. Évekkel korábban már találkoztunk a lakiteleki Németh László Műfordítói Táborban, ahol ő – Bihar megyei lányként – a románból fordító műhely tagja volt, én pedig a lengyel műhelyt vezettem. Később virtuálisan is „vizontláttuk” egymást, amikor a Csikófogat tehetséggondozó műhely fiataljainak tartottam három alkalomból álló verstani szemináriumot. Csilla ígéretes tagja volt ennek az irodalmi csoportosulásnak, amelyet a Guttenberg Pál Népfőiskola hozott létre, a Magyar Írószövetség elnöke, Erős Kinga szakmai pártfogása mellett. A csikófogatos alkotók némelyike mára szép eredményeket ért el a költészetben.

Október 19-i levelében Csilla úgy fogalmazott: *„Irodalmi pályafutásomat szeretném újra aktívvá tenni.”* Ennek részeként, közlésre felajánlva csatolta *Nagyanyám álmomban* című versét, és megjegyezte, hogy ez a mű számára különösen kedves. Majd hozzátette: *„Ha publikálásra nem is számítható még, meglátásaidat szívesen fogadom.”* Levele végig a jövőt célozza, a tervek és a remény hangján – nyoma sincs benne az önfeladásnak, a halálnak.

Igaz, hogy ez a költemény hozzám, a Magyar Napló versrovatának szerkesztőjéhez érkezett, ám úgy vélem, a közlés legméltóbb felülete az Irodalmi Jelen, amely az évek során Csilla meghatározó publikációs helye volt. Isten nyugosztalja a költőt!

ZSILLE GÁBOR

Nagyanyám álmomban

*Nagyanyám rejtvények csattanóit súgja meg álmomban.
Szemüvege mögül kacsint, és köhint egyet.
A konyhába ballagva leakasztja az órát:
percet tör. Ezután az idő másképp siethet.*

*Nagyanyám borsószemeket fűz cérnára álmomban.
Őrölt paprika-pír púder az arcán.
Csíkos keszkenőjében a fáradt nőiesség könnyei,
titkainak öltéseit ősz hajszállal varrja rám.*

*Nagyanyám álmomban dunyha alá rejti éretlen zöldségeit,
fanyar arccal ecetezi, sózza szégyenét.
Étekké növi ki magát, szeme szótlan biztat:
Ritka finom, vegyél még, egyél!*

*Nagyanyám pecsétes szárnyakat tereget álmomban,
mind tépett-fakóra sírolt látszat.
Lenge légdróton függ emléke,
felcsipeszelve bár, soha-szárad.*

Hegedűs Imre János

Özvegy, fátyollal

Ágota akkor kezdte járni a ruhaüzleteket, amikor a főorvos közölte vele, Valérnak csak napjai vannak hátra. Egy hét, talán kettő. Készüljön fel a tragédiára.

Három hónappal ezelőtt kezdett szédülni a férje, hamarosan nyilalló fájdalmak jelentkeztek, megszokott hétvégi kiránduláson, a halastó partján vesztette el először az eszméletét. Mentőt hívtak, a sürgősségi osztályon szép arcú, kedves lány vizsgálta meg, rezidens vagyok, mondta, de hamarosan itt lesz a főorvos, szerintem szélütés érte a beteget. Stroke.

Az agydaganatot két nap után állapították meg. Ágota rosszul lett a főorvosi rendelőben, ahol közölték vele a diagnózist, kifutott lábából az erő, a nővér ölelte át, s ültette le a kanapéra. Zavaros gondolatok kavargtak az agyában. Úristen! Tumor. A halál. Ez lehetetlen. Még soha nem gondolt a halálra. Tudott róla, hogy egyszer mindenkinél bekövetkezik. Mindenki másnál. Azt is tanították az egyetemen, a halál része az életnek. Ő a haláltudatot úgy viselte, mint a pefészek vezetőjét. A boldog öntudatlanság tartományába tartozott.

De most szembe kell nézni vele. Szerette a férjét. Vagy inkább jól voltak. Az élet tartalmát mindketten a gyakorlati feladatok megoldásában látták. Rend a lelke mindennek – mondták. Ügynevezett intellektuális, izzás és hevület nélküli szerelem kapcsolta össze őket. Egy mérnök és egy jogásznő ideális pár. Szférákra osztották föl a magánéletüket. Nevezték reszortoknak is. Gyakran példálóztak ezekkel a szférákkal, reszortokkal. A hasonlatokat a sport szaknyelvéből kölcsönözték. Ez rúdugrás, mondta Valér. Nekem való. Ez síkfutás, csináld te, Ágota. Rendben. De a gátfutást azért vállald! Férfi vagy.

A szakma is kicövekelte a határmezsgyéket. Valér nemzetközi cégnél dolgozott mint programmenedzser, a kalkulációk, az aprólékos számítások szakembereként, a misztérium csak azzal

érintette meg, hogy naponta le kellett borulnia a földi bálvány, a profitot hozó termék előtt. Annyira taksálta őt a vezetőség, amennyi profitot szerzett a cégnek.

Ágota gondolatrendszerét a számtalan törvénycikkely, paragrafus uralta, a jog gordiuszi csomóit bogozgatta, és a pereskedő ügyfelek sokasága vonult el képzeletében még éjszaka is.

Tiszteletben tartották egymás territóriumait. Az egyén, mondták gyakran, csak akkor szabad a házasságban, ha a szűk családi kereteken kívül van egy szuverén, önálló világa. Ágota szívesen és gyakran idézte egyetemi professzorát, aki a római jogot tanította: igazgyöngy csak zárt kagylóban keletkezik, és minden kagylóban csak egy. Még nem találtak két gyöngyszemet egy kagylóban. Ennyire individuum az ember is.

A két gyerekszülés sem borította fel az egyensúlyt. Nem voltak szegények, futotta a két fizetésből bejárónőre, Juci egy idő után családtagnak számított, főzött, takarított, a két fiút, Gáspárt és Ervint ő nevelte fel.

Szép idők voltak. Este omlottak be a házba a szülők, meleg vacsora várta őket, a fiúk hamar, nagyon hamar önállósultak, az apai ág bizonyult erősebbnek, kockafej lett mindkettő, nyesték, vágták a matematikát, informatikát, fizikát.

És most? Mi lesz most?

A józan ésszel, rációval megteremtett egyensúly megbomlott. Felborult a rend, amiben mindketten hittek.

Járta az üzleteket. A mindentudó telefont is kézbe vette. Hadd lám, mit írnak az okostojások a gyászról. Annak külső jeleiről. Mert nemcsak lélekben gyászol az ember. És nem akárhogy. Legyen annak rangja, színvonala. A gyászt is tanulni kell.

Bő irodalma van a fátyol viselésének. A gyász világhírű bajnoka Victoria királynő volt Angliában – írja a net. Férje, Albert herceg halála után negyven évig viselte a gyászfátyolt.

Bizony, azóta változtak az idők. Változott a divat. Nem szeretne madárijesztő lenni, a temetés napján, a ravatalozótól a sírig százan, talán ezren fogják szemmel követni. Kivonul az üzem. Valért becsülték, tisztelték a munkatársai. Ott lesznek a jogász-

kollégák. Körbeveszi őt a népes rokonság. Ervin még gimnazista, érettségi előtt áll. Bizonyára jön az egész osztály. És a tekintélyes igazgató. A tanári kar.

Kit fognak nézni? Fajdalommal, szomorú szívvel gondolnak az elköltözöttre, de nézni őt fogják. Az özvegyet. Ez olyan, mintha színpadra lépne, és ezer reflektor fénye zúdulna rá.

Utoljára az esküvőjük napján volt hasonló helyzetben. Ott is csak őt, a menyasszonyt nézte mindenki. Nem furcsa? Ennyire hasonlít egymásra a kezdet és a vég? Menyasszony lesz ismét? A gyász menyasszonya?

Szabadságot vett ki. Nappal, amíg a kórházi rend engedte, a férje ágya szélén ült. Sajnos, a nagy fájdalmak miatt altatták Várlért, csak ritka pillanatokban tudtak beszélgetni. Az új, a modern orvosi etika tiltja a hazugságot. Megmondták a betegnek, hogy hamarosan meg fog halni. Viselje férfiasan a sorsát.

Ágota sorra vette a készruhaboltokat, a divattervezők és a kereskedők tudják, hogy vészes élethelyzetben senki sem sajnálja kiadni a pénzt, megnyílnak a bukszák. Bő kínálatuk volt gyászruhából, kalapból, csipkéből, szalagból, fátyolból. Többet felpróbált, sokáig nézte magát a próbafülkében, egyik fátyol túl rövid volt, másik túl hosszú, egyik sima, másik ráncba szedett, egyik átlátszó, másik túl sűrű, a kalapokat és hajpántokat giccses fekete rózsaimitációk rondították el.

Eszébe jutott az édesanyja szava, aki varrónő volt. A bolti készruha úgy áll az emberen, mondta, mintha villával hányták volna rá. Emiatt ők be sem nyitották a ruhaboltok ajtaját, gyermekkorától asszonykoráig az édesanyja varrt rá köntöst, szoknyát, blúzt, mindent, amit kellett. Kár, hogy már nem él.

Nem hagyhatja az utolsó pillanatra a gyászruhát és a fátyolt. Egy magas sarkú, fényes lakcipőt, egy pár harisnyát és egy értékes, ébenfekete gyöngyöt megvett a boltban, azután felhagyott az üzletjárással. Kikereste a neten a város varrodáit, kedves, ke-rekarcú nőnél állapodott meg, egyedül dolgozott a parányi műhelyében. Az ajtó fölött cirkalmas betűkkel írva ott lógott a cégtábla: MAGDI VARRODÁJA.

Ez a személyes hang felbátorította. Úgy lépett be, mint egy rokonhoz. Először csak beszélgettek. Elmondta, mi vár rá, mekkora csapás lesz a férje elvesztése. A varrónőről kiderült, ő már öt éve özvegy, motoros volt az ura, egy teherautó gázolta halálra.

Gazdag divatalbum gyűjteménye volt Magdi asszonynak. Abban lapozgattak, keresgéltek. A franciák uralták évszázadokig a divatpiacot – mondta a varrónő –, de már ide is betört az amerikai ízlés. Mint bőrön az allergiafolt, mindenhol megjelent a Hollywood-szindróma.

Naponta felkereste ezt a parányi varrodát. Összeszorult gyomorszájjal lépett ki a kórházból, de Magdi asszony műhelyében feloldódott a szorongása. Szóba kerültek a híres özvegyek, elköltözött filmszínészek, írók, politikusok, tábornokok hátrahagyott asszonyai. Forgatták, nézték az albumokat. Hihetetlen, micsoda választék a gyászruhákban is! Egyéni ízlés és kordivat határozta meg azt mindenkor. Végül Jacqueline Kennedynél állapodtak meg. Nincs tökéletesebb eszmény. A gyászoló nő égbe nyúló fárósza. A mártír-asszony. Őt is akkora veszteség érte, mint amekkorára veszteség az ő életében is be fog következni hamarosan. Az nem számít, hogy Jacqueline férje államelnök volt. A halál előtt mindenki egyenlő. Egyenrangú. Valér egy autóalkatrészeket gyártó üzem terhét hordozta a vállán. S most távoznia kell. Brutális, erőszakos halál pusztítja el őt is. Az agydaganat legalább akkora merénylet, mint Oswald golyója volt. Milyen stílusosan, milyen szépen gyászolt Jacqueline! Eltemették a férjét, de ő ragyogott, tündökölt tovább. A fekete szín is tud ragyogni. Attól függ, ki ölti magára a gyászruhát. Ki takarja el egészen vagy részben az arcát a fátyollal. A gyász sárba tapossa a csúnyát, s egekbe emeli a szépet. A gyászt a nőknek találták ki. Jacqueline tündöklő szépségét a férj halála csak fokozta. Akkor hullott rá minden fény, amikor egyedül maradt. Akkor szembesült önmagával. Igen, így igaz. Az özvegyre több fény hullott, mint a feleségre.

Vajon vele is ez fog történni? Az biztos, hogy nyelvükre veszik az emberek. Egy özvegyet mindig minősítenek. Ellátják jelzőkkel. Milyen jelzőt fog ő kapni? Szépségét nem vonhatják kétség-

be, a város tündöklő szépasszonyának tartották mindig. Persze, a viselkedése kerül keresztűzbe. Jacqueline második házasságát sokan csillaghullásnak nevezték. Az ítélet szigorú volt. Meggyalázta a férje emlékét – mondták sokan. Úristen! Csak nem fog bekövetkezni ez az ő életében is? Harminckilenc éves. És a férje még él! Szabad egyáltalán ezzel foglalkoznia? Nem, nem szabad. Ember- és lélekgyalázat még a gondolat is. De hát lehet gátat szabni a fantázia csapongásának? Hát nem modellekre épül fel ez az élet? Ez a világ?

Teltek a napok. Ágota a kórházból mindig a varrodába ment ruhapróbára. Magukba süppedve, de gonddal, figyelemmel próbáltak. Azt már a kezdet kezdetén elhatározták, hogy nem lesz hosszú, földig érő szoknya. Túl rövid sem, úgy lábszárközépig érő. S ha már rövid, akkor nem lehet bő. Legyen szűk. Testhez álló. Végül szép ruhadarab került ki a varrónő keze alól. Többet mutatott az idomokból, mint amennyit elrejtett.

Sokkal bonyolultabb egy blúz megtervezése. Kényes ruhadarab. A karok és a mellek eltakarása vagy szabadon hagyása a legősibb női praktikák közé tartozik.

Azt a szabadosságot, amit megengedtek maguknak a szoknya varrásakor, kizárták. A blúz legyen hosszú ujjú és magas gallérú! Természetesen finom csipke szegélyezze a gallért és a kézelőt. Ágota megtapintotta a felajánlott krepp szövetet. Megborzongott. Túl érdes. Csak a selyem jöhet számításba. Hosszas munkát jelentett a gombok bevonása.

Csak akkor tapasztalták meg, milyen bonyolult művelet egy fiatal, csinos nő gyász-toalettjének elkészítése, amikor a fejre került a sor. Hajpántkoszorú, kalap, fátyol.

Mihez rögzítsék a fátylat? A koszorúhoz? A kalaphoz? Vagy készüljön külön, erre a célra egy homlokpánt? Magdi asszony a fityulához hasonló pántféleséget talált ki, azzal tökéletessé vált a bonyolult kompozíció.

Különös nehézség jelentkezett. A hajzat. Ágota túlon túl gazdag, dús hajfonata nem fért be a kalap alá. Emiatt fodrászhoz is kellett menni, ott gyéritették, stuccolták, kivágtak a hosszából.

Mikor ezzel is készen voltak, Ágota beöltözött. Talpig gyászban állt a varroda közepén. Akkor látszott, hogy mestermunkát végzett Magdika. Már ilyen bizalmasan szólította meg. Tegeződtek. A magas sarkú cipő és a kalap megnyújtotta az alakját. Nyakába akasztotta az ébenfekete gyöngyöt, és finom csipkekesztyűjét jobb kezébe fogta.

Ilyen vagyok én, gondolta. Erős, határozott, méltóságos. És érzem, a gyász valóban emeli a rangot.

Nehezen vette rá magát arra, hogy ezekről az úgynevezett külsőségekről a fiaival is beszéljen. Mindkettőnek volt fekete öltönye, csak nyakkendő kellett és fehér ing. Gáspár a kabát kihajtójára kért szalagcsokrot, Ervin vállalta a karszalagot.

Elviselhetetlenül nehéz, kínos és fájdalmas volt a két utolsó nap. Valér már nem tért magához, mély kábulatba zuhant. Nehezen lélegzett, meggyűlt torkában a nyál, ezért köhögési rohamok törtek rá. Ágota nem mozdult az ágya mellől, főorvosi engedéllyel az utolsó éjszakát is a kórházban töltötte.

Vajon vannak világos pillanatai? S ha vannak, mi foglalkoztatja? Az emlékek? Bizonyára azok. Az emlékek a halál legnagyobb ellenségei. Lehettek titkai? Tiszta lelkiismerettel költözik át a létten túli létbe, vagy nem? Mit visz magával a sírba? Senki sem üríti ki magát teljesen. Nem volt beszédes természetű.

Világos reggel következett be a halál. Napsütéses nyár kellős közepén, augusztus 2-án költözött át a beteg abba a bizonyos másik világba. Vonaglás, vitustánc nélkül, csendesesen múlt ki. Sima maradt az arca, egyetlen torz vonást sem rajzolt arra a szenvedés.

A temetéssel járó jövés-menés, lótás-futás lelkileg inkább segített, mint rontott. Enyhítette a kínt. A rokonság, a testvérek, a nagyszülők járták a hivatalokat, rendelték koporsót, ásattak sírt. Még a sírhantot is megtervezték.

Ágota a református lelkipásztort kereste föl. Bevallotta, nem éltek vallásos életet, nem jártak templomba, de szeretnének egyházi temetést. Visszamenőleg két évre kifizette az egyházi adót, ezt előírja a törvény.

A ravatalozóban és a ravatalozó előtt annyian gyűltek össze, amekkora tömegre Ágota még csak nem is gondolt. A pap halotti beszéde előtt az üzem igazgatója olvasott fel szép méltatást Valérról és – Ágota nagy meglepetésére – az ügyvédi iroda képviselőjében közvetlen munkatársa, Péter. Egyrészt mellett van az íróasztaluk. Kávézni is együtt szoktak a büfében. Szép, irodalmi, majdhogynem költői nyelven szólt arról, mekkora lelkierő kell ekkora veszteség elviseléséhez. Életben maradni nagyobb felelősség, mint meghalni. Inkább Ágotára vonatkozott mindez, nem a halottra. Búgó hangja felkavaró volt.

A rokonságból Gergely nagybácsi búcsúztatta Valért.

Az ima után megindult a tömeg a sír felé. A halálharang kongásának ritmusára lépkedtek.

Végtelennek tűnt az út. Lelassított film kockái peregtek.

Ágota azt érezte, hegyes tűszúrások fúródnak a testébe. A gyászoló gyülekezet minden tagja őt nézte.

Csobánka Zsuzsa Emese

Megnyílni a sötétnek

Az ünnep most születik. Ebben a kihordásra kész csöndben, a várakozásban és a türelemben. Abban a szinte légnemű mozdulatban, ahogy megigazítom a hajam, pedig még annyi minden fogja érni, mielőtt te behajjolsz.

Lesz párnahuzat, forgolódó éjszaka. Érinti majd a hajnal is, amikor megint felébredek. A redőnyökön keresztül falra vetülő fény, mint apró morzejelek, eltanulni az élet azon ritmusát, mely jöttödre keringeti a szivattyút és a vért. Bújik a kávé és a forró tej szaga. Zsályát gyűjtök megint, burkot képez köré a füst, aranyporrá szelídítéd álmodban, másra nem hallgat. És lesz induló motor, a konvektor addigra már működik a másik lakásban, őrlángra érsz ide.

Viszem a hajam. Viszem a szálakat. Az élet összesodort, gubancos hétköznapjait. Viszem az ősz szálakat is. Nem festek többé hajam, nem hazudok színt neked, ragyogni vágyom, más-kor fakónak lenni, aminek éppen ideje van. Nyersnek és lágy-nak. Hogy álljon el a lélegzeted a valóság leheletétől a nyak-szirteden.

Ez most a kapu. Felettem a boltívnek nemcsak formája, súlya van. Tere és fénye, áthajol rajta most a testem, pedig mozdulatlan várom, teljen az idő.

Belőlem lép ki az ünnep. Hozza a napokat, a hónapokat és az éveket, míg vonult benniünk egymás felé a rend. Nézd, a te hajad is rövidebb lett, nem emlékszem, valaha értem volna hozzád. A várakozást, a távolságot és a hitet ismerem. Tudom a lég sűrűségét, az éjjeli lámpán fennakadó arany leveleket és az emeletes busz ablakán megnyíló, új vidéket.

Drombegbe mentem így a kövekhez. Ömlött az eső, mint tegnap éjszaka, amikor az ünnep vigíliáját képzeltem el. Milyen lenne, ha holnap szombat lenne. Milyen lenne, ha a hajam lennék, amikor behajoltál.

Dimény H. Árpád

egy adventi vers

*kiporszívóztam
és felmostam az összes szobát,
mégsem úgy csillog, ahogy szeretném.
nem a padlóban a hiba, karcmentes,
a felmosóvízbe balzsamot tettem,
nem hagyott nyomot, semmi maszat,
mégsem érzem tisztának,
és a csend is hiányzik.
reggelente és esténként a kémény mellől,
a padlásról zajokat hallunk.
valami kapar, motoszkál,
a feleségem szerint egér,
szerintem madár is lehet,
mi van, ha fialni fog?
beköltenek? nem úzhetem el őket
a halálos hidegek előtt.*

*még a fásszint is kitakarítottam,
de minden reggel piszokba lépek,
mert rendre oda szarnak a sündisznók.
felzabálják a kutya- és a macskatápot,
és hálából az etetőbe szarnak.*

*az udvar is rég össze van gereblyézve,
egy fonnyadt levelet nem találni.
pedig a szomszédos múzeum fekete mókusai keresik,
amikor a mi telkünkön rejtik el a diót,
de közben rongyosra rágják
a garázsban őrzött kukoricacsuhés zsákokat.
talán fészket rak.
de mit tehetnék?
ilyenkor mind menedéket keresnek,
téli vackot, oltalmat.
kócos pulink is csak az ajtót lesi, és engem, a gazdáját,
a macska gyorsabb, amint nyílik, surran be.
nem hagyhatom kint, a hidegben.*

*csodaszép az új hó,
vasalt damasztabrosz kertemben.
a fagy, mint a hajra permetezett lakk,
megőrzi a piciny lábnyomokat.
új szín érkezik,
vörösborfolt az abroszomon.
idegen macska
oson a kert végéből.
nem macska, gyönyörű róka
lépeget felém, meg-megáll.
mintha azt várná, menjek szembe vele.
én még mindig hiszem,
hogy jönni fogsz.
jönni fogsz, ahogy
a róka, a mókus, a cinegék,
ha csalogatom,
amikor a kutyámat szólítom,
mindig hozzád beszélek.
amikor azt mondom:
gyere be, gyere be.*

Ónody Éva

Két apró madár

Ülünk az antik bútorokkal berendezett hallban, 1984-ben, és óvatlan pillanatokban meg-megnézzük egymást. Hisz 40 év múlt el azóta, hogy nem találkoztunk, miután kifordult a sarkából egész Kelet-Európa. Anikót, a hajdani földbirtokos balerina kamaszlányt, aki azóta nyugdíjas hölgy lett, és az édesanyját (a nagyságos asszonyt) sikerült megtalálnom, hosszas keresgélés után itt, Szegeden. De Magay Lajost, a családfőt, az elegáns századost addigra már halálba kergették, a megaláztatásokba halt bele.

– Tudod, Évike, az a szörnyű, hogy nem volt más bűnünk, és még sok száz hozzánk hasonló családnak sem, csak a gazdagságunk, amiről nem tehattünk. Nagypától, Wolf Miksától örökölte édesanyánk a birtokot. Apu magyar érzelmű, keresztény ember volt, jómódú értelmiségi családból származott. Nem volt népellenes, tisztességesen bánt a cselédséggel, és fajgyűlölő sem volt, hiszen anyut, a zsidólányt vette feleségül. És mint a munkaszolgálatosok parancsnoka, mentett minden üldözöttet, akit csak tudott. A te édesapád, a mi gazdatisztünk, mindezt már bizonyára elmondta neked – néz rám kérdően Anikó. – A háború után mégis borzasztón elbántak velünk. Apunak nem adtak munkát, egy cipésműhelybe telepítettek át a hatszobás villánkból, ahol sem ablak, sem víz, sem WC nem volt, és itt éltünk 11 évig mind a négyen. Éhezünk.

A mama leánykori portréja alatt ül, és magas kora ellenére meglepően hasonlít ifjúkora szép önmagára. Derűs lényével kifogott az időn, most is könnyed, mosolygós, mintha megalázó helyzetekben, nélkülözésben soha nem is lett volna része.

– Anyu a rádióból tudta meg, hogy Öcsi disszidált (Danit csak így emlegetik a becenevén). Szokása szerint reggel bekapcsolta az angol adót, és azt hallja: „Szerencsésen megérkezett az

*Szeged első olimpikonja, a kardvívó
Magay Dániel*

USA-ba Melbourne-ből a negyven magyar olimpikon.” És sorolják a neveket, közöttük Magay Dánielét is, az arany kardvívó csapat tagját. Képzeld csak, hogy erre elájult!

– El én! Már hogyan ajultam volna el! – bólogat nevetve, imbolygó hajkoronával a világ leg-elegánsabb édesanyja.

– Különben az öcsém soha nem ment volna el, ha elvégezheti itthon az egyetemet, mert ő mindenáron vegyész akart lenni. Jellemző, hogy Kaliforniában mindjárt a harmadik évfolyamra vették fel, mert itthon

már két évet végzett a műszakin. De a vegyészetre nem engedték. Most egy óriási vegyi gyárnak, a Raychemnek az igazgatója San Franciscóban. Csak a parkolóját ötezer gépkocsira tervezték. (Ez a cég megszűnt, már 2005-ben sem létezett.) Képzelheted, milyen gazdag és boldog ember lett Öcsi! Gyönyörű autóval járt haza amerikai állampolgárként, már a hatvanas évek eleje óta, de a lepusztított birtokunkra, a téészesítés után, soha nem volt hajlandó kimenni.

– Nem volt annyi pénzünk, hogy a sötét öltönyt megvegyük neki az olimpiára – szól közbe az anya. – Az egyesület vette meg.

– Hogyhogy, a kiváló élsportoló, kardvívó fiuk nem tudott segíteni a családon? – kérdezem.

– Dehogynem segített! Neki köszönhetjük, hogy nem telepítettek minket ki Szegedről valami kihalt tanyavilágba. Hogy

megúsztuk helyi deportálással. Egy lepusztult suszterműhelybe raktak be. A sportegyesület vezetője szaladt be a párttitkárhoz, hogy ki ne telepítsék a Magay családot, mert akkor megnézhetik, hogyan vív majd a fiuk!

Az emlékező szerző, azaz jómagam, azon tűnődik, amint ez az emlék elkapja, hogy vannak-e véletlenek, vagy eleve elrendeltetett mindaz, amit véletlennek hiszünk. Mert ami a Kossuth Rádióból rám zuhant egyik vasárnap délután, 2005-ben, az maga volt a meglepetés. Bizonyos Alexander Brody, klasszikus írónk, Bródy Sándor unokája, a népes Bródy család tagja, ismét hazalátogatott az USA-ból, és az esemény alkalmából üdvözölték, kérdezték a riporterek.

Elmondta, amitől hirtelenjében le kellett ülnöm valahová, hogy Magay Dániel, Szeged első olimpikonja, a milliommossá lett kardvívó az ő legjobb barátja és üzlettársa. San Francisco mellett, Los Angelesben, a gazdagok városában lakik. Elmondta még, hogy '56-ban látni akarta az arany magyarokat, ezért Melbourne-be utazott, és megragadva az alkalmat, az olimpiáról magával vitte őket. Azokat, akik gyötrelmes tépelődések után nem tudták rászánni magukat, hogy az orosz tankok letiporta országba hazamenje-

*Magay Anikó, Dani nővére,
a kishúgommal*

nek. S nem is akárhogyan ment értük, hanem azzal a közlekedési eszközzel, amely ezeket a győzteseket megillette: az amerikai elnök csodálatos repülőgéppel! Körbevitte őket a legnagyobb városokban, hol szeretnének egyetemre járni, letelepedni, meghonosodni. A helyi vezetők mindenütt tárt karokkal fogadták őket. Dani San Franciscót választotta, itt végezte el az egyetemet is. A Raychem óriáscég meg is hívta; előbb a világhírű vállalat kutatási vezetője lett, és kiváló újítások sokaságát hozta létre ő maga és csoportja, majd a cég igazgatójaként ment nyugdíjba.

Ez lenne az én gyerekkori játszótársam... – zuhantam bele a múltba. Meg is jelent máris Dani, a vonzó kisfiú. Ő, akivel nyaranként rúgtuk a homokot és port a Magay-birtokon, aztán a labdát, és bújócskáztunk a tehénistállók és a borospincék között, futóversenyt rendeztünk szerte az egész birtokon, fáról fára másztunk a gyümölcsösben; cipeltük a puttonyt a présházba, miközben vedeltük a mustot. Aztán nyakig koszosan néha beszélítettak minket uzsonnára a kastélyba. Finom csokoládét kaptunk, az íze csak mostanában köszön vissza a Stümmer márkákban. Ausztriából hozatta a család, és jegelt veremben tárolták egész nyáron, mivel még nem voltak elektromos hűtőszekrények.

Sajnos emlékezmem kell a kis kastély kifosztására is; a szétdúlt szobákra, amikor a család otthagya csapot-papot menekülni kényszerült, és a beteg nagymamát a szüleinkre bízták, akik még maradtak. Alighogy kitétték a lábukat, a cselédség máris fosztogatni kezdett, válogatás nélkül vittek mindent, még mielőtt az oroszok megszállták volna a birtokot. A fegyveres katonák részegen össze-vissza, vaktában lövöldöztek, és az apám által nagy szakértelemmel, gondosan ápolat boroshordókat megcsapolták, majd ruhástól nyakig úsztak az isteni nedűben.

Mintha lefotóztak volna, papírkép az emlékem: úgy él bennem a kicsi lány, aki állok némán a kastély szétdúlt hófehér hálószobájában, és nézem a fosztogatókat, ahogyan egymást taposva viszik a háló szétszedett bútorait, visznek mindent. A nagy ricsajban észreveszem a parkettán a *Cilike kalandjai Párizsban* című

kötetet, de nemcsak ezt, az egész sorozatot együtt olvasgattuk Anikóval. El kell vinnem neki, ha majd egyszer megtalálom.

Alexander Brodynak a Kossuth adóból hangzó remek baritonjától, de főleg a mondataitól hirtelen akcióba léptem, és pár órán belül megszereztem mobilja számát. Úgy megörült nekem, amikor bemutatkoztam, mintha régi ismerősök lennénk, és máris értesítette Danit, hogy megtalált engem. Másnap csörgött a telefon Los Altosból, és ő jelentkezett; milyen nyugodt, kiegyensúlyozott volt a hangja, de nevetős. Elhiszed-e Évike, hogy én vagyok? Igen, igen, bizony elhittem, ha nehezen is. A pillanat ezredrésze alatt mindketten meghatódtunk. Egyből meghívott, legyenek a vendégük; találkozhatnánk már, hogy megfogjuk az elszaladt idő sarkát, a Teremtő lábát. Vigyázz, mert elfogadom, feleltem nevetve.

Daniék háza Los Altosban, a csendes városban épült, földszintes, nagy és feltűnően szép, az előkertjével együtt. Az épület meghúzódik a gazdag növényzet háttérében, alig lehet észrevenni. Úgy látszik, errefelé minél gazdagabb valaki, annál szolidabb. Csak napok múltán, lassan fedezem fel a kényelmet, a luxust. Külön szárnyban vannak a vendégszobák, de vele és Viviennel, a feleségével együtt reggelizem, a kerttől üvegfallal elválasztott ebédlőben. Mintha a természetben lennénk.

Danival ismerkedem. Régi arca kirajzolódik lassan az elszállt évek mögül. A hajdani kisfiú mosolya. De jelen van a hallgatag, öregedő úr is, a számomra ismeretlen, akivel szintén elbánt az idő. Nagyon figyelek rá, barátkozom jelenlegi lényével. Bizonyára ő is az enyémmel. Akinek egész itteni élete sikertörténet volt, mintha túl lenne már minden emberi gyarlóságon, hiúságon, mint kiváló arany kardvívónk, régen megszokta a kiválasztottságát, a gazdagságot. Jó volt vele kicsit együtt lenni, megismerni ízléses környezetét, bejárni San Francisco dimbes-dombos utcáit, sétakocsikázni a pirosan rám köszönő Golden Gate hídon. Ismerkedni a tengerparttal, és ott sétálgatva suttogni egymás fülébe a nagy szélben.

A magyar babonát még nem felejtette Dani, figyelmeztetett, amikor a vendégszobában elszállásoltak: számoljam meg a sarkokat, és jegyezzen meg, amit majd álmodok, mivel az beteljesül.

Nos, kolibrivel álmodtam, amely a legszebb madár Los Altosban. A tenyeremben tartottam a parányi, puha madarat. Járkáltam az idegen szobában, nyitva volt az ablak, ott repülhetett be. De hogyan került a tenyerembe? Egyszerűen ott volt. Összecsukva tartottam benne, csak kicsinyke nyílást hagyva, mert féltem, hogy kirepül. Hangot hallottam valahonnét: „Úgysem repül el, az ablakot becsuktam.” Ekkor jobban szétnyitottam a rést, és közelebről megnéztem. Aligha éreztem és láttam valaha is ilyen gyönyörűt! Micsoda színek! Csodálatos, finom érintés a tolla, a parányi teste. A feje talán zöld volt, a háta a nyakánál piros, lejjebb a farkincája kék. Egyre jobban kinyitottam a tenyerem, és mégsem repült el. Inkább jobban megbújít a meleg fészekben. Ha visszagondolok, újból érzem finom tollait az ujjamban és a szíve ijedt lüktetését.

Tűnődünk reggel, mit jelenthet ez a szép álom. Vivien, aki pszichiáter, nagy érdeklődéssel hallgatta. Bizonyára nagyon jól; nagyszerű beteljesedés következik az életemben. Vagy csak éjjel teljesült be a nappal elérhetetlen vágy; megfoghattam ezt a tünetényt. Amikor napokon át, egészen közélről néztem (de meg nem foghattam!) őket, ahogyan a levegőben „megállva” hosszú csőrükkel szívták a nektárt az erkélyeken elhelyezett etetőkből! Vagy messzelebről bámultam őket, amint a virágok kelyhéből nagyokat szippantottak! Bizony elérhetetlenek voltak.

Nem úgy, mint az a másik madár később, már otthon. Azt hiszem cinke volt.

Ebédeltem éppen a kertben. A levest kanalaztam a kempingasztalon, amikor a tányérom szélére röppent. Rekkenő hőség volt. A pillanat ezredrésze alatt érkezett meg, és rám nézett. Kíváncsian kutakodva. Mintha csak azért jött volna, hogy valamit megtudjon. Esetleg szomjas volt? A szívverésem is megállt, megdermedtem. Néztük egymást. Ő nagyon bátornak tűnt, én egészen megadtam magam. Az időt nem lehet érzékelni ilyenkor. Talán egy perc lehetett, de sokkal hosszabbnak tűnt. Hangtalanul ujjongtam. Még mindig itt van! Hogyhogy? Még mindig! Nem fél tőlem? Aztán mintha kicsit még közelebb hajolt volna.

Soha el nem felejttem. A bögye sárga volt, a fején kis fekete kápol. Tűhegynyi szeme fekete.

Ma is engem néz.

B. Mihály Csilla

Mécscanóc

*Mi gyújtja még az ajkad égi szóra
e mélysötétben forgó sárgolyón?
Csupán a mennynek síri álma szórja
le rád a titkot, biztató mohón.*

*Már egyre tágabb úrt feszít a lélek,
miközben újra önmagán kacag;
mivé lesz, hogyha összeroppan, s végleg
legyűri majd az egyszerű anyag?*

*Levettem minden harci maskarámat,
úgy állok itt, a szótlan ég alatt,
mint mécskanóc, ki néha napba sápad,
ha tiszta fényed rajta szétszalad.*

Karácsony felé

*Fagyos fuvallatot taszít a gyorsvonat,
s az este sűrű teste megremeg,
terítsd le rám az őszi felhőrojtokat,
apám, csak fázom, nem vagyok beteg.*

*Csak álmodom magam, kacajba fulladón
meleg karácsonyt, s mint a jó gyerek,
gomolyogatom szipogva csendbe hullt valóm,
jajongni többé én már nem merek.*

*Elindulunk, a táj idő ködébe vész,
megértenem talán nem is lehet,
hová suhan, s miért olyan nagyon nehéz
köszönni majd az érkező telet.*

*A kattogó ütem töretlen égbe hág,
dalát susogja, végtelent pereg,
mert reszketésem elkísér az éjen át,
simítsd fölém, apám, meleg kezed!*

Marton Réka Zsófia

Elmondatlanul

D. emlékére

*Töredékesek a szavak,
Az utak pedig kifürkészhetetlenek.
Azt mondtad egyszer, hogy
„Always smile and never look back”.
Most őszintén,
Így hogyan mosolyogjak?
És hogyan ne nézzek vissza?
Hogyan ne lássam, hogy
Már soha ugyanakkor,
Ugyanabban a városban,
Ugyanabban az utcában,
Ugyanabban a kávézóban,
Ugyanabban a fotelban,
Ugyanabban a konyhában?
Az éveid lepörögtek,*

*Mint energiáját vesztett,
Belső kórtól gyötört fa levelei,
Én pedig csak állok egy másik városban,
Egy szocreál dombormű előtt
A ködbe burkolt,
Karácsony előtti délutánon,
S meresztem a szemem
Az örökké fiatal és szép
Izomfigurákra,
S tudom, minden megcsalás csak,
Kőbe, papírlapra, vászonra vitt ámitás,
Hisz nincs az a dombormű,
Nincs az a fénykép,
És nincs az a festmény,
Ami meg tudná faragni,
Ami meg tudná mutatni,
Ami színnel töltené meg,
Hogy visszafordíthatatlanul,
Hogy immár:
Elmondatlanul.*

Lajtos Nóra

Holdat növeszt az éjszaka

*Holdat növeszt az éjszaka,
sírcsöndet keleszt az idő,
imasugár fénycsillaga,
csonka szárnyú hitem kinő.*

*Napot növeszt a szép hajnal,
zajos robogást a reggel,
égnek tartott angyalarccal
megyek feléd, pőre testtel.*

*Nem szégyellem akkor már azt,
hogy nem tudtam mindig hinni,
mégis megkapom a választ:
szalmaszálba kapaszkodni!*

*Ha utolsó szalmaszál ez,
nem engedem el, míg élek,
kelő nappal egyre fogyok,
halált hozó fűre lépek.*

Találkozásaink

Julie Bietry és Kaïna Bendar interjúja Böszörményi Zoltánnal

abból az alkalomból, hogy a párizsi Editions du Cygne kiadónál napvilágot látott a *Le temps long* (*Sóvárgás*) című regénye.

– *Miért választott egy kislányt narrátorként?*

– Valós esetet írtam meg. Ezt a leánykát ismertem. Igaz, akkor, amikor már nem beszélt. Halála megdöbbenett. Napokig nem tudtam napirendre térni felette. Sokat gondolkodtam a sorsán. Miért kellett halálra éheztetnie magát? Miért nem magyarázta meg neki senki a kezdet kezdetén, hogy van kiút ebből az útvesztőből? Az anyaszeretet fontos, de egy szakmabelinek, pszichológusnak el kellett volna magyaráznia, hogy őt voltaképpen szereti az édesanyja, csak ezt másként nyilvánítja ki. Hogy nem vagyunk egyformák, és szeretetünket is többféleképpen mutatjuk ki. Mielőtt hozzáfogtam volna a kisregény megírásához, oknyomozó riporterként felkutattam a leányka lakhelyét, beszéltem a nagymamával – az édesanya akkor sem volt otthon –, rokonaival, elmentem az iskolába, ahol tanult, volt tanítónőjével is felvettem a kapcsolatot, de ő nem tudott és nem is akart őszintén beszélni az esetről, az igazgatónőhöz küldött, mondja el ő a történetet. A kisvároska polgármesterét is felkerestem, aki nyíltan és őszintén válaszolt kérdéseimre, meg

is adta a szociális gyermekgondozó nevét és telefonszámát, hogy megkereshessem. Megtudtam, hogy az iskolának nem volt gyermekpszichológusa, a szociális gyermekgondozónak nem volt megfelelő felkészültsége, mellyel segíthetett volna a leánykának, és azt is, akkor került a gyermek a kórházba, amikor már leépült a szervezete, járni is alig tudott. Rengetek információt gyűjtöttem így össze, most csak hozzá kellett volna fognom a regény megírásához. De az sehogy sem ment.

Hetekig kínlódtam a szöveggel, de semmire sem jutottam vele. Ültem bambán a számítógémem képernyője előtt, és nem jöttek a gondolatok. Több mint egy hónap telt el így, míg egyik reggel felöltött bennem, hogy én is anya nélkül nőttem fel. Én is évekig sóvárogtam anyám szeretete után, nekem is nagyon hiányzott a jelenléte, a simogatása, lelkének a melege. Hatvanhét évesen azonnal a leányka szerepébe tudtam lépni, és majdnem egy hónap alatt megírtam a könyvet.

– *Mit kell tudni az anorexiáról?*

– Az anorexia nervosának két változata van. Mindkettőnek az étkezési vágy elvesztése az oka. Az elsőt bulémiának nevezik. Leginkább tinédzserek esetében fordul elő, akik az elhízástól való félelmükben hánytatják magukat, vagy megtagadják a táplálkozást. A másik változata szintén idegrendszeri megbetegedés, mely egyfajta lázadás eredménye. A mi esetünkben a leányka azért tagadja meg a táplálékot, mert ezzel akarja felhívni magára az édesanyja figyelmét, akinek a szeretete után sóvárog. Van a betegségnek – melyet elsőként a francia Ernest-Charles Lasègue és a brit William Gull írt le 1873-ban – egy olyan fázisa, ahonnan a szervezet teljes leépülése megállíthatatlan, és halállal végződik. Erre a betegségre nincs gyógyszer, ezért annyira fatális. Én is sóvárogtam édesanyám szeretete után, de én másként lázadtam, búskomorságba estem, fájdalmas melankóliában éltem, állandó levertség vett erőt rajtam.

– *Hogyan határozná meg az anya karakterét a regényében?*

– Az édesanya viselkedése, életvitele vörös vonalként vonul végig a regényen. Kevés iskolát végzett, műveltsége hiányos.

Szereti ugyan leányát, de elvontan, képtelen felfogni, mire van szüksége gyermekének. Nem ismeri a ragaszkodás érzését, mert maga sem ragaszkodott soha senkihez. Érzelmi élete sivár. Férfipartnereit aszerint váltogatja, ahogyan azok időnként felbuknának. Külföldre azért megy dolgozni, mert könnyebb kereset után vágyik, ha lehet, akkor a munka számára kikapcsolódás, testi örömszerzés legyen. Valahol tudatában van annak, hogy felelősséggel tartozik gyermeke iránt, de anyai ösztönei összemósódnak a nemtörődomséggel, az ignoranciával. Nem érti, miért sóvárog leánya a szeretete után, mert ő maga sem szeretett soha senkit igazán. Az anya ellentmondásos viselkedésmódjának bemutatásával, karakterének megformálásával nekem is gondjaim voltak. Ami jelenlétét, leányához való viszonyát illeti, megpróbáltam tárgyilagos és szűkszavú maradni. Magam sem voltam képes azonosulni vele, annyira visszataszítóan, kegyetlenül viselkedett.

– *Megfordult önben, hogy regényét másként fejezze be?*

– Igen. Többször eljátszottam a gondolattal, hogy megmentsem a leány életét, valamilyen happy end is eszembe jutott. De minduntalan figyelmeztetnem kellett magam arra, hogy az anorexia nervosa ilyenfajta állapota halálos. Egy bizonyos határon túl nem lehet túlélni. Természetesen szerettem volna, ha a leányka felépül, elhagyja a kórházat, és később, amikor neki születik gyermeke, őt majd úgy szereti, ahogyan senki mást. Az ő gyermeke iránti szeretete lesz életének katarzisa. De ebben az esetben ez egy másik regény lett volna, fikció.

– *Személyes érzelmi megkönnyebbülést jelentett-e önnek ez a regény?*

– Nem. A saját élettapasztalatom, anyám hiánya csak fokozta bennem az érzelmi vajúdás keltette fájdalmat. Nem megélni, újraélni akartam gyermekkorom történéseit, hanem ennek a semmivel sem összehasonlítható érzelmi állapotnak a tragikumát, kiúttalanságát kívántam kihangsúlyozni, szavakba önteni. Amikor a leány sorsáról írtam, a magamét is belefoglaltam minden eleven húsba vágó gyötrelmével, lélekbe markoló fájdalmával.

Romain Gary (Émile Ajar) Momója égbe kiáltó ragaszkodással öntözi kölnivízzel Rosa mama bomlásnak induló holttestét, mert egyszerűen nem tud beletörődni elvesztésébe. Nem tud beletörődni halálába, mert féktelenül, szavakba nem önthetően, örülden szereti. Ha szeretsz valakit, ha egész lényeddel, lelkeddel szereted, attól nem tudsz megválni.

– *Ebben a regényben úgy döntött, hogy mellőzi az apai figurát. Miért?*

– Ez nem döntés kérdése volt. Az én életemben apám mindig jelen volt, de nem úgy, mint a szeretet, a ragaszkodás, a hűség szimbóluma. Nagyon sok férfi képtelen feláldozni magát gyermekeért, gyermekeiért. Számtalan példát tudnék felhozni erre rokonaim, ismerőseim köréből. A férfiak másként viselkednek. Az apaság számukra nem egy fékezhetetlen erővel mindent elsöprő élmény. Ők nem hordják ki a méhükben kilenc hónapig a gyermeket, nem szülik meg, nem köti össze testüket a köldökzsinór, nem csüngenek a kicsinyek a mellükön szoptatáskor. Az anyaság Isten ajándéka, és ebben csak a nőket részesítette. Ezért kiváltságosak, különbek nálunk, férfiaknál.

– *Gyerekkorában be kellett-e csuknia a szemét bizonyos dolgok felett?*

– Többször szem- és fültanúja voltam szüleim veszekedésének. Nagyon csúnyán viselkedtek egymással. Felmerült bennem, ha szüntelenül azt ismétlik, hogy szeretik egymást, akkor miért viselkednek ilyen álságosan. Miért nyilazzák egymást vitriolba mártott szavakkal? Miért ordítóznak? A gyermeki lélek nagyon érzékeny műszer, könnyen tönkre tehetik. Nem, én nem csuktam be a szemem, amikor szüleim veszekedtek, kígyót-békát kiabáltak egymásra, csak elbújtam. Hol az asztal alá, hol a könyvszekrény mögé. Minden összeshóllalkozásuk fizikai fájdalmat okozott nekem. A regénybeli kislány azért csukja be a szemét, mert ő is el akar bújni a valóság elől – persze ő már mozogni sem tud –, de ugyanakkor így könnyebb emlékeznie rövid és fájdalmakkal teli életének mozzanataira.

– *Gondolja, hogy regényéről másképpen vélekednek azokban az országokban, amelyekben eddig megjelent?*

– Magyarországon rengeteg példányt megvettek, és recenziók sora jelent meg róla. Romániában tévéinterjút is készítettek velem, annyira felkavarta az emberek érzelmeit a kislány története. Azért is volt a román nyelvű kiadásnak különleges jelentősége, mert mindenki megtudta, hogy a gyermek erdélyi volt, sokan annak idején újságból, televízióból nem értesültek a tragédiáról. Manapság Romániában statisztikailag több mint 150 ezer olyan gyermek van, akinek egy vagy mindkét szülője külföldön él és dolgozik, bár – szerintem – számuk jóval többre tehető. A gyermekeket rokonok vagy szomszédok nevelik. Regényemmel erre a különlegesen tragikus jelenségre akartam felhívni a hatóságok és az emberek figyelmét, hiszen ezek a gyermekek lelki sérültek lesznek, és ez egész életükre kihatással lesz. Amikor a *Sóvárgást* Moszkvában mutattuk be, asszonyok álltak sorba, hogy dedikáljam könyvemet, arról nem is beszélve, hogy a felolvasást velem együtt sokan megkönnyezték. Talán Németországban volt eddig a legnagyobb sikere könyvemnek. A német könyvtárak igazgató-nője, miután elolvasta regényemet, kiadta az utasítást a könyvtáraknak, hogy ezt mindenképpen szerezzék be. Nagyon sok példány elfogyott. Ezenkívül Amerikában és spanyol nyelven jelent meg a *Sóvárgás*, de erről nincsenek statisztikai adataim. Nagyon örvendek a francia nyelvű könyvemnek, külön köszönöm a fordítást Raoul Weiss írónak és a megjelenést Patrice Kanozsai úrnak, a párizsi Cygne kiadó tulajdonosának.

– *Mi a különbség a fiktív, elbeszélő próza és a költői nyelvezet között?*

– Prózában igen sokszor használom a költői képeket. Elkerülhetetlen, hiszen a szöveg és a történések sodrása szükségszerűen átvált költészetté. Ezeket a költői képeket fellelheti az olvasó mindenik regényemben, a *Sóvárgás*ban és különösen a *Míg gondolom, hogy létezem*ben. Az utóbbi, remélem, jövő tavasszal jelenik meg az Éditions du Cygne kiadásában. Szerintem a mai prózai nyelv megkívánja a költői képeket, mert ezekkel is hatni akar az író az olvasóra, olyan életteret, miliőt tud ezzel varázsolni, amely elkápráztat, feszültséget, érzelmi hullámokat teremt.

– *Lehet-e útmutató, serkentő hatású a költészet az emberiség számára, feltárva, hogy lehetséges a béke, megteremthető?*

– A mai világ másként működik, mint a tizenharmadik, tizenkilencedik században. Akkor a költészetnek világ- és lélekteremtő ereje volt. A huszadik században hiába kiemelkedő a költők teljesítménye, ereje csappanni látszott. Baudelaire, Verlaine, Apollinaire hatása a társadalomra, az emberiségre kimagasló volt, de nem vezetett a világ megváltásához, nem mozgósította a tömegeket. Walt Whitman, Ezra Pound költészete felforrósította a lelkeket, kétséget és ellentmondást keltett, mégsem volt képes uralni a társadalmat. A magyar költészetben Ady Endre volt az egyetlen, aki verseivel hatalmas tüzeket gyújtott az emberek lelkében, de ő sem hatott a békére, a társadalmi igazságosságra. A váteszek kora lejárt. A mai ember kevés verset olvas. De nem azért, mert a költői termés erőtlen lenne, sőt, szerintem egyre erősebb, hanem azért, mert megváltoztak a kommunikációs erők. Ezek befolyásolják a mai embert, megvezetik, degradálják.

– *Ön a Magyar PEN Club elnöke. Mit mondana nekünk erről az írói szervezetről. Mit tesznek önök a béke érdekében?*

– A Magyar PEN Club 1926-ban alakult meg az első világháborút követően, amelynek következtében Magyarországot az akkori nagyhatalmak területének kétharmadától, lakosságának pedig egyharmadától fosztották meg. A Magyar PEN Club azzal a céllal alakult meg, hogy az első világháború nyomán megbomlott kulturális együttműködés előmozdításán fáradozzék a nemzetek között, az irodalom és a kulturális diplomácia eszközeivel, vagyis a Catherine Amy Dawson Scott angol író nő kezdeményezésére 1921-ben alakult Nemzetközi PEN szellemében; továbbá azért, hogy enyhítsen Magyarország – részben szintén háború okozta – kulturális elszigeteltségén. Londoni tapasztalatai birtokában Germanus Gyula neves orientalista egyetemi tanár volt a Magyar PEN kezdeményezője és fő szervezője. Ő lett az első titkára is, elnöke pedig a dráma- és regényíró, lapszerkesztő, színigazgató, műfordító és akadémikus közéleti személyiség, Rákosi Jenő. Ügyvezető elnöke Rubinyi Mózes volt. Kosztolányi

Dezső, a világhírű magyar költő, regény- és drámaíró, francia, angol, német, olasz nyelven beszélő esszéíró, Thomas Mann jó barátja 1930-ban veszi át az elnökséget. Az 1931-ben Budapesten megtartott PEN Club Nemzetközi Világkongresszusán Franciaországot Georges Duhamel, André Gide, Julien Green, André Maurois, Romain Rolland, Paul Valéry és Jules Romains képviselte. Izgalmas, lebilincselő majd száz évre tekint hát vissza a Magyar PEN Club, melynek elnökségét a tragikus hirtelenséggel elhunyt Szőcs Géza költő és prózaírótól, műfordítótól vettem át két évvel ezelőtt.

A Magyar PEN Club az eltelt majdnem száz évben mindig a békeharcosok oldalán állt. Ez ma sincs másként. Azt szeretnénk, azért emeljük fel szavunk, hogy a világ nemzetei ne a háborút, az erőszakot válasszák vitáik rendezésére, hanem a tárgyalást, a megegyezést, a béke útját kövessék.

„Akár az ég, szemed, ha csillan...”

Mihail Lermontov versei
Lángi Péter fordításában

Fogoly

(УЗНИК)

*Nyissátok a tömlöcajtót,
Adjatok nappali fényt,
Fekete szemű leányzót,
Fekete sörényű mént.
A gyönyörű lányt azonnal,
Kényeztetem édes csókkal,
Majd a lóra pattanok,
S a pusztába vágatok.*

*De az ablak magasan van,
Nehéz ajtón vas a zár;
Messze, kényelmes szobában
Él az éjszemű leány;
Jó lovam a zöld mezőben
Szabad, játszik nyergeletlen,
Vígán ugrál egyedül,
Farka a szélbe repül.*

*Magam vagyok örömtelen:
Körben a csupasz falak,
Lámpa lángja félsötétben,
haldokló kis sugarak;
Hallom csupán éji csendben
Egyenletes lépésekkel
Kopogva ajtóm előtt
Járkálni a börtönört.*

A szomszéd

(Coced)

*Nem is tudom, ki vagy te odaát,
Ifjú koromban megkedvelt barát,
A társad véletlen vagyok csak,
A sors alattomos játéka bár,
Hogy minket elválaszt örökre tán,
A fal most – később a titok majd.*

*Mikor a piros esthajnali fény
Át börtöncellám ablaküvegén
Egy haldokló sugarat küld be,
És támaszul használva fegyverét
A börtönőr, hogy egykor hogyan élt,
Álmodja újra szenderegve, –*

*Akkor a nyirkos falhoz homlokom
Hajtom homályos csöndben, s hallgatom
Csodás sorát dallamaidnak.
Miről beszélnek – nem tudom, de bú
Sír bennük, mind oly szomorú,
S akár a könnyek, úgy csorognak.*

*Szebb éveim reménye s szerelem
Átüt életre kelve lelkemen,
És gondolatim messze futnak,
Agyamban szenvedély és vágyözön,
S a vérem forr, és szememből a könny,
Akár a hangok, úgy csorognak.*

Elmélkedés

(Дума)

*A nemzedékemre én bánatosan nézek!
 Jövője – vagy üres, vagy hiábavaló.
 Miközben terhe alatt tudásnak, kétségnek,
 Úgy öregszik meg, mint naplopó.
 Alig ringott a bölcsőnk, gazdaggá tett
 Atyánk sok hibája s maradi agya,
 S cél nélküli útra visz minket az élet,
 Mintha várna lakoma.
 Jó vagy rossz iránt – közönyünk gyalázat,
 Indulva pályánkon harc nélkül lankadunk;
 Szégyen, hogy csüggedünk, ha némi veszély támad,
 S a hatalom előtt rabok, senkik vagyunk.
 Aszott gyümölcs, mit az idő túlérlelt,
 Se íze, se színe, nincs, mi örömet ad,
 Virágok közt árva jövevényként fityeg,
 Azok elbűvölnek, ez csak, ha lezuhant.*

*Hasztalan ismeret szárítja ki velőnket,
 Rabolunk rokontól, baráttól torkosan
 Szép reményeket, jó szót, szívélyességet,
 S szenvedélyeiket, hit nélkül s gúnyosan.
 Alig érintettük élvezetek kupáját,
 De meg nem óvnánk ifjúi erőnk;
 Félünk, minden örömből csömör szakad ránk,
 S legjobb nedvünk herdáljuk legelőbb.*

*Költői álmok és művészi alkotások
 Bűvös buzgalomra nem mozdítják agyunk;
 Önzőn keblünk kis érzelmeit vigyázva –
 Mohón haszontalan kincseket kutatunk.
 Véletlen, gyűlölünk vagy szeretünk-e éppen,
 Sem jó érzést fel nem áldozunk, sem gonoszt,*

*Uralkodik titokzatos hideg lelkünkben,
Míg vérünkben a tűz lobog.
Unalmasak a kisdéd ősi fényűzések,
Ezek a tisztességes vigalmak nekünk;
Boldogságot holtig se szerzünk, s dicsőséget,
Hátra gúnnyal tekinthetünk.*

*Mogorva csoportként és hamar elfelejtve,
Éltünk csendben lejár, s nem is hagyunk nyomot,
A századoknak semmi gyümölcsözőt se vetve,
Zsenink torzót hagyni se fog.
Hamvunk felett bíró és polgár szól szigorral,
S utódunk versben megvető ítéletet,
És csalódott gyermekünk keserű gúnnyal
A tékozló atyák felett.*

1838

Akár az ég...

(Как небеса...)

*Akár az ég, szemed, ha csillan,
Olyan kékes zománc,
Akár a csók, mely cuppan s elhal,
Hangod, mikor kiáltasz;*

*Egy bűvös hangodért, ha hallom,
És tekintetedért,
Örömmel adnám drága kardom,
Damaszkuszi acélt,*

*Mely fenségesen ragyog néha,
S a hangja élvezet,
A lélek megremeg e hangra,
Szívben a vér pezseg.*

*A harc s a lázadás azóta
Nem mulatság nekem,
Hogy meghatódtam hangod hallva,
S láttam szép kék szemed.*

1838

A Terek ajándékai

(Дары Терека)

*Bőg a Terek vad haraggal,
Nagy sziklák közé szorult,
Mintha viharé a jajja,
Könnye gyöngyként szertehull.
Ám a sztyepeken szaladva
Ravaszabb külsőre vált,
S kedves becéző lesz hangja,
S vén Kaszpinak morgicsál:*

*„Engedd öledbe, vén tenger,
Menedékbe nagy vizem!
Hatalmas utat megtettem,
Kis pihenés jár nekem.*

*Én a Kazbekben születtem,
Felhők keble szoptatott,
Idegennel, az emberrel
Folyvást hadakoztam ott.
Fiaidért kedvtelésnek
A Darjalt szétszabtam én,
Ezer köves görgeléket
mostam medrem fenekén.”*

*De lány partjára hajolva
Öreg Kaszpi szundikál.
S Terek hízelegve újra
Vén fülébe morgicsál:*

*„Hozok neked ajándékot!
S bizony nem is semmiség:
A harctérről egy kabardot,
Kabard férfit, hőst, merészt.
Drága páncéling van rajta,
S könyökvédője acél:
A Koránban szent vers írja,
Arany csillan betűjén.
Zordan mozdult szemöldöke,
Vörös szélű bajusza,
Elszínezte nemes vére,
Heves vére sugara;
Szótlan, nyílt a tekintete,
Benne ősi gyűlölet;
Fonott fekete üstöke
Tarkóján tekeredett.”*

*De lány partjára hajolva
Kaszpi hallgat, szendereg.
S a háborgó Terek újra
Az öregnek fecsereg:*

*„Az ajándék, bátyám, lom csak!
De mit most kapsz, többet ér.
Van, mit eddig eltitkoltam
Egész világ elől én.
Hullámim ölelve hozták
Kozák lányka tetemét,
Nézd a sápadt, sötét vállát,
S kontyát, édes szőkeség.*

*Arca búbanat ködében,
Mint ki aluszik talán.
Kicsiny seb a kebelében,
Vértől piros, csordogál.
Könnyes sóhaj száll a szélben
E gyönyörű lány után,
Siratja kozák legényke,
Falujában ő csupán.
Felpattan holló lovára,
S hegyekben, éji csatán
Gonosz csecsen töre várja,
Sorsa kegyetlen halál.”*

*Csendesül az ár haragja,
S felette, mint hó, fehér,
Felbukkan egy fej s fonatja,
Ázott, ring víz tetején.*

*S az öreg hatalmas fényben
Feláll, vihar ereje,
S áradásban, szenvedéllyel
Csillog sötétkék szeme.*

*Felujjong vígan, s kinyílvá
Ölelésre teljesen,
A beömlő hullámokra
Vár csobogó szerelem.*

Hazám

(Родина)

*Szeretem én hazám, de furcsa szerelemmel.
Nem másít rajta bölcs ítéletem,
Se hírneve, habár úgy vette vérrel,
S a büszke öntudat nyugalma sem.
S az ősi, éjsötét múlt szötte kába vágyak
Bennem hiú remény – s vigaszra nem találhatnak.*

*De szeretem – miért, nem is tudom –
A tágas sztyepek hűvös hallgatását,
A sűrű erdők parttalan ringását,
S tengert utánzó áradást sok nagy folyón.
És szeretek döcögni földúton szekérrel,
S az esthomályba fúrva tekintetemet
Míg éji szállást kutatok, merengve nézem
A bánatos falukban rezgő tüzeket.
Kedves nekem a füst a tarlón,
Az éji sztyepp szekérsora,
S a lankás dombon, szőke rozsból
Fehérlő nyír, pár árva fa.
Nem is tudják mások, mit érzek,
Ha kerek sérűt láthatok,
S ha szalmatetős kunyhót nézek,
Faragott zsalus ablakot.
S ha harmat hull az ünnep estjén,
Éjfélíg nézném táncaik,
Ahogy dobbantva, fütytyögetvén
Ropja pár mámoros muzsik.*

MIHAIL JURJEVICS LERMONTOV (1814, Moszkva – 1841, Pjatyigorszk)

Puskin mellett az orosz romantika legnagyobb alkotója. Ő is mindhárom műnemben írt.

Mondhatni, Lermontov kapcsolja be az orosz irodalmat az európai kultúrkörbe. Anyja halála után irodalomkedvelő nagyanyja neveli Tahani faluban. Az észak-kaukázusi táj, a falusi emberek nagy hatással vannak rá. Több nyelvet beszél, ismeri a kor jelentős külföldi irodalmát. A képzőművészetek és a zene iránt is fogékony. Erős szabadságvágy, a zsarnokság gyűlölete jellemzi. Puskit *A költő halála* című, vádló hangú versében siratja el. Többször szembe kerül a hatalommal, börtönbe csukják, délre száműzik. A kaukázusi harcokban is részt kell vennie. Nagyanyja befolyása csak néha segít visszakerülni a haladó ifjúság körébe, Moszkvába, Szentpétervárra. Végül ő is „megszervezett” párbaj áldozata lesz.

A HÓNAP ALKOTÓJA

Székelyhidi Zsolt

Szoros

*Föld
a gyomrom,
ég a hajam,
tüzel
a homlokom.
Termelek.
Lázasan
sebzek,
gyulladok.
Belül
zuhogás
hűt.
Termőföld
mellkasom
döngeted.*

*Földrengésed
nyelem,
viharzásod
nyelvem
fogatja.
Látod,
együtt
szakadunk
meg.
Szél légy,
ami
megborít.
Felhőzzön*

*homlokod.
Orrod
hajamba,
levegőd
torkomba,
nyakad
szorításomba
érjen.*

Eredetileg

*Megkérhettél volna,
még régen,
hogy ne vétsek
úgy, meg annyit,
vagy ha mégis,
csak a
jóvátehető.
Mondtad volna,
még akkor,
magamtól
hogy kéne
tartani
úgy.
Rosszba
kezdeni se
jutottam volna
régi eszedbe.
Ha tudtad volna,
mai fejeddel,
kezdhetél volna
velem valamit
újfenn.*

*Végig
vétlen
lennék
vaskos kezeidben.*

Bűnbe

*Képzelem
a saras
földet
magaménak
karjaid
öles
árkaiban.
Lábam
két bástya
lett a test
felhúzott
óratornya
alatt.
Arcomat kiástad,
lyukat ütöttél
a számba.
Az űr
létrejöttével
lett kész
a baj,
még első
napon.
Régen elfértél
bennem,
most minden
csak tágul.*

*Az ürességnek
lesz
térfogata.
Testesítem
hát hiányod.
Az idő
derékig ér,
a sár se szikkad.
Ahová
képzeltél,
odáig
süllyedtem
vagy
emelkedtem?*

Decemberi reggel

*Lebegő fák
gyökerei vagyunk,
állunk leföldelve,
nyújtjuk
ki magunkat
hosszú
álmainkból.
A fölöttünk
álló valóság
kiterjedése innen
elképzелhetetlen.*

*Nem tudunk semmit
a lombkoronáról.
Mélyen vagyunk,
kihasználatlanul*

*folynak belénk
és sötétülnek el
a nap
sugárhajtásai.
Lenn
a folyamatos homály
elvitte szemünk,
látunk nem is szükséges.
Egyhelyben sűrű
gyökerek
torlasza,
valami egymásra
szótt háló
összegubózva,
tömörödve,
úgy néz ki
létszerkezetünk.
Nyugtalanok, mi,
mit is gondoltunk,
mikor elkezdtük,
s fejünkre nőtt
saját barna-zöld
álmunk!
Nem tudhatunk
magunkban
meggyökerezni.*

Tétova óda

*Végül kiderül,
végig én voltam
a fa, amit magam
fölé olyan nagy*

*becsben tartottam.
Lentről föl,
alig ingatag,
szálegyenes.
Százezer döntés
súlya egyetlen
bezárt szög
a földdel.
Egyetlen szó
a könyvből
tartja
a történetet.*

Huszonkilenc év

*Várunk,
hogy elgyere
sárga mérőszalagoddal,
átvedd törzseinket,
méretezd, válogasd,
leválaszd.
Elég a súlyosabbakat
magadra csiptetned,
az eredeti embernél
szélesebbeket,
az őszibb nehezekeket,
amik túlnőttek
rajtunk.
Maradjanak nőni
csak a kezünkből
jól mutatók.
A kecsesebbje,
ha lehet ilyet kérni.*

*A terheink túlzóan
nehezek.
Sietnél velünk?*

Az utolsó három vers az SPN Krú (Berka Attila és Székelyhidi Zsolt) *Folyton készülő halál – Költészeti performansz hat tétova tételben* című Radnóti Miklós-estjéhez készült. Közreműködtek: Puskás Balázs (zene), Bios (vizuál). Az esten a saját szövegek mellett Radnóti Miklós és Vass Tibor költeményeinek részletei hangoztak el. Ösbemutató: Roham Bár, Budapest, 2014. április 30.

Berka Attila

Székelyhidi Zsolt te, hallod-e?

A világ mindig ugyanaz.

Mind a jelen, mind a jövő világa.

Mario Bellatin (Miklósi Laura fordítása)

Csak a múlt más.

Az eddig volt világa.

Ami eddig tart. Meg eddig. És eddig. Megint. És megint. Mindig megint.

Hát, Zsolt, te is éppen így jársz az ötven évvel. Jártál.

Járandasz.

Persze ez a te dolgod. Az enyém az, hogy beszéljek egy kicsit arról, ami szerintem fontos (volt, lesz) ebben az ötven évben.

Mert, jaj nekem, Zsolt, mibe keveredtem!

Képzeld, írnom kell rólad, kettőnkéről szépeket, jókat, okosakat!

Hát hogyan is tudnék én ilyeneket írni? Rólad?

Köszönteni tudlak, meg örülni is veled, ünnepelni téged, ezzel rendben volnánk. De a többi!

Bármit mondok, kétszer olyan hosszan kellene

mentegetőznöm elfogultságom miatt, véget nem érő

tirádákkal untatnom téged és az olvasót, no meg magamat.

Hát éppen e különleges pillanatban hazudtoljam meg magunkat?

Téged?

Fecsegek sztorizva? Vagy sztorizzak fecseggve?

Amikor mindössze annyit mondanék, hogy alkotásban nincs barátság?

Én írok neked. Kell több? Nem, ez elég önmagában is.

Hiszen csak dolog van, munka, fűrés-faragás, csiszolás,

fényezés, tökéletesítés, mű.

Csak szenvedély és alázat, ugyebár.

Szenvedély és alázat.

E kettő köt minket össze, Zsolt, elsősorban, igen.

Forma és tartalom harmóniája.

A költészet.

*No, mégiscsak sikerült elszólnom magam! Jól leírtam ide a jó
nagy szavakat.*

Habár az alkalom is nagy, nem igaz?

Különbén meg már leírtam őket, úgyhogy vállalnom kell ezt az irányt.

Az irányt, ami feléd mutat.

*Szenvedély a formában, a gondolatban azért, hogy elérj
a napsütötte falig.*

Nem megalkudni, nem megtorpanni.

Csinálni, csinálni, csinálni.

Ehhez alázat kell.

*Hozzáírni és kihúzni, újraírni – és eldobni, ha mégse az lett,
aminek lennie kellett volna.*

Ha nem az, ami.

Mert nem engedhetsz.

Mivel te az vagy, aki.

Nem engedhetsz a költészetből. A költészetedből.

Nem engedhetsz magadból.

Ezért tudunk együtt-működni.

Mert én sem engedek belőled.

Irgalom, barátom, Zsolt, nézd, jaj, készen is vagyunk!

Jász Borbála

„Az első fénykép, látod,
én vagyok...”

Székelyhidi Zsolt fotóihoz

Székelyhidi Zsolt író, költő, fotográfus, zenész, aki reneszánsz mesterként alkotja meg korunk arcképcsarnokát. *„Az arc érdek. És aztán, egy kicsit messzebről szemlélve, a hozzácsatolt test. Az apró hibák, egyenetlenségek, a pórusok furcsa lukacskaí. A hajlások, tekeredések, gyűrődések, húzóadások. És a végén mégiscsak az ott rejtő szépség. A részletekből kibontakozó, de egészében csak azért is láthatóvá váló tünemény. Ezt felfedezni az archban. A testben. És megmutatni. Ez érdek”* – fogalmazza meg ars poeticájában.

Székelyhidi fotóművészete az emberi test többretegűségének megjelenítése során absztrahál. Van, hogy több dimenzió együttes megjelenítését tűzi ki célul egy portrén, nappal, éjszaka és az álom változását látjuk egy statikus fotóba sűrítve (*Doppel* című sorozat). Van, hogy aktfotó-sorozatában fókuszál az emberi test sajátosságaira, s jut el végül az archoz mint a személy vizuális esszenciájához (*Az ezerarcú nő* című sorozat). Máskor egy ikonikus arc újraalkotásával kísérletezve igyekszik egy pontba egyesíteni a teljes időegyenest (*Meryl és én* című sorozat).

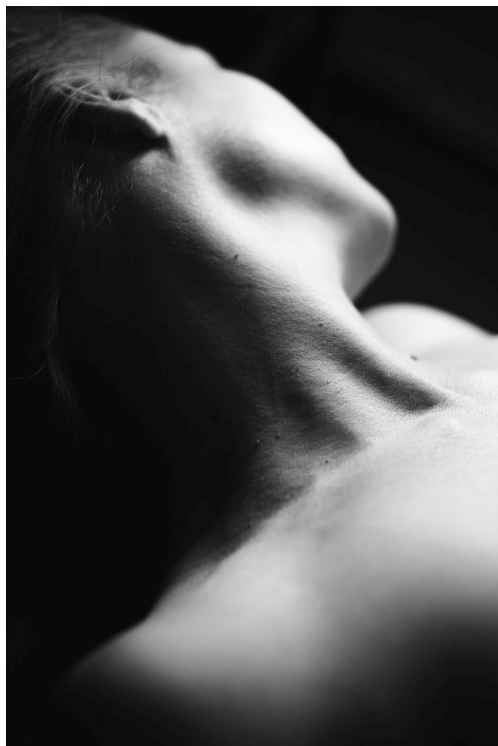
Enteriőrben készült képei (*Éjjeli ház, nappali ház* című sorozat) a statikus és dinamikus entitások viselkedésének felcserélésével operálnak: a változó emberi test válik harmonikus, időtlen elemmé a képben, míg a környezet tárgyai testesítik meg a változó világot.

Költőkről készült portrészorozata a kortárs magyar költészet vizuális jelenkortörténet-írása: a költő természetes közegében,

a színpalak mögött és a fotóművész lencséjén át. Ez Székelyhidi fotóművészetének legnagyobb léptékű vállalkozása, amely munkáinak összművészeti jellegét karakterizálja. Munkája valójában egy antropológiai-szociológiai vállalkozás: részvevő megfigyelés. Székelyhidi költő lévén egy közülük, célja annak az intim, bensőséges hangoltságnak a megmutatása, amely a szavak mögötti arcot láttatja tiszta formában.

Önarcképeivel a művészet klasszikusainak önreflexív hagyományát idézi. Saját arcát sokszor maszkírozza, festi, tárgyakat applikál rá. Erős színek, sokszor túlzó, indulatos mimika mutatja a személyiség rejtett, primer, részét. Visszatérni valami ősihez, valami eredetihez. Ez a visszatérés, kivonulás ezúttal nem Bakonybélbe vezet, mint a nagy elődé. Székelyhidi Zsolt korunk *harcosa*: városi indián.

Az Ezerarcú nő
című kiállítás egyik képe

Simon Adri

„Csontrepesz, izom jégszeg”

Székelyhidi Zsolt korai emlékeimben Hernádkakon bukkan fel, Vass Tibi kertjében, ahol Berka Attilával mutatja be dinamikus performanszát: kalapál, fúr-farag, lisztet vegyít vajjal, sóval és festékkel, ken és pacsmagol; máskor ugyanitt a tetőn szavalja kiáltványát és verseit a népes kertfesztiválózó közönségnek, hol felbukkanva, hogy eltűnve a tetőfeljáróban. Következő alkalommal, de ez még mindig a kétezres évek, egy irodalmi rendezvényen először lírai, majd kakofonikus dallamokat zongorázik, miközben kortárs költők kortárs verseiket olvassák fel. Költészete sosem pusztán szöveg, nem tud nyugton megmaradni a papíron, mindig van egy képi, kinetikus vagy akusztikai plusz dimenzió az írott minőséghez képest, vagy éppen mindezek együtt, transzparens vagy rejtett harmóniában. Egy korai kötetében így fogalmaz ezzel kapcsolatban: *„Összegyűr minden különállót, és valami pontossá formázza.”* 2005 óta soundZcapa név alatt experimentális zenéket készít, több mint húsz kis- és nagylemez szerzője.

Tizenegy kötetet jelentetett meg ez idáig; végigtekintve a műveken tisztán látni a folytonosságot, az életmű lassú építkezését, minden mű kicsit az előző folytatása, továbbmondása, de nem mindig és néha pont ellenkezőleg. Vannak különös ismertetőjegyei, motívumai, amelyek minden műben ott vannak, van egy sajátos nyelvhasználatuk, saját hangjuk a köteteknek, mégis mind más regiszterben szólal meg. Verses- és prózakötetek váltják egymást, több a vers; költőről lévén szó, prózaszövegei is költői nyelvet használnak.

1997-es, *Hoz* című kötetében így jellemzi mintegy metanarratív módon az írás folyamatát, mely kötetnek szintén „versek” a műfaji megjelölése, a prózaszöveg ismérvei ellenére: *„Írásom szagot, még nem találja a helyét. Forog, alakul, egymást időmitjük. Igyekszem, a látszat ellenére, illetékességemet mutatni. Átlépéselőnyben vagyok. Célom eléréséhez az írás, mely bűvös,*

tiszta. Érzem, a formák úgy öltenek bennem testet. Lehunyom a szemem. A szavak megmozdulnak, a szék vagy a fotel és forog, alakul, én is. Igyekezetem, olyannak tűnni, csoda volna. Mint elkap valami, lehunyt szemeim mögött érzem, nem is ülök már. Nem is a lépések ütemes hangja adja meg, talán a folyamat szalad és én előnyben vagyok. Igyekszem, a betűk velem kelnek és felöltenek magukra, maradéktalanul, mindent. Szavakká tesznek, mint ahogy ülnöm: az írás küszöbe. Nem látszom már.” Már ebben a korai kötetben is hallani ezt a saját hangot, kihallani egyéniségét: jellemzői a rokonszenves tétovaság, a kísérletező kedv, a fragmentáltság, nyelvtan- és szövegroncsolás, tapogatózó útkeresés egy tulajdonképpen már megtalált úton.

A 2014-es *Vampomorf* bemutatóján a szerző vámpírijelmezben terem a hallgatóság előtt, fehér csokornyakkendőben, szájából műanyag vámpírfogak lógnak ki, szemét sötét napszemüveg takarja el, nyakában sokágú csillagot ábrázoló, baljós karakterű amulett. Nem könyvet tart a kezében, hanem papírlapokat, azokról olvassa fel a vámpírverseket. Az emberi világot egy határozott mozdulattal áthelyezi a vámpírvalóságba, szüleit és kisgyerekkori önmagát is vámpírként ábrázolva: „A fogantatásunk / maszek volt, mondták / fogsoron következő / hagyományos-partijukon, / és vicsorogtak áthatón / egymásra, s a tükörben / nem látták önnön / átlátszóságukat. // És az NDK-s ultrahang / kimutatta / a jövő utódot, / engem, Zsoltot, / a szívet, a torkot, / a szájban harapni / készülő késéles / szemfog. / Na, nem akkorák voltak / még, mint vamp apukának, / csupán félkövérek, / s látták még a félelmesen vérbő, / rájuk csukható, pici babaszáját.” Erre a szürrealisztikus transzformációra építi fel a kötetet, melyben túllép az intim szféráján, és súlyosabb témákat is beemel a vámpírnarratívába, mint például a *Világford* című versben: „És kinő a világ szeme, / és kilóg a világ foga, /és feni a világ a fene / jó dolgát, miközben / kijön a sódra a medréből, / kilóg a lóba a teknőből, / kilép az, kilép az / élénk és elmondja, hogy: / kinő a szemem, / kiszúr a fogam, / kiszáll a kezem, / kijár a lábam! / Ki más, ha én nem, / ki másra számol / rá az ember, önmagára, / ha

nem rám! / A világra számít, / a viágra hasztalan / már az emberen, / halandón! Nem áll / előttem rendesen / semmije sem! / Én, a világ, / letettem rólatok, / fiam! / – mondta a világ, / s fordult, hogy az ember / pedig előbb fejre, utóbb / lefelé esett, ki a Földről / az egyetemleges / semmiségre. / Az ember így fejezte le / sorsát, a világ így kezdte / előről magát. / Ment tovább megint minden / embertelen!” A vers egy apokaliptikus szituációt jelenít meg, amelyben a „világ” az embert okolja számos bajáért, aki nem viselte gondját jó gazdaként, és mostanra a világnak épp csak a torka véres. Le is veti magáról az embert, aki leesik a Földről, és tehetetlenül kiszáll az ürbe. Ezzel a humoros mozzanattal enyhít a helyzet drámaiságán, egy szójátékkal végül feloldást nyer a költemény, persze lehet, hogy pont ennél a versnél ezt nem feltétlenül várnám el. Még egy frivol gondolatfutam is belefér, miszerint semmilyen teljesítményfokozó szer nem használ már az emberiségnek, hogy cselekvőképesen kormányozza a világot.

A kötet bővelkedik az egyéni megoldásokban, szóalkotásokban, újragondolt frazeológiai egységekben: szereplői „felhágnak a vidék mellkasdombjaira, lapockahátságaira”, a vámpírok áldozatai „emberformák gémbertesteken”, az apjával „bontják a vérvonalat”. Még néhány szép sor a *Szerevamp* című versből: „*két éve együtt kelnek-vannak, / és még csak nem is mondta neki / el, de talán sejtheti, a fagyos kezek / nem tudják elrejtteni, / hogy nem jár a vámpérben vér, / hogy hulla test, amihez / éjjel ér, / és nappal a fehér mosoly alatt / hideg futkos, csontrepesz, / izom jégszeg.*” E sorok arra utalhatnak részben a vámpírnarratíván túllépve, részben azt továbbgondolva, hogy a látszólagos idill közepette a pár egyik tagja kihasználja a másikat; a „hulla test” azt sugallhatja, hogy a kapcsolat már élettelen. A „nappal a fehér mosoly alatt hideg futkos, csontrepesz, izom jégszeg” erős költői képpel a szoros vámpírológiai olvasaton túl, melyben a lány nem az élők világából származik, azt érzékelteti, hogy egyikük még képes játszani a szerepét a kapcsolatban, de a valóságban már elhidegült.

Hetedik kötete a *Csurom* című versgyűjtemény. E rövid sorokba tördelt, pörgős szabadversekből álló kötet Székelyhidi Zsolt

Virághoz írt verseit tartalmazza. Együtt *freccsenni* vele *körésekbe, tört mintákba*, hogy *hűtsenek fröcskölő habok*, míg *útitervünket elkanyarítja a folyó*, oda, ahol *a szerelmesek csatornája tenger a homokkönyílásban*. *Beleugrunk, belevetődünk, belecsúszunk, belemerülünk, beleocsúdunk, beleszeretünk, belenyílunk, belesukódunk, belemutatunk és belehallgatunk* a szerzővel együtt, ilyen ez az egész könyv, ez az egész – borítószínbén és hangulatában is – kék-fehér alkotás.

Színhelyei különféle tengerpartok, továbbá Rodosz, Párizs, a Duna-part és közös otthonuk a hetedik kerületi Hársfa utcában, amely egy nyáron át csupa illat és virág, télen pedig el lehet rejtőzni a meleg szobába, a közös kanapéra, ahol az asztalon már kora reggel felbúg a számítógép, megteremtve a folytonosságot a napok között. A lírai én óceánként, *férfivíz*ként beltengert képzel magának, *karcsú vízformák, kikandikáló habkeblek, kerekded tengertompor* képzetét formálja; *belezúg, ráömlik, zubog a szárazon keresztül, anyaszült esztelenül* tengernőjébe: ilyen a szerelem, a vízszenvedély Székelyhidiéknél. Ők nem távolodnak, hanem *távolognak, rúgják a mélységet, egymás vízkiszorításába merülnek, belenevetnek a sóba, eltartja őket az áram*; *költőnk a földtől fölfelé jár, csínján bánik a hajlamokkal, kedvesének pára áramlik nyaklatából*; megannyi eredeti képpel, szóalkotással találkozunk, mint Székelyhidi Zsoltnál rendszerint. Ezzel együtt felfedezhetünk sorai közt egyfajta gyöngéd klasszicizálódást is: a performer fenegyerek most hagyományosabb költői vizekre evez. Sorait a tőle megszokott lendületes avantgárd hang helyett áthatja a megnyugvás, a lecsendesedettség.

Máskor tél van, s a költő azon töpreng, mibe ruházkodjon, hiszen biciklin sportolva kevésbé fázik, mintha BKV-vel utazna munkába. Megint máskor a *kütyükkel kicsit vacakul áll*, már amennyiben spórolni kellene rájuk, de *októberig precíz tervben van a lakás video- és hi-fi-toronnyá alakítása, néhány sör megívása és néhány élménytúra külföldön*. Azután férfi és nő egymásba érnek, együtt mozdulnak, *folyanak a szobában*, ahol *sercegnek a szemcsék*, és *pillantásuk tört rése alatt egyesül az a sok milliomod*

neuromuszk szinapsz, együttesük [...] masszív légzáró réteget képez a valóság és az álmuk között, az ő művük a folyt fény. Szeretkezésük során olajban ázó szövetekbe kap a nyelvláng.

Azt gondolom, nyugodtan hívhatjuk ezt a lírát holografikus költészetnek, amennyiben minden részletében ott rejlik az egész struktúra; minden verscserép saját szilánknyi felszínén tükrözi vissza a teljes kötetet, melynek egységessége szembetűnő. Mint a levelek erezetében az egész lombkorona, vagy a hajszálgökök szabdaltságában a főgyökérzet rajzolata, úgy tűnik elénk a teljes kötetnyi lírafolyam az egyes versek mintázatában: a motívumokban, a tempóváltásokban, a költői alakzatok rendszerében.

Székelyhidi Zsolt mesterségbeli tudása ott válik láthatóvá, ahol a külső szemlélő számára is ismerős, kevésbé izgalmas eseményeket, vagy sokszor csak érzéseket, benyomásokat, az otthon harmóniáját, a kedves hiányát verseli meg, és az az érzésünk, hogy még mindig lehet, Székelyhidi Zsolt még mindig tud újat mondani ezekről az elkoptatott témákról, és olvasása közben saját nézőpontunk is elkezd megváltozni. Máskor örömszöveget ír, melyben spontán, felszabadultan áramlanak a sorok: hírül adja például a *Csurom* folytatásának tekinthető *Színiült* című kötetben, hogy „*A ma élő irodalom- / emberek szívesen / rendelnek / mindenféle italt, / és hozzánk szegődnek, / folyik a bor be a pohárba, / folyik a bor / a levegős beszéd közé.*” Kiderül, milyen jó dolog is kortárs költőként vendéglátó-ipari egységekben költőcimborákkal poharazgatni, a vers csúcspontján pedig egy szép hasonlattal világítja meg önreflexíven költői mibenlétét: „*Az én költőségem / – ingó szavakkal / lendülök – veszett / verscsurga / el nem mosogatott, / retró üvegpoharak / ujjenyomatos / oldalán.*” Hősünk időközben lerészegedik, s e ponton a költőcimborák sietnek a segítségére, no meg kedvese, Virág. Ezt is letisztult líraisággal fogalmazza versbe: „*Virág vizet fog, / nyakon önt, / kedvesen, hirtelen. ... Mondom később / a hajnali Tiszán / magamba merülve: / mit nem adtam volna / egy jó üveg roséért / a szép kortyú költőkkel, / egy nótáért fémhúros gitárokkal, / egy éjszakaért itt, a pikkelyes vízszagban. / Ó, Drágám, ugye jó itt? // Nem szólsz. / Víz csobog.*”

Máshol plasztikus, lírai képekben fogalmazza versbe a budapesti tavaszt: „*Két zivatar / közt száraz / lábakon / Pest belsejében. / Felhőszlató városi / vargabetűk, / szűk / utcákon sasszézó / pillanatemberek. / Napsütés / fokozza / a tócsavizet. / Visszaverődő / fényre kibomló / kabátok alá / langyos szél / szuszakolódik.*” Verscímei gyakran jelentéstömörítő szóösszetételek, és hapax legomenonnal mutatnak rá a versre: *Világhalk, Fényfok, Fotószél, Szigethő, Erőív, Időág*, máskor egyszótagossá sűrűsödnek: *Egy, Fest, Giccs, Jössz, Só, Te*. Tulajdonképpen az is egy Székelyhidi-vers, ha a 2020-as *Színült* verscímeit egymás alá olvassuk.

Legfrissebb verseskötetében, a *Jelenésekben* erőteljesen lecsupaszított, a költői eszköztárból csak visszafogottan csemegéző nyelvi regiszterrel találkozunk. A líraiság néhol szinte teljesen hiányzik, és a történetmondásra, a biblikus narratívára helyeződik a hangsúly. A versek alcímükben a *Jelenések könyve* egy-egy szakaszára utalnak: az ott bemutatott történetet reflektálják, értelmezik, parafrázálják a Székelyhidi-től megszokott humoros-profán nyelven, de ez nagyon visszafogott humor és profanitás, általában a blaszfémia gyanúját sem veti fel.

A szöveg szinte szavanként van sorokra tördelve, már-már zavaró nekem ez a radikális fragmentáltság; ha minden lexikai egység külön sorba kerül, akkor a tördelés elveszítheti poétikai funkcióját. Ha e lexikai egységek egyéni szóösszetételek, szókapcsolatok, szemantikailag telített szövegegységek, akkor nem zavaró ez a fajta tördelés: „*A nő göthe / füst a szélben, / harsonafújtatás. / Csillagállatok / csámcsogása.*” De más szövegösszefüggésben már soknak tűnik, számomra elvész a szövegben betöltött szerepe: „*És nem tartozol / sehová, rég / becsuktad / a szád, / száraz, / szótlan / vagy. / Azt mondom, / beszélj, / eredjen / a nyelv.*”

A *Jelenések könyvének* 8. szakaszában az Úr hét angyala megfújja a harsonát, és a jelre apokaliptikus eseményláncolat indul be: vérrrel vegyes jégeső és tűz záporozik a földre, vérré válik a tenger, meteorzápor hullik, elpusztítva az élővilág egy részét, megkeseredik az emberek ivóvíze, elsötétülnek a csillagok az

égen. Székelyhidi Zsoltnál *Az első négy harsonaszó* narratívája ekképp jelenik meg: „Az első nő, / a hét napja evő, / hét bárányban alvó, / harsonájába hányt. / Büdös lett, / és elkókadtak / a kerti virágok, / és kinyúvadt / a zöldbab / a veteményesben. / A második nő, / kiúszó és elmerülő, / harsonájába hányt. / A környező / vizek / megsavanyodtak / és buborékozni / kezdtek, / és a halak / hiába emelkedtek / levegőért. / A harmadik nő, / a kőhegyen járó, / mélybe vetődő, / harsonájába hányt, / és egy hirtelen / lecsurgó csillag / fénye megzavarta / a lepkéket, / és az éjszakában / álló / állatokat. / És akkor / a negyedik nő, / a sötétbe ereszkedő, / barlangba bújó, / harsonájába hányt, / és nem sejtett fel / a Nap, / és nem csüggött / alá a Hold. / Sötét volt, / sikamlós sötét.” Talán ezen a ponton már felcsillan némi blaszfémia is a hányás aktusának a harsonázást helyettesítő gesztusa okán. A további versek a további harsonaszók gerjesztette eseményeket parafrázálják tovább, és ebbe a cselekménybe szervesen illeszkednek a harsonába hányó nők is, nem tűnik úgy, hogy öncélú polgárpukkasztásról van szó.

Magas esztétikai minőséget hordoz az „*Ahogy / az apadó tó / vize felhőzik / az égre, / fogyásod / mást kövérít*” sorokban megjelenő allegória. A versben a tó vize az emberi testet szimbolizálja, és az égre való felhőzés arra utal, hogy testének lefogyasztása valami mást, például más embereket vagy körülményeket is megváltoztat. Minden hatással van minden másra is, a dolgoknak következményük van. A verseknek több szövegváltozatuk is létezik: az *Eső* 2023. tavaszi számában olvashatók *A bárány és kísérete*, illetve *Az ítélet meghirdetése* című szövegek, melyek nem egészen ugyanazok, mint a kötetben olvasható versek; szerintem erősebbek, szebb a dikciójuk.

A *Jelenések könyve* sokféle teológiai értelmezést inspirált az évszázadok során. Néhányan úgy értelmezik, mint egy jövőbeli esemény leírását, míg mások allegorikusan vagy szimbolikusan értik, és az emberi történelem és a belső harcok metaforájaként tekintenek rá. A könyv sok olyan ikonikus képet és szimbólumot tartalmaz, mint például a négy lovas, a sárkány, a fenevad és a

Bárány, amelyeknek teológiai jelentésük van. A *Jelenések könyve* jelentős szerepet játszik a keresztény eszkatológiában, az utolsó dolgokkal és a világvégével kapcsolatos tanításokban. A könyv olvasása és értelmezése széles körű vallási vita tárgyát képezi, és különböző keresztény felekezetek eltérően értelmezik. Székelyhidi könyve egy új értelmezési horizontot nyit, amelyben a költészet nyelvén, a költői fantázia segítségével gondolja újra, variálja és ellenpontozza a bibliai történetet.

Székelyhidi Zsolt írásművészete egy eleven, didaxistól mentes, át- és megélt szövegvilágba vezet, érződik rajta a megszenvedettség mind az őket inspiráló élmények feldolgozásában, mind a szöveg létrehozása kapcsán, a megszülető mű mégsem patetikus vagy túlexponált. Megemelt szövegekről van szó, amelyek megváltozott, magasabb tudatállapotban születnek, és végig olyan érzésünk van, hogy ez a költő szárnyal, írás közben és a hétköznapokon is. Akkor is szárnyal, amikor az élet napos oldalán jár, és akkor is, amikor nehezebb az élete, mert mindenben képes meglátni azt, ami előre viszi, ami továbblendíti a kudarcától a megtisztulás felé. Tudja, hogy semmi sem jó vagy rossz abszolút érvényűleg, élvezi az életet, és mindent költészetté tud transformálni. Ahogy a korai *Hoz* című kötetben fogalmaz meghitt önvallomásában: *„Úgy érzi, csak, és repülni, mondja mondja csak a szárnyai, a szárnyak az ivóban vagy az isten tudja, csapdos csapdos a mindene repülni, megrepülni a nőt, felszárnyalni, rá és együtt csapni a szelet, mint a nap is felkel minden nap, úgy szerteáramolni a levegőben, a női őselemben ül az ember, mintha a kocsmában vagy a szobájában es Rá gondol, Vele szárnyal, Vele ül bárhol is, maga sem tudja már, mert nem is ér rá tűnődni, ha egyszer repül.”*

Fecske Csaba

A keresés könyve

Amikor megkaptam a felkérést az Irodalmi Jelentől, hogy írnék Székelyhidi Zsolt munkásságáról, hirtelen kinyílt az emlékezet ajtaja, eszembe jutottak régi dolgok, amelyek eddig is megvoltak bennem passzívan, de most a hívó szóra megelevenedtek. Hát persze, a Miskolci Ifjúsági Diáknapok a miskolci Ifiházban, diákirodalmi pályázat, ahol zsűritagként működtem közre!

Izgalmas, ugyanakkor hálátlan feladat a zsűrié. Izgalmas, mert az ember reménykedik, amíg rostálgatja a homokot, hogy végül aranyat talál. Vannak szerencsés pillanatok, akkor díjazva a fáradás, igazolva a tétova remény.

Székelyhidi esetében ilyesmi történt, bár nem emlékszem már konkrétan a verseire, milyenek voltak – azóta sok kézirat átfolyt az elmémen, de valamilyenek voltak nagyon, hiszen emlékszem, hogy olvastam őket, valami leülepedett bennem belőlük. Aztán előbukkan a neve a Vass Tibor alapította és vezette Új Bekezdésből is, minthogy az egyesület működését a kezdetektől drukkerként figyelemmel kísértem a partvonalról. Harminckét éve alakult az ÚB. Így vall Székelyhidi a kezdetről, amikor képletesen átlépte az irodalom küszöbét: *„Besétáltunk a Győri kapu egy-kettő-háromba az 1994-es analóg tavasszal. Benn Vass Tibor költő az íróasztal mögött kellő rendetlenségben. (...) Fiatalok voltunk, kellett a vérszem, törni az irodalomba (...). Az egyetemen mondták, hogy Új Bekezdés, ott a miskolci költészet magtára. (...) Vass Tibor bólintott, hogy persze, bemagtározott. (...) Helytalálás volt.”*

Valóban az volt, a tények ismeretében, Az Új Bekezdésben nagyon sok irodalomszerető fiatal bontogatta szárnyait, nekem is voltak favoritjaim, de a tippjeim nem jöttek be. A legtöbb szárnypróbálgatóról pedig kiderült, hogy nem szárnya van, csupán lapockáját hitte annak. Volt, aki szomorúan vette ezt tudomásul, volt, aki nem, és olyan is volt, mert mindig vannak olyanok, akik kabátjuk lobogását a feltámadó szélben hiszik szárnycsattogásnak. Az egyesületalapító és -vezető, azóta már József Attila-díjas költő alig idősebb bátyként jó mesternek bizonyult. Antológiákat szerkesztett, elindította az Időjelek című periodikát, mely publikációs lehetőséget biztosított a pályakezdőknek, a tehetségesebbeknek kiadta az első könyvét, többek között Székelyhidi Zsolt *Hoz* című verseskötetét, (a *Hoz* a sorozat legszebb könyve a kulcsint és belbecset tekintve, verseskötetként van aposztrofálva, bár prózaként tördelt, lapszélről lapszélig szaladó sorokból áll, különös-sajátos versnyelv ez, egyéni stílus), amelynek aztán később folytatása lett, más kiadónál, más szerkesztők kezei alatt. A legtöbben nem jutottak el a másodikig. De izgalmas szellemi kaland volt, az első a szerzőnek, kiadónak egyaránt. Az idő kikapcsolhatatlan nagy rostológép. Az első kötet szívügy, bizonytalan, mint az első csók: születése pillanatában nem tudni még, nyálcsere lesz-e, vagy lélekcseré.

A *Hoz* tehát a Székelyhidi elsője. Izgalmas, talányos cím. Lehet ige, de lehet határozórag is. Azóta tíz testvére van. Ezek közül több a Spanyolnátha Könyvek darabjaként látott napvilágot. Nem egynek a borítóját és tipográfiáját ő maga tervezte. Az SPN könyvek igényesek, szépek, különös gonddal készült valóságos műtárgyak. A Spanyolnátha alapító-főszerkesztője az a Vass Tibor, aki az Új Bekezdés vezetője volt, s ez azt mutatja: Székelyhidi továbbra sem szakadt el a vassi műhelytől, nemcsak alkotóként csatlakozott a kiadóhoz, folyóirathoz, de szerkesztőként is. Székelyhidi termékeny és sokoldalú alkotó, írt már regényt (*Jega Jade – Háborúban született*, Kossuth Kiadó, 2008), kisregényt (*A kékkőkúti csillag*, Spanyolnátha könyvek, 2020), színpadi művet (*Úrbe* című kötetéből készült színpadi változat, amelyet Bársony

Júlia rendezett, és a Harmadik Hang Háza előadásában volt látható 2014-ben), 2008-ban megnyerte a Kossuth Kiadó sci-fi-fantasy-regénypályázatát Zöllner Marcell grafikussal. Berka Attila alkotótársával együtt zenés irodalmi performanszokat adnak elő, az utóbbi időben pedig fotográfusként is tevékenykedik, fotókiállítások résztvevője, egy idő óta ő készíti *Az év versei* antológia szerzőinek portréját, hogy a szerencsétlen hiúságnak ne kelljen az érettségi képet előkotorni a dohyszagú családi ereklyék közül. Az antológiának ő maga is évek óta rendszeres szereplője. A Versmaratonon, miután a szerző felolvasta az aktuális versét, székre ülteti: költőtárs, vadd be az igazi arcodat, és katt, bevallja, akár akarja, akár nem. Nézem a saját képmásomat, eddig valahogy fiatalabbnak, szebbnek látszottam. Rá van írva arcomra hetvenöt évem, a sorsom. Így kell ezt, még ha nem esik is jól. Nem szórakoztató magazinba kell a kép.

*

A jelenés égi üzenet, amikor hangokkal vagy képekkel, jelképekkel üzen a földi halandónak a Teremtő. Isteni kinyilatkoztatás, görögül apokalipszis. Ilyen apokaliptikus élménye volt 1858-ban Bernadette Soubirous-nak Lourdes-ban, akinek elmondása szerint megjelent Szűz Mária, 1919-ben pedig Fatimában három pásztorgyereknek, három testvérnek, akik egy sugárzóan szép hölgyet láttak rózsafüzérrel a kezében, vélhetően a szent szüzet. Ezeket a jelenéseket az egyház kanonizálta, a helységek pedig sűrűn látogatott zarándokhelyekké váltak, nevükhöz számos csodatétel kapcsolódik.

A Biblia ószövetségi része tele van ilyen jelenésekkel, a legismertebbek Ezékiel és Zakariás próféták könyvében olvashatók. A Bibliában az Isten nagyon sokszor álommal üzen. Jézus nevelőapjának, Józsefnek is például, amikor arról értesítette, hogy jegyese nem földi halandótól várandós, és Heródes bosszújától is álomlátás útján menekültek meg. A Krisztus előtti két században divatos volt az apokaliptikus irodalom. Az Újszövetség könyvei

között egyetlen ilyen könyv található, a *Jelenések könyve*, amely Krisztus korában keletkezhetett, és szerzője János, a kedves tanítvány, a negyedik evangélium szerzője, bár egyesek ezt vitatják. Stílusa rá vall, és ha esetleg nem is ő e könyv szerzője, a környezetében keletkezhetett. Zaklatott kor szülötte, melynek fő célja az volt, hogy a hívők hitét erősítse, reményt adjon a küzdelemben, erőt a szenvedés elviseléséhez. A könyv huszonnégy fejezetének 402 verse prófétai üzenet, Jézus Krisztus eljövételének, a megváltásnak szent ígérete.

„Jézus Krisztus kinyilatkoztatása, amelyet azért adott neki az Isten, hogy szolgálóinak megmutasson mindent, aminek csakhamar be kell következnie.” (Jel 1,1) *„Aki mindezt tanúsítja, kijelenti: Igen, hamarosan eljövök.”* (Jel 22,20)

Székelyhidi *Jelenések* című könyve természetesen a bibliai *Jelenések könyvét* asszociálja, lírai exegézisre gondol az ember. De nem az, nem egészen az. Inkább ihletője, inspirálója egy huszadik századi verseskönyvnek, táplálkozik belőle. Miként a *Jelenések könyve* is drámai helyzetben, a keresztények vad üldöztetése közepette íródott, a *Jelenések* hasonlóan, a szerző életének válságos időszakában született. A szerző műtét előtt, nagy fájdalmak közepette találkozott a Bibliával, és a *Jelenések könyve* kapaszkodónak bizonyult számára, erőt adott, termékenyítőleg hatott rá. Neki nincsenek, nem voltak látomásai; a bibliai versekből próbált megtudni valamit, válaszokat keresett és keres. Szorult helyzetében olykor még az ateista is a Teremtőhöz fordul, Ő mindig az utolsó szalmaszál.

Székelyhidi nem ateista, hanem kételkedő, kereső ember. Roger Martin du Gard írja *Egy lélek története* című szép könyvében (emlékezetből, tehát pontatlanul idézem): nem az számít, hogy hisz-e az ember, az az igazán fontos, hogyan hisz, vagy hogyan nem. És aki keres, találhat. Valamit, ami segítségére lehet. Székelyhidi könyve szenvedéstörténet, egyetemes történetbe ágyazva. Ez a könyv a keresés könyve.

A címlapon a gótikus betűk a középkori kódexek tipográfiáját idézik. Ilyen betűkkel szerepelnek a cikluscímek is. Nem mellé-

kesen a tipográfia és a tördelés Székelyhidi munkája. Négy ciklusból épül föl a könyv, miként a bibliai *Jelenések könyve* is. A cikluscímek is megegyeznek, egy kivételével, a *Levél az ázsiai egyháznak* helyett Székelyhidinél *A hét anyának* szerepel, mivel hét egyházzról van szó. Az analóg címek: *Isten nagy napja*, *Babilon bűnhődése*, *A mennyei Jeruzsálem*.

Székelyhidi a *Jelenések könyve* 22 fejezetéből 21-re reflektál, minden versnél jelzi a fejezet és a vers számát, mintegy eligazítást nyújtva az olvasójának. A *Jelenések* szikár, a végsőkig lecsupaszított, enigmatikus szöveg, megértéséhez, élvezetéhez nem árt, sőt szükséges a Biblia, főként a *Jelenések könyvének* bizonyos ismerete.

A rövidre tördelt sorok mobilizálják a szöveget, ugyanakkor drámai feszültséget keltenek.

Balladai homály uralja a könyvet, melyben Székelyhidi keresni kezd valamit – Kégl Ildikó írja az *Ami kék lesz* című kötet recenziójában: „Székelyhidi a világ mélyebb összefüggéseinek feltáráshoz a tapasztalaton túlra nyúl verseiben.” Remélem, meg is találja, de ha nem, addig is övé a keresés öröme, izgalma. És a miénk is, ha vele tartunk. Elszántan benézünk a tények paravánja mögé.

„A megújulási vágy nálam alkati kérdés”

Laik Eszter beszélgetése
Székelyhidi Zsolttal

Székelyhidi Zsolt a kortárs irodalmi-művészeti élet egyik legszínesebb alkotója, akinek szöveg, zene, kép, fotó és performansz egyazon világ összetartozó részei. Az utóbbi időben leginkább a szöveg és a fotó határozzák meg a napjait. Műfajokról, az egyiktől a másikhoz vezető utakról és persze személyes ösvényekről is beszélgettünk az idén októberben ötvenéves költővel.

„Remek évek voltak”

– *A sokoldalú alkotók között téged a „nagyon sokoldalúak” nemzetségébe sorolnának: voltaképpen minden művészeti ágban megnyilvánulsz. Talán táncolni még nem láttalak... De ha a performanszokat veszem, akkor majdnem. Van valami családi örökség ebben a multimediális beállítottságban, vagy „magadtól lettél ilyen”?*

– Azt hiszem, anyukámtól örököltem, úgy általában véve, a művészet szeretetét. Rajz- és művészettörténet tanár volt, aztán pedig saját galériát vitt sokáig, ahol főleg kortárs képző- és iparművészeknek, szobrászoknak szervezett kiállításokat. Kamaszkoromban egy utazási irodával közösen kitalálta, hogy buszos utakra visz gyerekeket az iskolából, ahol tanított. Bó tíz éven át cserébe az egész család ingyen nyaralt, és hát bejártuk szinte egész Európát. Ren-

geteg múzeumba jutottunk el, a legfontosabbakba. Templomokba, székesegyházakba. Mindenhova. Persze, gyerekként, én és a húgom már egy óra múlva kitikkadtunk a mérhetetlen tárlatokon, és fáradtan lerogytunk valamelyik kép vagy szobor előtt a felénél, de ő akkor is lelkesen mesélt a festőkről, korszakokról vagy épp a hozzánk legközelebb függő képről.

Apámtól a zene szeretetét kaptam, fiatal korában a debreceni Bika Szállóban az akkor népszerű „szív küldi”-vel léptek fel a zenekarával. Amolyan táncos, párkeresős estek voltak. Ő ritmusgitározott. Beatlestől kezdve Bee Geesig, Elvistől az Illésig mindent eljátszottak. Mesélte, hogy apukája (nagyapám) nem akart pénzt adni a gitárra, merthogy inkább hegedüljön, de apám szenes vagonok kipakolásából végül csak megvette a Jolanát. A Szabad Európa rádióban hallgatták éjjel a számokat, és próbálták leblattolni az akkordokat, rájönni a szövegekre. Otthon esténként elővette a gitárt, és mindenféle vicces dalocskát elgitározott. Jó kis gyerekkor volt, a lehető legjobb.

– *És Debrecenben telt ez a gyerekkor? Mert az életrajzodban látom, hogy ott születtél. Meddig maradtál a városban, és hova kerültél el?*

– Valóban, Debrecenben születtem, de tizennégy éves koromig Hajdúszoboszlón laktunk, előbb a Vörös Hadsereg útja 17.-ben, harmadik emeleten a panelban. Aztán a város szélén építettünk egy családi házat. A húgom, Napsugár '80-ban született. Mi, gyerekek, állandóan nagyapapáéknál lógtunk. A Szerencsi-villában laktak (kétszobás vályogház volt, kinti vécé, filegória), pont a fürdő szomszédságában. Egész nyarakat a fürdőben töltöttünk. Nagymama átfütyölt, hogy kész az ebéd. Papával sakkoztunk, légpuskával lődöztünk a kertben, tandembicajoztunk, pingpongoztunk. Nagy focista volt, az aranycsapattal is játszott. Később edző lett, és tesit tanított. Nagy meg főzött, sütött ránk.

– *Sokaknak rögtön Miskolc ugrik be rólad, hiszen a pályád sok ponton összefonódik a Spanyolnátha folyóirat történetével. Hogy vezetett Miskolcra az utad, és hogy ismerted meg az ottani műhelyeket?*

– Gimnázium után a Miskolci Bölcsész Egyesület magyar szakán folytattam nagy lelkesen a tanulmányaimat 1993-tól. Aztán 1995-ben felvételt nyertem a JATE, ma Szegedi Egyetem média szakára, ezért otthagytam az Miskolci Bölcsész Egyesületet, ami csak oklevelet ígért az elvégzésekor, tehát eleve az volt a célom, hogy minél hamarabb átjelentkezem egyetemi képzésre. 1994-ben kopogtam be Vass Tiborhoz, az Új Bekezdés Művészeti Egyesület alapítójához (a Spanyolnátha későbbi megalapítójához), hogy a magyar szakról ketten-hárman egy országos költőversenyt hirdetnénk – *Költőkereső* volt a címe –, és kértük szíves segítségét ehhez. Ezzel együtt Tibornak mutattam meg korai zsenyéimemet is, amit ő akkor át is nézett, kijelölt egy vagy két jó (jobb) sort, és hazaküldött, hogy dolgozzak még rajtuk. Több mint egy éven át törtem a fejem, mi legyen a többi sorral... A dolgok persze felpörögtek, nagyon jóban lettünk Tiborral és az Egyesület többi alkotójával, Kabai Lóririval, Kabai Zolival, Urbán Tiborral, többek között. Az Új Bekezdéssel rengeteg fellépésünk volt, Vass Tibor már akkor nagy elánnal vágott bele az irodalomszervezésbe. 1995-ben mutattuk be az Egyesület által kiadott Időjelek művészeti folyóirat *Négyzet* című különszámát a keszthelyi Magyar Műhely-találkozón (ekkor kapta Tibor a Kaszák-díjat is), amit előzőleg Tiborral a budapesti lakásunk tetőszobájában raktunk össze. Én akkor tanultam meg – nagyjából – könyvet tördelni, ez volt az első munkám. Remek évek voltak. Az első könyvem, a *Hoz*, amiért nagyon hálás vagyok Vass Tibornak, 1997-ben látott napvilágot az Új Bekezdés kiadásában. A Spanyolnátha később jött, gyakorlatilag egy évtizedig Budapestről tartottam a kapcsolatot Miskolccal, de az Egyesület időközben meg is szűnt. Én elkezdtem komolyabban zenélni, az irodalommal akkor keveset foglalkoztam. A második kötetemre 2004-ig kellett várni...

– *Feltételezem – sőt, az alapján, amit hallottam-láttam, mondhatom is –, hogy ez a zenélés azért egyáltalán nem állt távol a költészettől. Hogyan jellemeznéd azt a stílust, amiben elmerültél, mi ennek a lényege? És persze az is érdekelne, hogy te melyik*

részével foglalkoztál a „zenecsinálásnak”

– Zongorázni magamtól tanultam meg, amikor a húgom kapott egy pianínót 1986-ban. Persze később magántanárhoz jártam, hogy az elméletet és a kottairást, -olvasást is elsajátítsam. A zene és az írás párhuzamosan haladt végig. Már miskolci éveim alatt is irodalmi esteken zongoráztam. Mindig saját improvizációkat. Aztán kitaláltam magamnak a soundZcapa művésznevet, elkezdtem régi szintiket és orgonákat gyűjteni, és lassacskán több külföldi kiadó is kiadta a lemezeimet. Netről is letölthető vagy akár CD-formátumú kiadványok voltak ezek. Folyamatosan kísérleteztem, szóval, ha nagyon meg kellene jelölni valamilyen stílusirányzatot, akkor a kísérleti elektronikus zene lehetne a címke, angolul experimental electronica. Közben Kiss-Stefán Mónikával létrehoztuk a Chautauqua zenekart, és 1999 és 2004 között az akkor népszerű műfajt, világzenét csináltunk. Ő énekelt és fuvolázott, én írtam a dalok alapjait, a dobokat, a szintit- és egyéb szólamokat. Dobosokkal, kongásokkal, gitárosokkal és hegedűsökkel (pl. a virtuóz hegedűművésszel, Kézdy Lucával) játszottunk, rengeteg élő koncertünk volt. Nagyon élveztük. Született ebből az időszakból egy lemez is, az *Of Your Eyes* (2003). Meg kell említenem még a Sepoq zenekart is, ahol billentyűztem. Doom metált játszottunk, de kis egyszerűsítéssel lassú rock and rollnak is nevezhetjük a stílust. A Schlafwagen duó rövidebb ideig létezett, Schummer Gergővel tényleg elmentünk a kísérletezésben a végletekig, és már-már zajzenét csináltunk, de pontosabb lehetne az indusztriális ambient megnevezés...

– *Ez a kísérletező hajlam íróként-költőként ugyanúgy megjelent nálad. Böngésztem első kötetedet, a Hozt, amelyben afféle töredékes gondolatnaplót vezetsz – ennek megfelelően egyedien is van tördelve. Vagy „avantgárdos” módon eljátszol a tagmondatisz szóhatárokkal, például: „Mint a nap, teste annyi tér.” Kezdetből „be vagy oltva” a konformizmus ellen?*

– Ez a gyermekkoromig nyúlik vissza, első regényzsengémet például a műanyag katonáimról írtam, talán tízéves koromban. Már akkoriban, tizenegy-tizenkét évesen abszurd szkeccseken járt az

eszem, és vicces verseket (na, meg vérkomolyakat is) írogattam. Aztán persze egyenes út vezetett a magyar szakig, amiért sokat köszönhetek anyunak, aki mindig támogatott a művészeti pályára állásban. A miskolci Új Bekezdés szuper táptalajként szolgált az új ötleteim kipróbálásához. Ahogy mindenki, olyasmit szerettem volna csinálni, amit előttem más nem igazán – az ismert klasszikusoktól mindenesetre nagyon el szerettem volna térni. Úgy láttam, hogy ha játékos, akár kedélyes irányba viszem el a dolgot, abból baj nem lehet, a felolvasásokon a közönség vevő volt rá, sőt, néha felkacagott, amitől én szinte biztosra vettem, hogy jó úton járok. A Hozban kipróbálhattam néhány „trükköt”. A benne lévő verseket magamban hallottam, és úgy alakítottam, mintha folyton performanszok, felolvasások futottak volna a fejemben. Az első köteteimnek ennek megfelelően az előadásokra szánt szövegek alkották a gerincét, és köréjük szerveződtek az egyéb költemények vagy épp a naplószerű jegyzetek. Közben megismerkedtem, Vass Tibi révén, a Magyar Műhely folyóirat épp akkoriban hazatelepült szerkesztőivel, Papp Tiborral, Nagy Pállal, Bujdosó Alpárral. Főként Tiborral alakult ki egy olyan jó viszony, ami szintén megerősített abban, hogy érdemes foglalkoznom ezekkel a határfeszítésekkel.

– *Akkor most rögtön bocsánatot is kérek, hogy „leprózáztam” a Hoz verseit. Látszik, hogy én mennyivel inkább a megszokott sémákban gondolkodom. Viszont így mindjárt másképp olvasom a Zajtalanítást is, amit a Hoz folytatásának érzek. Jól értem, hogy ezeket a korai – na jó – prózaverseket beledolgoztad egy vagy több performanszba, ami meg is valósult? Hogyan képzeljük el egy ilyen előadást?*

– Az évek alatt rájöttem, hogy bármihez is kezdek, alapvetően költőként viszonyulok mindenhez. A zenélést vagy néha akár a fotózást is így élem meg, miközben minden műfajnak, szakmának megvannak a meghatározó technikai elemei, formái. Az attitűd számít, azt hiszem. A kezdeti időkben a performanszoktól függetlenül írtam ezeket a szövegeket, tudva, hogy akkor hangulattól, helyzettől függően tudok válogatni majd. Vittem ki nyomtatva, és előadtam, amit épp akkor odavalónak gondoltam. Később, főleg, amikor Berka Attilával elkezdtünk komolyabban

együtt dolgozni, sokkal nagyobb hangsúlyt fektettünk az előkészítésbe. 2008-tól datáljuk az SPN Krút, ami tulajdonképpen két-tónk duója volt, és számos izgalmas, nagyon átgondolt költészeti performansz kötődik hozzá. Ez voltaképp a Spanyolnátha-időszak (az SPN is ennek rövidítése).

– *Visszatérnék még azért arra a kérdésre, hogy milyen is egy ilyen performansz. Miben más, mint egy „sima” felolvasóest – nem definitíve, hanem szándékokotok szerint. Nyilván a zene, a hangeffektek, esetleg speciális mozgások is hangsúlyos szerepet kapnak benne.*

– Költészeti performanszoknak hívhatnánk őket. A dramaturgia, a mozgás, eszközhasználat, amivel többek egy „sima” felolvasásnál. Nem kell nagy dolgokra gondolni. Összefűzzük a verseket, szövegeket, és cím nélkül, párbeszédes formában akár felolvassuk. Fontos, hogy olvassuk, tehát nem színészkedünk, hiszen nem is vagyunk képzett színművészek. Ezt betartottuk az évek során, nem tanulunk meg szövegeket. Viszont, ha a helyzet úgy kívánja, improvizálunk, hozzátoldunk szöveget az anyaghoz vagy épp kihagyunk szakaszokat, ha túl hosszúra nyúlna a dolog. Attilával gyakran már másfél hónappal az előadás előtt ötletelünk, kijelöljük az alapszöveget (például valamelyikünk új könyve, egy felkérés, író tábor) vagy a témát, amihez egyfelől új verseket írunk, másfelől átdolgozzuk a régieket. Van úgy, hogy vendégszövegek is hangsúlyos szerepet kapnak az előadásban. Ezeket természetesen kreditáljuk a végén. Bizonyos esetekben zenét vagy épp vetítést is alkalmaztunk, volt, hogy én zongoráztam, szintiztem, de egy-egy fontosabb előadáshoz megkértünk valakit, hogy írjon zenét vagy találja ki a látványt, a vetítést mögénk. Többször dolgoztunk együtt például Puskás Balázssal, aki dubzenét írt a Radnóti-estünkhöz, vagy a látványtervező Bios többször dolgozott velünk a vetítésekkel. Máskor általunk tisztelt költőket kértünk meg egy-egy vendégszereplésre, Ladik Katalinnal, Petőcz Andrással, Szkárosi Endrével vagy Vass Tiborral is léptünk már fel.

„...amikor minden épp az elszemélytelenedésről szól, én igenis visszaszemélyesedem”

– Ezeket a neveket hallva felmerül a kérdés, hogy mennyiben érzed a művészeted az avantgárd irányzatok részének, és mennyiben tér el azoktól? A korábbi köteteid nagyon az avantgárdra emlékeztetnek, például a fotóanyag az *Űrbe* vagy a *Vampomorfi* kötetekben, amikor a többek közt téged ábrázoló képek szerves részei a verseknek. Aztán, ahogy időben közeledünk a mához, mintha visszaszorulna a költészetedben (és a kötetek vizualitásában is) az avantgárd hatás.

– Az avantgárd korszak – ez mostanra már világos énbennem is – az első hat kötetemmel párhuzamosan zajlott, tehát a *Hoztól* a *Vampomorfi*-ig, nagyjából. Akkor még nem volt teljesen világos, de a kísérletezés és a „megújulási vágy” nálam alkati kérdésnek látszik. Mintha megunnám azt, amit már egy ideje csinálok, és elkezdek új költészeti utakat keresni, másféle kifejezési lehetőségeket ismét. Furcsamód ez akkor, 2014 körül, épp egy visszahúzó-dást és egyféle klasszicizálódást vont maga után. Az életvitem is változott, kicsit „lenyugodtam”. Amikor az *Űrbe!* kötetemben már fel-felbukkanó Virág lett a múzsám, körvonalazódni látszott egy szerelmeskönyv gondolata. Eltávolodtam a klasszikus értelemben vett avantgárdtól, és ez csak úgy megtörtént, miközben én azt gondoltam, hogy na, tessék, megint egy újítás, mit tudok csinálni a szerelmes versekkel, mi újat tudok mutatni azzal, hogy az ezredforduló után, amikor minden épp az elszemélytelenedésről szól, én igenis visszaszemélyesedem. Ha kell, elmegyek a falig a szerelmes verseimben. A szerelem mint örök téma, amihez nyúlni életveszélyes költőként. Mint amikor a naplementét fotózzuk, miközben tudjuk, hogy most mi egy gyönyörű giccset fogunk csinálni. Ez volt benne számomra az igazi kihívás. És persze, hogy el akartam mesélni Virágot mindenkinek.

– Csürom című köteted verseit olvasva úgy érzem, ez messzemenően sikerült. Például amikor a teregetés hétköznapi műveletéből bontasz ki egy elemelt látomást, és így fejezed be:

A szárító fölött
átnyúlva
összeérünk,
egy nap múlva
a tér újra kirúgja magát.
Beszedjük a száraz
ruhákat, és együtt
hajtogatunk.
Összenézve
tudjuk, hogy
lesz mindig
mit térbe és időbe
ki-kiteríteni,
bevenni, hajtani.

Az olvasó vagy a kritika hogy fogadta ezt a klasszicizálódó váltást?

– Azt hiszem, aki olvasta, hallotta, mind szerette ezeket a költeményeket. Virág pláne! Én magam sohasem vagyok biztos abban, amit csinálok. (De hát ki az?) Hogy mennyire jó technika-
ilag, versként megállja-e a helyét. Gondolkodom rajta, javítom, húzom-vonom. Ki tudná ezt nekem megmondani? A kritikusok? A barátok? Szerencsém is volt, mert Virágnak tetszettek a versek. Ez számított. Berka Attilának is tetszettek, akinek szinte mindent megmutatok, mielőtt egy kötetem végleg összeáll. A lendület aztán továbbvitt, és elkészült a *Csurom* után a *Színült* is. Mondhatni, a folytatás. Még izgatott néhány dolog, még le akartam írni pár aspektust. Meg hát benne voltam, és vagyok, a szerelemben. A könyvek borítói szinte egyformák, a verscímekeket kézzel írtuk, a *Csuromban* én, a *Színültben* Virág. Sokat köszönhetek Turczy Istvánnak, aki a 2000-es évek óta végig kiállt és kiáll mellettem, támogatja ezeket a sokszínű elképzeléseimet, ezeket a verskószákat... Szóval a könyvek a Parnasszus Kiadó gondozásában jelentek meg, ahogy anno a *Zajtalanítás* is, és az *Ami két lesz*, meg idén a *Jelenések*. Egyforma méretűek, alakúak. Egymás-

hoz kötődnek, folyamatban vannak. De a két szerelmeskönyv nagyon egy, nem vitás.

– *Az idei Jelenések merőben új hangnak tűnik. A bibliai Jelenések könyvének egyes szakaszaira komponáltál egy egész kötetet, afféle apokrif költői átiratot. Kerestem a korábbi köteteidben a biblikus hangot, de inkább csak asszociatív jellegű képekre bukantam. Mi készítetted, hogy a Szentírásból meríts, és miért épp a Jelenések könyve?*

– A szerelmes kötetek után valahogy adódott, hogy visszataláljak magamba, forduljak befelé, és megnézzem, hogy az eltelt időben, amíg szinte végig kifelé figyeltem, mi történt legbelül. Ennek az elsődleges lenyomata volt az *Ami kék lesz* című könyv 2021-ben. Kapaszkodót kerestem, témát, amire felfűzhettem az elkövetkező időszak verseit, mert az világos volt, hogy valamilyen módon (vissza)zárt kötete(ke)t szeretnék csinálni, olyanokat, amelyek egyetlen dolgot járnak körül. Egy betegség szólt közbe 2021 őszén, amivel a kórházat jártam. Vakbélre gyanakodtak, de nem akartak műteni, mert nem tűnt nagyon gyulladtnak, ezért hát pár napig benn voltam, majd hazaengedtek. Megint fájt, megint benn voltam, hazajöttem. Ez ment november közepéig, akkor elhatároztam, hogy benn maradok, és megvárom, amíg megoldás születik. December elsején ki is vették, pont, amikor az *Ami kék lesz* bemutatója volt a Nyitott Műhelyben, amin én így nem vehettem részt. Ezalatt rengeteget olvastam, és egyik nap a kórterem ablakában megtaláltam az *Újszövetséget*. Ahogy mondani szokás, némi túlzással élve, pont a *Jelenések könyvé*nél nyílt ki. Akkor mintha összeállt volna a kép, amit addig is akartam, egy koncepciózus, zárt könyv lehetősége az „én és a világ” apokaliptikusnak érzett és átélt kálváriámról, a kétségbeesésről, és az akaratról a megnyugvásra. Elkezdtem írni a verseket, közben rátaláltam azokra a kulcsmotívumokra, amikből az én kötetem fel tudott épülni. Ott van a család és benne az anya kivételezett, egyetemleges szerepe. A befogadás rítusa, amire ezer kifejezésünk van, az elnyelés, a hit (nemcsak vallási értelemben) megélése és a megszerzett tudás megemésztése, feldolgozása. Ezek

mind, együtt, megrohantak és feltöltöttek. És megdolgoztattak. Másfél évig foglalkoztam a *Jelenésekkel*.

– *Ha profán nyelvre fordítom a szentet, akkor mennyire van benned hit vagy bizakodás a civilizációnk jövőjét illetően? Mennyire osztod az egyre apokaliptikusabb víziókat? Abból a régebbi sci-fi-regényedből, a Jega Jadéból például mintha optimizmus csendülne ki.*

– Azt hiszem, az ember nem fog kipusztulni. A csapásokat megússzuk. Biztosan nem mindenki, de lesznek Noék. A mai társadalom az elektromosságtól függ, az lesz a legnagyobb bajunk, ha valami miatt nem leszünk képesek áramot termelni. Nemcsak a komputerekre, a világhálóra gondolok. A vizet a háztartásokba áram juttatja el, a víztisztító rendszereken szivattyúk nyomják át a vizet. Tulajdonképpen ezzel mindent el is mondtunk. Az ember egyre inkább eltávolodik a természettől, de ez mit is jelent? Nem a tigrisek kihalása a tét. Hanem, hogyha bármi baj lenne az élelmiszerellátással vagy a vízzel, vagy megtámadnának minket, el fogunk bukni. Fogalmunk sincsen, hogy kell magról növényt csíráztatni. Vagy tyúkokat tartani. A rendszertől, a kábelektől függünk százszázalékosan. És ez mégsem jelentheti az emberiség végét. Optimista vagyok. Husztnak romvárára is sátorozni fognak majd emberek ezer év múlva. Persze, érdemes rákészülni, ha beüt a ménkü. Én biztosan nem az ABC-be megyek, hanem a Praktikerbe és a túrabortba. Fejszéért, meleg ruháért, gyufáért. Meg persze vízért. A *Jega Jadéban*, ami tényleg abszolút egy posztapokaliptikus jövőképet szeretett volna felvázolni, egy kislány fiatalkorát kísérhetjük nyomon egy idegen bolygón. Egyedüli túlélőként csak egy robot segíti őt az életben maradásban. Ez persze nagy előny, van erő, gép, logika, tudás. A regény egyébként Zöllner Marci barátom alapötletéből nőtte ki magát, és először képregényt terveztünk belőle, de aztán annyira belemerültem az idegen világ kitalálásába, hogy végül 360 oldalas űropera lett belőle. Marci rajzolta hozzá a képeket. Izgalmas időszak volt ez is, hajnalokon át gépeltem, ő rajzolt. Mire készen lettünk vele, a Kossuth Kiadó kiírt egy regénypályázatot.

Megnyertük. Boldogok voltunk. Folytatásokat terveztünk. Végül maradt ez az egy regény.

Elkapott pillanatok

– *De azért, praktikeres fejsze ide vagy oda, te alapvetően városi ember vagy, nem igaz? Bemész nap mint nap a Corvina Kiadóba, esténként feltűnsz a fényképezőgéppel az irodalmi rendezvényeken, kiállításokon, vagy épp a saját bemutatód, felolvasásod van, és kevés embert tudnék mondani Budapesten ezekben a körökben, aki ne vágná rá, ha a neved szóba kerül, hogy „hát, persze, a Székelyhidi”. Szóval nem annak a thoreau-i típusnak képzellek, aki kivonul a Walden-tóhoz...*

– Persze, egyelőre még nem az elvonuláson jár az eszem. A Corvina Kiadóval jött el pár éve az a helyzet, hogy végre egész nap a könyvekkel, az irodalommal foglalkozhatok. Azelőtt a reklámszakmában dolgoztam, huszonvalahány éven át. Jó időszak volt, elsősorban addig volt nagy segítség, amíg valahogy ki tudtam szakítani a munka mellett, közben annyi időt, amennyi az íráshoz vagy egy-egy előadás kitalálásához és megszervezéséhez kellett. Kulisszatitok, bár nem meglepő, hogy néha direkt tovább dolgoztam valamilyen feladaton, látszólag, hogy közben a verseimet faraghassam. Szövegek voltak a képernyőmön, hihették azt is, hogy a munka leírása... Talán el is hitték néha. Mindenesetre, ha mostanság már kevesebb performanszt is csinálunk Berka Attilával, azért a nyári írótáborokon fel-feltűnünk, és bemutatunk valamit abból, ami éppen érdekel, foglalkoztat. Amit el szeretnénk mesélni a hallgatóságunknak a mi sajátos költői eszközeinkkel. Egyébként pedig jövök-megyek, irodalmi estekre járok, és fotózom a kortársakat. Gyűlik róluk az anyag, elkapott pillanatok és beállított fotók is vannak. A költészet mellett most ez, a költőfotózás köti le a szabadidőmet elsősorban.

– *A költőfotókból már volt is egy kiállításod, amikor a képek mellé versrészletek kerültek, úgy emlékszem, Zsille Gábor váloga-*

tásában. Milyen kihívásokat tartogat ez a műfaj? Ha arra gondolkodok, hogy a régi tankönyvekben a nagy költők portréja csupa megrengő komolyság, két ujjal megtámasztott áll... Te ezzel szemben élő események közben rögzíted az arcokat, mozdulatokat.

– Ugyan már több mint tíz éve rendszeresen fotózom költőtársaimat és barátaimat mindenféle irodalmi eseményen, de a konkrét ötlet, hogy *Az év versei* című antológiában szereplő költőket egy jeles alkalommal, a költészet napjához kapcsolódó Versmaratonon kapjam lencsevégre, 2019-ben fogalmazódott meg bennem. A Magyar Napló gondozásában megjelenő válogatáskötetet Zsille Gábor szerkeszti évről évre, és az ő odaadó segítségével, amit azonnal és szíves-öröme est elvállalt, és a Magyar Napló munkatársainak fontos közreműködése nélkül az immár száz fölé emelkedő, fekete-fehér költőportrék nem valósulhattak volna meg ebben a formában, és ilyen rövid idő alatt. Azóta minden évben felállítom a kis fotósarkomat, és Gábor előzőleg összeírja nekem, éppen kit kell vagy érdemes lefotóznom, kiről nem készült még kép, vagy épp ki szeretne magáról újabbat, frissebbet vizionálni. A legnagyobb kihívás talán az, hogy a nagyszabású, reprezentatív eseményre érkező költők nem feltétlenül készülnek arra, hogy róluk még egy időtálló szánt portré is születni fog. Gyakorlatilag egy-két perc áll ilyenkor a rendelkezésemre, hogy őket úgymond felkészítsem a fotóra, és egyben elkapjam róluk azt a pillanatot, ami aztán mindenki meglegedésére szolgál.

– A vizuális alkotással a portréfotózáson túl is foglalkozol. Például könyveket tervezel – másokéit, és ha jól tudom, a sajátjaid képi világának kialakításában is részt veszel. Mennyire tartod művészetnek például a tipográfiát vagy a borítótervezést, és mennyire technikai tudás kérdésének?

– A könyvkészítést, legalábbis úgy, ahogy én csinálom, inkább szakmának gondolom, nem művészetnek, amihez szerencsére mindenféle nyomdai és tipós gyakorlatom, tapasztalatom, programismeretem megvan, hiszen már huszonöt éve ebben dolgozom. Egy időben az SPN Könyveket szinte kizárólag én készítettem. Nagy öröm, hogy 2006 és 2008 közt, Kabai Lóri szerkesztése alatt a JAK-

füzeteket tördelhettem. A mai napig én rakom össze a Prae folyóirat printszámait, és rengeteg könyvnek a borítójához, tervéhez volt közöm. A Parnasszus Könyvek egy részéhez is örömmel odaírom a nevem. Mind évtizedes, közös munkák, szoros együttműködések. Saját könyveimet is én kalapálom össze, ami a technikai részt illeti, de az utóbbi időkben a könyvborítók és a hozzá kapcsolódó tipográfia, a közösségi oldalakon feltűnő posztok, videók mind-mind Virág érdeme. Remek szeme és meglátásai vannak, jól ismeri a trendeket, és hát nélküle és szakmai segítsége nélkül gyakorlatilag az új könyveim vizuális világa sokkal silányabb lenne. Magamat jó iparosként aposztrofálnám, ő viszont remek dizájnner. Mindent átbeszélünk és én minden tanácsát megfogadom.

– *Most épp Varga Melindával készültök közös estre, amelyen az ő kétnyelvű kötetéhez készült aktfotóid állítod ki, és költőként-íróként is közreműködsz. Mennyiben új terep ez neked, mennyiben új irány a művészeti tevékenységeidben?*

– Nagyon örültem Melinda felkérésének, mert már évekkel ezelőtt foglalkoztatott a testábrázolás a fotókon. A több részből álló sorozat egyébként a selfie-készítés gondolatából nőtte ki magát. Nagyon sok fotómon saját magam szerepeltem, grimaszolva, elmaszkírozva. Ezek a képek az arc és általában a test felfedezésének különböző stádiumait tárják a befogadó elé. Logikusan következett az önfelfedezésből az akt. A Melinda erotikus verseskönyvében szereplő aktok ugyan női testet mutatnak, de a három sorozat címe – *ÖnKépző, ÖnNagyító, ÖnÁlló* – azt jelzi, hogy a fotók által saját testünk, saját énképünk megértése a lényeg. A fotózás, a zene számomra az önmegvalósítás és önkifejezés azon részévé vált, amit a versek, szövegek szintjén már nem vagy csak nehezen tudok megfogalmazni. A zene a szavakkal szinte leírhatatlan lelki állapotok kifejeződése, a fotó pedig, amellet, hogy sokkal funkcionálisabb műfaj, segít közel kerülni az adott alkotóművész személyéhez, lelkéhez, és talán az arcáról egy sokatmondó pillanat megörökítése közelebb vihet a művei megértéshez. Az ő verseiket olvasva újabb és újabb világok nyílnak ki számomra is, amelyek visszahatnak az enyémmre, befolyásolnak.

DRÁMA

Nagy Dénes

Párhuzamos életrajzok: Bolyai Farkas és Carl Friedrich Gauss

Levéldráma

... semmiből egy uj [új] más világot teremtettem ...
(Bolyai János levele atyjának, Bolyai Farkasnak,
Temesvár, 1823. november 3.)

A levéldráma első bővebb változata a Bolyai-dokumentumfilm számára készült 2023 februárjában, amelyet Gulyás Gyula forgatott. Ebből választott ki a filmrendező néhány részletet, amelyet árnyjátékkal jelenítettek meg. Később elkészült a levéldráma rövidebb változata kifejezetten a temesvári *Bolyai 200* művészeti és tudományos fesztiválra (2023. november 3–5.), amelyet az Európa Kulturális Főváros 2023 programjainak keretében szervezett Nagy-György Tamás e sorok írójával és másokkal közösen. A levéldráma első részét, a temesvári levéllel bezárólag, előadták a temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum és a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Elméleti Líceum diákjai a fesztivál keretében 2023. november 4-én. Rendezte Kedves Emőke (temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház).

Személyek:

Bolyai Farkas, Bolyai János, Carl Friedrich Gauss, Narrátor

Narrátor:

Bolyai Farkas 1796 októberétől 1799 júliusáig a Göttingeni Egyetem hallgatója volt,¹ ahova Kemény Simon báró fiának tanulótársaként jutott el. Önéletrajzi jegyzeteiben részletesen

¹ Lásd Bolyai Farkas emlékkönyvének bejegyzéseit. Oláh-Gál Róbert: Bolyai-kronológia. In: uő., *Bolyai-sommázat*. Csíkszereda, 2022, 323–324.

leírta, hogyan ismerkedett meg az egyetemen a nála két évvel fiatalabb Gauss-szal.² Először Karl Felix von Seyffer csillagász-professzornál látta a hallgatag német fiatalembert. Ekkor Farkas bírálta a matematika alapjainak tárgyalását. Néhány nap múlva a két diák összetalálkozott egy sétányon, és ott Bolyai Farkas részletesen előadta gondolatait a geometria megalapozásáról. Gauss figyelmesen meghallgatta az okfejtését, majd kezét nyújtott, és így szólt: „Ön egy lángész – ön a barátom!”

Levelezésük már a göttingeni időszakban megkezdődött, mert Gauss, amikor hazautazott Braunschweigbe a szüleihez, onnan is írt új barátjának. A Bolyaiak korában kiemelkedő szerepe volt a tudományos levelezésnek, hiszen csak kevés és nehezen hozzáférhető matematikai folyóirat létezett, a közlekedési nehézségek miatt pedig személyes találkozókra csak ritkán nyílt alkalom. Bolyai Farkas és Carl Friedrich Gauss levelezése a tudománytörténetben is ritkaságszámba megy, hiszen több mint 55 évig tartott, igaz, hosszabb megszakításokkal, egy olyan időszakban, amikor számos kiemelkedően fontos új eredmény született a matematikában és a rokon szakterületeken. A fiatakkori barátság miatt ezek a levelek nemcsak szakmai kérdéseket tárgyalnak, hanem a személyes életükről, még a szerelemről és a családi életről is beszámolnak, s egyúttal képet kaphatunk az adott korszakról. Ezt a német nyelvű levelezést először Schmidt Ferenc temesvári építész (a Bolyai-kutatás úttörője!) és Paul Stäckel német matematikus jelentette meg 1899-ben. 2015-ben adták ki magyar fordításban, négy további levéllel kiegészítve, Nagy Ferenc szerkesztésében.

A két barát életútja lényegesen különbözött. Bolyai Farkas 1799-ben visszatért Erdélybe, 1804-től a marosvásárhelyi Református Főtanoda, mai nevén Bolyai Farkas Elméleti Líceum matematika–fizika–kémia tanszékének lett a tanára. Gauss már valamivel korábban elhagyta Göttingent: Braunschweigben, majd

² Brassai Sámuel: Emlékbeszéd Bolyai Farkas felett. *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Bölcsélet-, Nyelv- és Történelemtudományi Szakosztályának Kiadványai*. 3. kötet, 1886, 3. füzet, 226; Dávid Lajos: *A két Bolyai élete és munkássága*. 2. bővített kiadás, Budapest, 1979, 29.

a Helmstedti Egyetemen folytatta tanulmányait. Fiatal korától kezdve hercegi ösztöndíjat kapott, s e támogatásnak köszönhetően kizárólag a tanulásnak és kutatásnak szentelhette idejét. A Göttingeni Egyetemre 1807-ben, a herceg halála után tért vissza, amikor az eredményei nyomán már ismert tudós volt. Itt professzori címet kapott, és kinevezték a csillagvizsgáló igazgatójának. A két barát többet nem is találkozott személyesen, így maradt a levelezés. No meg az, hogy egy-egy pipát ajándékoztak egymásnak, és megállapodtak abban, hogy minden hónap utolsó vasárnapján adott időben egyszerre pipáznak és elmélkednek.

Barátságuk korai korszakában Gauss írt több levelet. A rendszeres levelezés akkor kezdődött, amikor Bolyai Farkas még Göttingenben volt, Gauss pedig már Braunschweigben, és hiányzott neki barátja szellemi társasága. Később ez megfordult, és immár a Marosvásárhelyen élő Bolyai Farkas fordult gyakrabban a Göttingenbe visszatért, immár professzor Gausshoz. A korai levelekből kiderül, hogy a két fiatal anyagi nehézségekkel küszködött. Ma sem ismeretlen az az izgalom, hogy valaki megkapja-e az ösztöndíjat, Gauss esetében a herceg további támogatását, vagy az, hogy a pénz megérkezett-e idejében. Szerencsére ma már a diákoknak nem kell napokig gyalogniuk, szerencsésebb esetben székéren rázkódnunk, hogy eljussanak az egyetemre, majd hazalátogassanak. A fiatal Gauss életében ez nem volt ritkaság, Bolyai pedig hosszú, kalandos utazás után jutott el Göttingenbe, majd vissza Erdélybe. Szóljanak most ők maguk a levelekből, rövid részleteket idézve ezekből:

1. levél: Gauss Bolyai Farkasnak, Braunschweighből Göttingenbe, 1797. szeptember 29.

Gauss:

Bocsáss meg kedves Bolyai, hogy csak most kapsz tőlem levelet [...] [E]z az írásom Téged még bizonyára Göttingenben talál. Azonban, kedves Farkas, ezeken majd csak túl leszünk, és az időjárás a jövő hónapban bizonyosan sokkal nyájasabb lesz, és ekkor rögvest Braunschweigbe kell jönnöd. [...]

Ha tudod, írd meg nekem az időt, amikorra gondolod, hogy ide érkezel. A 11 mérföldet kényelmesen megteheted 2 nap alatt. [...] Végül még azt szeretném jelezni, hogy talán együtt utazhatunk majd vissza; mert itteni tartózkodásom, amennyire tőlem függ, nem is lesz annyira hosszú. Arra vágyakozom, hogy a továbbiakban a szűzies *Geometria* hajadonnak, és ha Isten is úgy akarja, akkor a szellemes *Musica* kisasszonynak szenteljem magam.

Isten veled kedves Bolyai, arról nem is szólva, mennyire örülök már előre is annak, hogy itt leszel nálam.

Örökké a Te *Gaussod*.

Narrátor:

Bolyainak azonban hosszabb ideig Göttingenben kellett maradnia, mintegy túszként, amíg az ottani tartózkodása adósságait ki nem fizette. Ezért nem tudott még hazaindulni Erélybe.

5. levél: Gauss Bolyai Farkasnak, Braunschweighből Göttingenbe, 1798. november 29.

Gauss:

[...] Leveledet éppen a múlt hó utolsó napjának estéjén hozták el nekem, amikor leültem, hogy barátságunk ünnepnapját megüljem. Itt ülök karosszékemben, megtömve odateszem a Te pipádat és ideálmodlak hozzáam Téged fekete zekécskéddel és fekete sapkáddal, és elmúlt időkről társalgok veled [...]

Még nem beszéltem a herceggel [...] Most nagyon nagy szükségem lenne a támogatására – nagyobb részt hitelből élek, mivel pénzügyi reményeim mind hajótörést szenvedtek. [...]

És mihelyst tudsz, látogass meg!

Gauss

12. levél: Bolyai Farkas Gaussnak, Göttingenből Braunschweigbe, 1799. május 12.

Bolyai Farkas:

[...] május 20-a körül meglátogatlak, ha mihelyest e levelemet vetted, válaszolsz, hogy mehetek-e éppen akkor; legfeljebb 2 napig maradnék. [...] Június 5-én gyalog indulok Simonisszal házámba.

13. levél: Gauss Bolyai Farkasnak, Braunschweighből Göttingenbe, 1799. május 17.**Gauss:**

[...] meg kell azt követelnem, hogy ha eljössz, akkor vagy az utazásod költségeit és amit még egyebet tehetek érted, tőlem elfogadod; vagy pedig egy harmadik helyet és a pontos időt jelölöd meg, ahol találkozhatunk. [...]

Tehát mindenesetre látjuk egymást; valószínűleg bizonyára amúgy is ez lesz az utolsó alkalom a síron innen, és vagy a lehető leghamarabb magad jössz, vagy híradást adsz

a Te *Gaussod*nak.

Narrátor:

Végül a két barát hosszú gyaloglás után egy kisvárosban találkozott félúton. Sajnos Gaussnak igaza lett, hogy ez volt az utolsó találkozásuk. Valamivel később Bolyai Farkas hazaindult, és kalandos úton hazaért Kolozsvárra. Hamarosan beszámolt egy szerelemről is:

19. levél: Bolyai Farkas Gaussnak, Kolozsvár, 1800. április 13.**Bolyai Farkas:**

[...] Közben én is megégettem magam egy másfajta tűznél. Van itt egy tizennyolc éves, az enyémhez hasonló helyzetben lévő magyar leány – többet nem is kell Neked mondanom, mint hogy én meg ő igazán szeretjük egymást. Nem éppen tündöklő szépség, de szerfelett vonzó, szelíd, nagyon finom lelkű, fortepianón is játszik, kellemesen énekel kottából és nagyon jó zenei ízlése

van – már sok mindenre tanítottam, de teljessé akarom tenni a művet. [...]

Képzeld csak el azt is, mióta ez az ügy tart, többet foglalkoztam poézissel, mint matematikával; oly sok verset költöttem (magyarul), hogy egész könyvecskét kitesznek. [...]

Élj boldogul, kedves Gauss! talán látjuk még egymást a síron innen. – Sohase szűnj meg szeretni a Te örökké hív barátodat,
Bolyai Farkast

Narrátor:

Farkas Domáldra költözött, ahol családi birtokon gazdálkodott. Gauss beszámolt matematikai és csillagászati eredményeiről, s arról, hogy a Ceres törpebolygó pályájának meghatározása anyagi megbecsüléshez segítette. Egy bolygó, azaz planéta hamarosan ismét szóba került.

22. levél: Bolyai Farkas Gaussnak, Kolozsvár, 1803. február 27.

Bolyai Farkas:

Nagyon drága Barátom!

Leveledet nagy örömmel vettem [...] Ezenközben én is egy új planétát indítottam el erre a világra, amelynek sem középpontját, sem pályáját meghatározni nem tudom; Isten szép fiúgyermekkel ajándékozott meg, 1802. Xbr [december] 15-én, Jánosnak kereszteltük. [...]

Nőm baráti tisztelettel ölel. – Fiamat még látni fogod tán, s ha Isten is úgy akarja, engem is. [...]

Fiam születése óta nem pipáztam, elhatároztam, hogy ez életben nem szívok többet, csak minden év utolsó óráján a Te pipából. [...]

Narrátor:

Majd hamarosan egy szakmai hírről is beszámolhatott.

24. levél: Bolyai Farkas Gaussnak, Domáld, 1804. március 1.**Bolyai Farkas:**

[...] országunk református professzorai és kurátorai kineveztek a M[aros]vásárhelyi Református Collegiumnak (hat óra járás innen) a tél elején elhalt matematika- és fizikaprofesszorának utódjául.

Könyvekben nagyon szegény vagyok. [...] Állíts össze nekem egy jegyzéket a legkitűnőbb matematika- és fizikakönyvekről, [...] a legjobb munkát a kettős könyvelésről, s azt is, ha valami fontos új felfedezés volna ezeken a területeken, erre a továbbiakban is kérlek. [...]

25. levél: Gauss Bolyai Farkasnak, Braunschweig, 1804. június 28.**Gauss:**

Legutóbbi leveled, kedves Bolyai, annál nagyobb örömet szerzett nekem [...]

Ha bort akarsz nekem küldeni, akkor azt én jó emberek társágában a Te egészségedre fogom meginni. Én nagyon szeretem a magyar borokat, csak nálunk nehéz ezeket a borkereskedőktől hamisítás nélkül beszerezni. [...]

A nyilvános híradásokból talán tudod azt, hogy a párizsi Nemzeti Intézet és a királyi Tudományos Társaság nemrég azzal tisztelt meg, hogy külső tagjai sorába vett fel. [...]

Agyó kedves Bolyai. *Gauss.*

Narrátor:

Ezután több mint hároméves szünet következett a levelezésben. Közben Bolyai Farkas, látva a fia matematikai tehetségét már egészen kicsi korában, arról ábrándozott, hogy amikor nagy lesz, Göttingenbe küldi majd Gausshoz.

28. levél: Bolyai Farkas Gaussnak, Marosvásárhely, 1807. december 18.

Bolyai Farkas:

Kedves Gauss!

Megtörjem-e hároméves hallgatásunkat? És amennyire ez lehetséges magam mentegessem? Nem fájt Neked soha, hogy egy szerencsétlen barátot három évig magára hagysz? [...]

Családom elsőszülöttemből áll (egy lányom meghalt), értelmes, szép fiú, jó kötésű, ötéves, még nem tanítom, de játékból az égbolt sok csillagát, és az egyszerű geometriai alakzatokat és hasonlókat megtanulta, és fogalmait ügyesen alkalmazza. [...]

Ha nem csalfa a remény, 15 év múlva Hozzátok utazik, a Te tanítványod lesz, s ha akkor egészséges leszek, elkísérem Hozzád. [...]

Narrátor:

Ezt a fontos kérdést, hogy János esetleg Gauss tanítványa lehetne, talán elfedte az, hogy a hosszú levélben, a matematikai-csillagászati kérdések mellett meglepő módon más problémák is szerepelnek. Vajon Bolyai Farkas nem tudta, hogy ezek a kérdések elég távol állnak Gausztól?

Bolyai Farkas:

1°. Azt mondják, a krumpli néhány év után elfajul, 6 évenként egyszer magról kell termesztetni. Az idén magot is vettem, de nem tudom kezelni, ha valamit megtudsz, értesíts a krumpli termesztésének legjobb módozatáról is.

2°. Írd le nagyon pontosan, hogy Göttingenben milyen metódussal készítik valami pépszerű anyagból a kőpadozatot, tartós és vízálló-e?

Narrátor:

De megszólalt a borász Bolyai Farkas is:

Bolyai Farkas:

Eddig megkaptad a tizenkét butélia [...] erdélyi bort, melyet egy Bécsbe utazó derék [...] diákkal küldtem. [...]

Írj okvetlenül hamarosan a Te

Bolyaidnak

29. levél: Gauss Bolyai Farkasnak, Göttingen, 1808. május 20.

Gauss:

[...] Elfogadtam a Göttingenbe, a csillagászat professzorának és a csillagvizsgáló első igazgatójának szóló meghívást, és már egy fél esztendeje itt vagyok.

Itt nagyon boldog életre készülök. A király reményt adott arra, hogy az új csillagvizsgáló építése, amely már 1803-ban kezdetét vette, folytatódni fog, akkor pedig már csak kevés kívánnivalóm marad. [...]

Nagyon boldogan élek házamban. Mint már megírtam, 1805. október 9-e óta házasember vagyok, 1806. augusztus 21-e óta atyja a legszeretettelőbb Joseph fiúnak és 1808. február 29-e óta egy Wilhelmine nevű leánykának. A leánykáról, mivel még ily fiatal, keveset mondhatok; a fiú tehetségei azonban szemlátomást fejlődnek, kedvence minden őt ismerő embernek. Geométer aligha rejlik benne, azt mondhatnám túl vad, túl vidám.

Itt Göttingenban ugyanabban az utcában lakom, majdnem szemben, ahol hajdanában Te laktál. [...] Jó néhány egykori édes emlék kínálkozik most számomra. Tudod-e még, miként hintázunk az udvarodban. [...]

Kérdéseid közül e pillanatban csak néhányat tudok megválaszolni. [...] A krumpli természetéről most nem adhatok autentikus híradást, mivel magam semmit sem értek hozzá és nincs ez ágazatban járatos ismerősöm sem. [...]

Hamarosan indul a posta. Élj boldogan és ne felejts el.

Egészen a Tiéd C. F. Gauss

Narrátor:

Bolyai Farkas elég korán megkezdte János matematikaoktatását. Arra, hogy mit tart a matematika legnagyobb problémájának, költői, mondhatni barokkos túlzással hívta fel fia figyelmét:

„Aki megoldja a párhuzamosok problémáját, akkora gyémántot érdemel, mint a Föld.”

De saját eredménytelen vívódása is benne van a következő felszólításban:

„Aki megtisztítja ettől a mocsoktól a geometriát, halandók, annak örök emléket állítsatok!”

A levelezés több mint 7 éves szünet után folytatódott. Bolyai Farkas ekkor fordult Gausshoz rég dédelgetett kérésével, és – talán zavarában – helyenként tréfás hangot ütött meg, mintha előző nap egy kocsmában borozgattak volna, de hát nem ez volt a helyzet.

32. levél: Bolyai Farkas Gaussnak, Marosvásárhely, 1816. április 10.

Bolyai Farkas:

Kedves Gauss!

Emlékszel-e még erre a hangra, amely most Hozzád kiált? [...]

Én a Matematika áldozatának szántam őt, s ő [Bolyai János] is ennek szentelte magát, és két esztendő múltán Hozzád kívánczik, ha Te is óhajtasz az Igazságnak egy valódi apostolt nevelni egy távoli országba. Három esztendeig szeretném Nálad tartani, s ha lehetne (híven és őszintén megfontolunk minden körülményt), a Te házában, mert egy 15 esztendőes ifjút nem lehet magára hagyni, s egy nevelő vele küldése meghaladja számos per gyengítette erőmet. Mindazonáltal egy innen felinduló diákra mégis reábizhatnám, akinek honoráriumot fizetnék, ha találnék olyat, akihez ennyi bizalmam lehetne. Feleségedet költségeiért persze kártalanítanám ... Mindent eligazítanánk, amidőn vele Hozzád mennék. E tervre vonatkozóan tudósíts őszintén.

1° Van-e leányod, aki akkorra [...] veszélyessé válhatnék? [...]

2° Egészségesek vagytok-e, nem szegények, elégedettek, nem mogorvák? Kiváltképpen feleséged kivétel-e nemében? Nem változékonyabb-e a szélkakasnál? És előre nem oly kevésbé kiszámítható, mint a barométer változásai? [...]

Ölelem családotat. Írd meg, hány gyermeked van és milyenek.
Vagyok

változatlanul barátod

Bolyai Farkas

Narrátor:

Csak remélhetjük, hogy ez a levél nem került Gauss feleségének a kezébe. A levélre válasz nem érkezett, ami természetesen nagy csalódás volt Farkasnak, de kiváltképp Jánosnak. A hosszú várakozás is nehéz lehetett. Egy idő után nyilvánvalóvá vált, hogy Jánosnak más utat kell keresnie. S végül ahhoz tudtak támogatást szerezni, hogy 1818-ban beiratkozhasson a bécsi Hadmérnöki Akadémiára. Ott matematikai tárgyakat is tanítottak, de ő többre vágyott, és szabadidejében, apjához hasonlóan, a párhuzamosok problémájával is foglalkozni kezdett. Érdekes volt erre az apja reakciója.

Bolyai Farkas Jánosnak, Marosvásárhelyről Bécsbe, 1820. április 4.³**Bolyai Farkas:**

[...] A parallelákat azon az úton ne próbáld: tudom én azt az utat is mind végig – meg mértem azt a feneketlen éjszakát én is az életemnek minden világossága, minden öröme kialutt benne – az Istenért kérlek! haggy békét a parallétáknak – úgy irtozz tölle mint akármitsoda feslett társalkodástól, éppen úgy megfoszthat minden idődtől, egésségedtől, tsendességedtől s egész életed boldogságától. [...]

Narrátor:

Ezt a levelet többen úgy értékelték, hogy Farkas le akarta beszélni fiát arról a kutatásról, amely végül a világhírhez vezetett. Ahogy láttuk, Farkas maga is nagyon sokat foglalkozott ezzel a témával, de jelentősebb eredmény nélkül. Csak a párhuzamossági axióma (azaz XI. axióma vagy más könyvekben V. posztulátum) helyettesítésére alkalmas állításokig jutott, de nem a remélt bizonyításhoz, amely az axi-

³ <http://bolyai.mtak.hu/hu/dok2.htm> Itt nem betűhű átírásban közöljük a szöveget, hanem részben a modern helyesírás szerint; lásd ezt a BENKŐ Samu válogatásában megjelent kötetben: *Bolyai-levelek*, Téka sorozat, Bukarest, 1975, 123.

ómát tétellé minősítette volna. De Farkas nem azt mondta Jánosnak, hogy ezzel a témával ne foglalkozzon, hanem azt, hogy „azon az úton ne próbáld”. Ez viszont azt jelenthette, hogy teljesen más megközelítésre van szükség. Ezzel mintegy utat mutatott a fiának, s hamarosan meg is született az áttörés egy teljesen más úton, amikor Bolyai János már végzett hadmérnökként a temesvári Erődítési Igazgatóságon dolgozott.

Bolyai János apjának, Temesvárról Marosvásárhelyre, 1823. november 3.⁴

Bolyai János:

[...] A feltételem már áll, hogy mihelyt rendbe szedem, elkészítem, s mód lesz, a paralellákról egy munkát adok ki; [...] olyan felséges dolgokat hoztam ki, hogy magam elbámultam, s örökös kár volna elveszni; ha meglátja Édes Apám, megesmeri; most többet nem szólhatok, csak annyit: *hogy semmiből egy újj más világot teremtettem*; mindaz, valamit eddig küldöttem, csak kártyaház a toronyhoz képest. Meg vagyok győződve, hogy nem sokkal fog kevesebb becsületemre szolgálni, mintha feltaláltam volna. Választ várva vagyok örökös háládatossággal tisztelő fia

Narrátor:

Érthető Bolyai János kitörő öröme, hiszen egy teljesen új geometriai világ kezdett kibontakozni előtte, és felépített egy olyan nem-euklideszi geometriát, ahol nem teljesül a párhuzamossági axióma, és amelynek konstans negatív görbülete van. Bolyai Jánost, akit 1826 tavaszán áthelyeztek Aradra, készítette „egy írásbeli dolgozatot”, ahol – ahogy ő fogalmazott – „már az egésznek az alapja le van téve”, s ezt átadta ottani elöljárójának,

---

⁴ Lásd Benkő Samu, válog.: *Bolyai-levelek*, Téka sorozat, Bukarest, 1975, 158 (részben modern helyesírással; érdekes, hogy a kéziratban az „ujj” két „j”-vel és rövid „u”-val szerepel).

Johann Wolter von Eckwehr századosnak, aki korábban matematika tanára volt Bécsben.⁵

Sajnos ez munka nem került elő, pedig sokan keresték. Szerencsére Bolyai János megállapodott az apjával, hogy megírja latinul is, és megjelentetik ezt Bolyai Farkas készülő *Tentamen* című munkája függelékeként. Innen az *Appendix* ragadványnév, de helyesebb úgy idéznünk, hogy *A tér tudománya* vagy *Tértan* (ami az igen hosszú latin nyelvű cím kezdetének magyar fordítása). Bolyai János munkája 1831 júniusában jelent meg először különnyomatként, majd 1832-ben Bolyai Farkas *Tentamen* című könyve 1. kötete függelékeként. Bolyai Jánostól függetlenül Nyikolaj Lobacsevszkij is hasonló eredményre jutott a tatárföldi Kazanyban, ezért beszélünk Bolyai–Lobacsevszkij vagy hiperbolikus geometriáról. Bolyai János a párhuzamossági axiómától független „abszolút geometriát” is kidolgozta, vagyis külön foglalkozott azokkal a tétellekkel, amelyek mind az euklideszi, mind a nem-euklideszi hiperbolikus geometriában igazak. Érdekesség, hogy Gauss-szal mindketten közvetett kapcsolatban álltak: Bolyai János az apján keresztül, Lobacsevszkij pedig Bartels révén, aki Gauss egykori tanára volt, majd később a Kazanyi Egyetemen oktatott. Ezért merülhetett fel egyes kutatókban az a gondolat, hogy Gaussnak szerepe lehetett Bolyai és Lobacsevszkij felfedezésében, de ennek nincs semmi alapja, hiszen Gauss sohasem publikálta az adott témával kapcsolatos gondolatait.

Amikor megjelent Bolyai János munkája, Bolyai Farkas több mint 15 éves szünet után ismét tollat ragadott, hogy írjon Gaussnak.

33. levél: Bolyai Farkas Gaussnak, Marosvásárhely, 1831. június 20.

⁵ Stäckel: *Bolyai Farkas és János geometriai vizsgálatai*. 1. rész, Budapest, 1914, 87. Sajnos Stäckel nem adja meg az idézet pontos forrását, de Bolyai egy másik helyen is említi, hogy átadta Wolternek a dolgozatot: Teleki-Bolyai Könyvtár, Marosvásárhely: Bolyai János kéziratos hagyatéka, 513/7; ennek szövegét idézi Kiss Elemér: *Matematikai kincsek Bolyai János kéziratos hagyatékából*, Budapest, 1999, 19; angol ford., 1999, 17; 2. bőv. magyar kiadás, 2005, 21–22.

Bolyai Farkas:

Nagyra becsült Gauss!

Bocsásd meg, hogy háborgatlak óriáspályádon: tarts egy kis szünetet s ajándékozz egy percet a barátságunknak! – Fogadd elmúlt Napok visszasugárzását – és elutazásunk előtt az aggkor romjaiból még egyszer megifjulva nyújtsuk egymásnak jobbunkat e néhány ország felett! Lelkeket nem kötnek meg az Idő s Tér bilincsei. [...]

Fiam most már a műszaki alakulatok főhadnagya, nemso-kára kapitány, szép ifjú, virtuóz hegedűs, mérész és jó vívó, de sokszor párbajozott és általában még nagyon féktelen katoná, – de ugyanakkor igen érzékeny is, – fény a sötétségben – és sötétség a fényben, és szenvedélyes matematikus, páriát ritkító értelmi képességekkel, – most a lemergeri garnizonban van.– Téged igen-igen tisztel – megérteni és értékelni képes.

Az ő kérésére küldöm ezt az ő kis munkáját Hozzád: légy oly jószágos, ítél meg éles, átható szemekkel, s válaszodban, melyet epedve várok, írd meg kímélés nélkül magas ítéleted. Ez egy nyomtatás alatt álló munkám lelegeje. [...]

Örvendeztess meg hamarosan válaszoddal. [...]

Keveset írájál, csak annyit, hogy még szereted a Te öreg

Bolyaidat

P. S. Kérlek, olvasd meg a boríték belsejét is.

Narrátor:

Itt Bolyai néhány megjegyzést tett a fia művével kapcsolatban.

És természetesen várták a választ, amely nem jött. Valószínűleg az akkori kolerajárvány miatt nem jutott el az a küldemény Gausshoz, s ezért jó fél év múlva másodszer is elküldték neki az *Appendixet*.

34. levél: Bolyai Farkas Gaussnak, Marosvásárhely, 1832. január 16.

Bolyai Farkas:

Nagyra becsült Barátom!

Boldogságot kívánok az újesztendőre! Azokhoz a kincsekhez, melyeket a letűnteknek adtál, kapja meg ez is a maga részét, hogy átvigye az örökkévalóságba. [...]

Ezt a kis munkát első levelemmel egyszerre küldtem el; és sokáig nem tudtam, hova került a *fatális kolera*-bajok között, – most *postán* küldöm *ajánlva* Zeyk József úrnak avval a kéréssel, hogy keressen valami utat arra, hogy munkámat (mihelyt kijön) költségmentesen eljuttassa Hozzád. – A kolerajárvány miatt nem tudtam papírt szerezni Magyarországról és kénytelen voltam addig várni, amíg abból a fajtából kaptam, amivel megkezdtem. – Magam is félig *kolera-beteg* voltam, hosszan tartó utófájdalmakkal.

A fiam nem volt itt, mikor kis munkáját nyomták: az *Erratát* (hátról találhatók) ő nyomtattatta; én nagy részüket tollal *korrigáltam*, hogy Neked kevesebb alkalmatlanságot okozzak. – Ő azt írja *Lemberg*ből, hogy miután egyet-mást egyszerűsített és *elegánsabbá* tett, bebizonyította, miszerint lehetetlen *a priori* eldönteni, hogy a XI. axióma igaz-e vagy sem.

Bocsásd meg nekem az alkalmatlankodást, – fiam többre becsüli a Te véleményedet, mint egész *Európáét*, – és csakis arra vár. – Szívem mélyéből kérek, tudósíts mihamarabb ítéleteredről, aszerint írok majd neki *Lembergbe*.

Maradok örökké

őszinte barátod

Bolyai Farkas

Narrátor:

Végül megjött a válasz Bolyai János munkájáról.

35. levél: Gauss Bolyai Farkasnak Göttingenből, 1832. március 6.

Gauss:

[...] Ha azzal kezdem, »hogy ilyeneket nem szabad dicsérnem«: akkor egy szempillantásra bizonytalannal meghökkenés: de nem tehetem másként; ezeket dicsérni a magam dicsérését jelentené: mert az írás egész tartalma, a fiad által választott út és az eredmények, amelyekhez eljutott, szinte kivétel nélkül megegyeznek a saját, részben 30–35 év óta folytatott meditációimmal. Ettől valóban a legnagyobb mértékben meg vagyok lepve.

Az volt a szándékom, hogy a saját munkámról, amelyből egyébként eddigelé csak keveset vettem papírra, életemben semmi se váljon ismertté. A legtöbb embernek egyáltalán nincs meg a megfelelő érzéke ahhoz, ami ebben lényeges, és csak kevés olyan emberrel találkoztam, akik azt, mit közöltem velük, különleges érdeklődéssel fogták fel. Ennek tudásához először is nagyon elevenen érezni kellett azt, hogy tulajdonképpen mi az, ami hiányzik, és ez a legtöbb ember számára nem világos. Viszont az volt a szándékom, hogy idővel mindent papírra vessek úgy, hogy annak idején legalább ne merüljön el velem együtt.

Nagyon meglepett tehát, hogy e fáradtságtól már most megkímélhetem magam, és nagyon örvendek, hogy éppen régi jó barátom fia az, aki engem olyan csodálatos módon megelőzött.

Narrátor:

Itt Gauss részletesen foglalkozott Bolyai János munkájának több részletével, s öt ábrát is rajzolt, hogy jobban megvilágítsa állításait. Kiemelte, hogy Bolyai János munkájának fontos filozófiai következménye van, de igyekezett hangsúlyozni, hogy erre már ő utalt.

Gauss:

Kantnak nem volt igaza azzal az állítással, hogy a tér csak formája szemlélésünknek. Egy másik, ugyanilyen erős okra

egy kis dolgozatban utaltam, amely a Göttingische Gelehrten Anzeigen 1831, 64. rész, 625. oldalán található. [...]

Hanem nyilván itt az ideje a befejezésnek. Éljen boldogan drága öreg barátom; mindenekelőtt őrizd meg derűs kedélyedet, amely nélkül semmilyen földi javaknak nincs értékük. Mindig is nagy öröm lesz számomra Tőled ily híreket és az öreg barátodra való emlékezés jeleit kézhez venni.

G.

Narrátor:

Tegyük hozzá, hogy Gauss élete egyik letragikusabb időszakában írta ezt a levelet: a felesége meghalt, éles konfliktusa volt az egyik fiával (aki hamarosan kivándorolt az Egyesült Államokba), és vak édesanyjáról is gondoskodnia kellett. Csak ezen keserűségek leírása után tért rá Bolyai János munkájának értékelésére. Érdeemes összehasonlítani ezt a levelet azzal, amelyet három héttel azelőtt egy korábbi tanítványának, Christian Ludwig Gerlingnek, a Marburgi Egyetem matematikaprofesszorának írt.

Gauss Gerlingnek, 1832. február 14.

Gauss:

[...] e napokban Magyarországról egy, a nem-euklideszi geometriát tárgyaló kis művet kaptam, melyben valamennyi *eszmémet és eredményemet* nagy eleganciával kifejtve újra felfedezem, bár olyan alakban, amelyet azok, kiknek új ez a dolog, tömörsége miatt nehezen követhetnek. Szerzője, aki *nagyon* fiatal osztrák katonatiszt, fia egyik ifjúkori barátomnak, akivel 1798-ban gyakran beszélgettem erről a dologról, bár akkor eszméim még távol voltak attól a kialakulástól és érettségtől, melyet azoknak ez a fiatal ember adott a saját elmélkedései által. *Ezt a fiatal géométert, Bolyait, elsőrangú lángésznek tartom.*

Narrátor:

Sajnos ez a levél csak 1900-ban lett ismert szélesebb körben, amikor megjelent Gauss összegyűjtött műveinek 8. kötetében.⁶ Vajon hogyan alakult volna Bolyai János sorsa, ha Gauss egy ilyen levelet küldött volna Bolyai Farkasnak, és a későbbiekben János ezt a levelet lobogtathatta volna, amikor támogatást próbált szerezni a tudományos munkájához? De nem ez történt, és Bolyai Jánosra sajnos egy „más világ” várt. Nem az, ahol ő szárnyalhatt volna a tudományban, hanem ahol a keserű gyötrődés uralkodott, és a lelki terhe annak, hogy nem kapott méltó elismerést és segítséget. Ezután sokat betegeskedett, 1833 májusában pedig 30 évesen nyugdíjazták. A tudományos munkát folytatta, és a matematikától távol eső területekkel is foglalkozott, de többet nem publikált. Magának rózta a sorokat, és ezt is papírra vetette.⁷

Bolyai János:

Nézetem szerint [...] az okok, melyeket Gauss arra felhoz, hogy miért nem akart e tárgyra vonatkozó dolgozataiból életében [sem] mit sem közölni, erőtlenek és semmisek; mert hisz a tudományban úgy, mint magában a közönséges életben, mindig arról van szó, hogy szükséges és közhasznú, de még homályos dolgokat kellően tisztázzuk, és az igaz és helyes iránt még hiányzó vagy inkább szunnyadó érzéket felkeltsük, kellően eddük és előmozdítuk. [...]

Narrátor:

Bolyai Farkas úgy értékelte Gauss levelét, hogy a fiát megdicsérte. S itt meg is állt, és átmenetileg a hallgatást választotta a levelezés helyett. Pedig talán ekkor kellett volna konkrét támogatást kérnie tőle Bolyai János számára, hiszen nemcsak arról volt szó a levélben, hogy Gauss magát megdicsérte, hanem arról is, hogy

⁶ Gauss: *Werke*. Vol. 8, 1900, 220. A magyar fordítást lásd Stäckel: *Bolyai Farkas és János geometriai vizsgálatai*, 1. rész, Budapest, 1914, 70-71, ill. Dávid Lajos: *A két Bolyai élete és munkássága*, 2. bővített kiadás, Budapest, 1979, 154–155 (ez utóbbi szerint idézzük).

⁷ Idézi Stäckel: *Bolyai Farkas és János geometriai vizsgálatai*, 1. rész, 1914, Budapest, 1914, 92.

János „csodálatos módon” megelőzte. S az sem mellékes, hogy Bolyai János eredményének nemcsak matematikai, hanem filozófiai jelentősége is volt, amit Gauss külön kiemelt. Bolyai János tényleg egy „új más világot teremtett”, csak ez akkor láthatatlan maradt. Bolyai Farkas több mint három év múlva ragadott ismét tollat, hogy Gaussnak írjon, amikor a főművének szánt *Tentamen* teljes terjedelmében megjelent. Sajnos azonban ebben a levélben a matematikai részletek mellett fiára is panaszkodni kezdett.

36. levél: Bolyai Farkas Gaussnak, Marosvásárhely, 1835. április 20.

Bolyai Farkas:

[...] A kérdés azonban az, hogy nincs-e egy másik *axióma*, legalábbis egyenrangú azokkal, amelyeket Euklidész és mások hallgatólag elfogadnak, és amelyeket mindkét rendszerben el kell fogadni. – Amit a fiamat megelőzve dolgoztam ki, az az I. kötet 488. lapján található. [...]

A legsúlyosabb csapás azonban, ami megtörte szívemet, a fiam szinte hihetetlen hálátlansága, akiért oly sokat (olykor túlságosan sokat) tettem: sok év [...] óta az ő mártírja vagyok. – Végül egy esztendő óta kénytelen voltam őt az atyai körből száműzni; s minthogy szívem lágyságát legyőzve megkeményítettem magam, most kezd megtérni. – A legrosszabb az, hogy öccsének is ellensége, s ha én meghalok, az árva az ő karmai közé kerül. – Minden *tehetsége* mellett iszonyúan lobbánékony és bosszúvágyó katona, s csak bántónak tartott semmiségekért is huzamosan haragtarató, – vagyis teljesen összeférhetetlen. – A legkevesebb az, hogy *Lear* szerepét játszatja el velem; sokszor véltem *Franz Moorhoz* hasonlónak [azaz haramiának] vagy bolondnak (mint anyja volt). – Lehet ugyan, hogy a hatalmas forrongás után leülepszik, – de én addig a bánattól elpusztulok. Fájdalommal írtam meg ezt; s nem akarom tovább nyújtani. [...]

Légy Te boldogabb! és részvéteddel tedd boldogabbá a Te *B.* [Bolyaidat]

Narrátor:

Az idézett megjegyzés a XI. vagy párhuzamossági axiómával kapcsolatban arra utal, hogy Farkas egy kicsit vetélkedik Jánossal. A családi vita kitergetése viszont aláásta azt, hogy Gauss komolyabban támogassa Bolyai Jánost. Az említett Franz Moor Schiller *Haramiák* című drámájának egyik főszereplője. Mondhatjuk, hogy két matematikus, aki ráadásul „dudás akar lenni”, tényleg „nem fér meg egy csárdában”. Gauss megtehetette volna, hogy nyomtatásban is ír Bolyai János művéről például a *Göttinger Gelehrte Anzeigen* című folyóiratban, ahol gyakran beszámolt matematikai eredményekről, néha még olyanokról is, hogy megjelent egy új logaritmustáblázat. Talán Bolyai János művéről azért nem számolt be, mert úgy vélte, hogy erre még nem érett a tudományos világ.⁸ Később, amikor Gauss megismerte a Bolyainál tíz évvel idősebb Lobacsevszkij hasonló eredményeit, intézkedett, hogy az orosz matematikust válasszák meg a Göttingeni Tudós Társaság levelező tagjának. Itt az is szerepet játszhatott, hogy Bartels volt Gaussnak és Lobacsevszkijnek is a tanára, valamint Lobacsevszkij 1814-től egyetemi oktató, 1820-tól dékán, majd 1827-től rektor volt a Kazanyi Egyetemen. Bolyai Jánost azonban nem javasolta hasonló címre. Talán azért, mert az ő szemében János csak egy katonatiszt, majd visszavonultan élő nyugdíjas volt, akit még az apja is szidalmazott neki.

37. levél: Bolyai Farkas Gaussnak, Marosvásárhely, 1835. október 4.

Bolyai Farkas:

[...] az én Franz Moorom [azaz Bolyai János mint haramia] szüntelen gyötrése végül is ideglázba döntött, amiből a mai napig nem álltam teljesen helyre, – *nyugdíjaztatta* magát s most itt lakik a városban. [...]

⁸ Dávid Lajos: *A két Bolyai élete és munkássága*. 2. bővített kiadás, Budapest, 1979, 163.

38. levél: Bolyai Farkas Gaussnak, Marosvásárhely, 1836. október 3.

Bolyai Farkas:

Legdrágább öreg Barátom!

Ez óráig bizonytalan vagyok, hogy az a kevés bor romlás és költségeid nélkül megérkezett-e Hozzád; csak annyit tudok, hogy Bécsből tovább küldték: ha a már régóta várt válasz hamarosan megjönne, kérésem szerint a leírt jelekkel megadva azt a fajtát is, amelyik a legmegfelelőbb szervezetednek; megpróbálnék még egy jól lezárt hordócskával küldeni belőle [...]

A matematika itt nem kell senkinek; tanítványaim közül is csak kevésnek van hozzá igazi érzéke – művemem *makulatúrára* használom, csomagolásra és más effélére, kiváltképp hasznomra volt az itt nemrégiben dühöngő *kolera* idején, amiben én is szenvedtem egy hónapig [...]

Drága Barátom! írj nekem még egyszer! s add meg lesújtott szívemnek azt a vigaszt, hogy nem vetsz meg csekély munkám miatt s megismered még

örökké hív barátodat

Bolyai Farkast.

39. levél: Gauss Bolyai Farkasnak, Göttingen, 1836. október 23.

Gauss:

[...] Itthoni viszonyaimról keveset lehet mondani, nagyjából olyanok, mint legutóbbi levelem alkalmával. Tudományos foglalatosságaim között a mágnesség, a galvanizmus stb. tana, vagyis ezek egész matematikai elmélete áll legfelül. Csak hát egyéb jellegű tevékenységeim most csupán kevés időt engednek emezeknek. Nevezetesen rendkívül sok idő ráfordítását követeli meg a mértékek és súlyok szabályozása, és az egységes mértékek vezetésemmel való előállítás.

Nagyon fájdalmas számomra az a nézeteltérés, amely leveleid szerint közötted és egy ennyire tehetséggel teljes, hoz-

zád oly közel álló ifjú ember között megy végbe. Azonban ily távoból és a körülmények közelebbi, teljes ismerete nélkül nehéz, szinte lehetetlen ehhez egyebet mondani, mint azt a szívbeli kívánságot, hogy e nézeteltérés mielőbb konzonzonanciában oldódjon fel.

Matematikai műved példányát szívesen megköszönöm. Mindenütt örömmel vettem észre benne az alaposságra és önállóságra irányuló becsületes törekvést. Csak sajnós, hogy a közönségben kevés az érzék az ilyen törekvések iránt. A legtöbb ember legjobban szereti a felületest; attól is tartok, hogy a te könyvedtől némely embert az a követelés fogja elijeszteni, hogy új jelölésekkel kell megismerkednie.

Boldogulásodhoz legszívélyesebb jókívánságaimmal
mindig hűséges, öreg barátod
C. F. G.

40. levél: Bolyai Farkas Gaussnak, 1848. január 18.

Bolyai Farkas:

Drága öreg Barátom!

[...]Tudósíts, mi a címe annak az orosz *matematikai* munkának, mely sokban hasonlít az enyémhez. [...]

Most már bocsáss meg mindenért! és örvendeztesd meg mielőbbi válaszoddal

öreg barátodat

Bolyai Farkast

Narrátor:

Bolyai Farkas kérdése az orosz matematikusról meglepő. Hát nem az történt, hogy amikor Gauss tudomást szerzett Lobacsevsz-kij munkájáról, akkor erről azonnal írt Bolyai Farkasnak? S ha nem írt erről, akkor Farkas hogy tudta meg, hogy van egy ilyen munka? A válasz meglepő: egy erdélyi diák beszámolt a göttingeni útjáról a *Nemzeti Társalkodó* című kolozsvári hetilapban több részletben. Ez a diák, Mentovich Ferenc, később ismert költő és filozófus, járt

Gaussnál is, aki megmutatta neki egy orosz matematikus könyvét, „mert nézeteiben merőben egyezik a Bolyaiak mathesis körüli önállóbb nézeteikkel”. Gauss egyébként meg volt győződve arról, hogy nem tudtak egymásról.⁹ De van itt egy újabb kérdés: Bolyai Farkas miért várt több mint három évet, hogy Gausst megkérdezze erről, s miért csak sok más kérdés között tért ki erre? Végül azonban megkérdezte, és Gauss válaszolt is erre a következő levélben. S hamarosan a Bolyaiak is megismerhették Lobacsevszkij németül kiadott könyvét. Később Bolyai Farkas megjelentetett egy kis könyvet, s erről beszámolt a barátjának.

42. levél: Bolyai Farkas Gaussnak, Marosvásárhely, 1853. február 6.

Bolyai Farkas:

[...] Az *Aritmetikában* Newtonra támaszkodtam; a *Geometriában* Lobacsevszkijjével kezdtem. Nem voltam olyan szerencsés, hogy utat nyissak; kevés kivétellel minden ellene volt. [...]

És most Isten Veled, kedves, egyetlen régi Barát! Örvendeztesd meg szemeimet, mielőtt lecsukódnak, hacsak néhány szavad látásával: mivelhogy 1775. február 9ik-én születve és a *fatális forradalom* által még szaporított évekkel örömtelen korba jutva, a sír széléről valószínűleg búcsújobbát nyújtja

hű öreg barátod

Bolyai Farkas

Narrátor:

Erre a szimbolikus levélbeli „búcsúkézfogásra” nem került sor, mert az 1853. február 6-án postázott levélre válasz már nem jött Gausstól. A „matematika fejedelme” 1855. február 23-án 77 éves korában meghalt Göttingenben. Bolyai Farkas az újságokból értesült barátja haláláról. Bolyai és Gauss „leveleinek találkozására” azonban hamarosan sor került, mert Sartorius von

⁹ Stäckel: *Bolyai Farkas és János geometriai vizsgálatai*. 1. rész, Budapest, 1914, 132–133.

Waltershausen kérésére, aki Göttingenben Gauss életéről írt könyvet, Bolyai Farkas a göttingeni Tudós Társaságnak ajándékozta azokat a leveleket, amelyeket Gauss neki írt, néhány kevésbé fontos kivétellel. Így került egy helyre ez az igen érdekes levelezés. Gauss halála után több munka is megjelent az életéről és a munkásságáról, köztük Sartorius von Waltershausen könyve, és akkor szélesebb körben is felfigyeltek Bolyai Farkasra, majd Jánosra is.

A levélben említett kis munka Bolyai Farkas németül megjelent 88-oldalas könyve lehetett, a *Kurzer Grundriss*, azaz *Rövid vázlat*, amelyet Marosvásárhelyen nyomtattak 1851-ben. Itt aritmetikai és geometriai kérdésekkel foglalkozott, valamint párhuzamot vont a fia és Lobacsevszkij műve között. Itt hivatkozik Lobacsevszkij 1840-ben megjelent könyvére, de furcsa módon Bolyai János nevét nem említi, hanem csak az 1832-ben megjelent latin nyelvű mű – nyilván a *Tentamen* – első kötete végén levő *Appendix*re utal.¹⁰

Bolyai Farkas 1856. november 20-án, a fiával akkorra már valamennyire megbékülve, 81 éves korában követte barátját az „égi mezőkre”. Bolyai János elég fiatalon, 57 évesen csatlakozott hozzájuk 1860. január 27-én, mindössze 7–8 évvel azelőtt, hogy a latinul írt műve megjelent olaszul és franciául is,¹¹ s „új más világ”-a nemzetközileg ismert lett.

---

¹⁰ *Kurzer Grundriss*. Marosvásárhely, 1851, 43 (§32).

¹¹ A bibliográfiákban az szerepel, hogy 1867-ben jelent meg franciául és 1868-ban olaszul, de éppen a francia kiadás fordítójától, Höeltől tudjuk, hogy az olasz volt meg előbb. Lásd Szénássy Barna: Adalékok a két Bolyai felfedezésének történetéhez. *Matematikai Lapok*, 29. évf. 1977–1981 (sic!), 1–3. sz., 78.

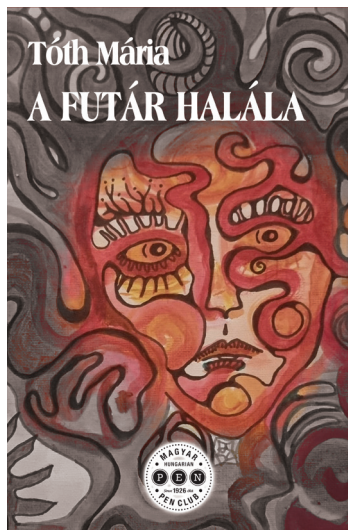
Böszörményi Zoltán

A futár haláláról

Tóth Máriának a bukaresti Kriterion Kiadónál 1979-ben megjelent, *A futár halála* című regénye negyvennégy év után új szerkesztésben látott napvilágot, ezúttal Budapesten. Két évvel ezelőtt, amikor aradi otthonában meglátogattam az író, nem sejtettem, hogy életre szóló élményben lesz részem. A dedikált regényt magammal vittem Barbadosra, és együttömben elolvastam. Napok múlva visszalopakodtam a történet színhelyeire, a történelem emberi tragédiákkal zsúfolt folyosóira, a szereplők sorsát görgető idő ösvényeire, és nem tudtam a hangulatuktól megszabadulni. Csingiz Ajtmatov *A versenyló halála* és *Az évszázadnál hosszabb ez a nap* világhírű regényeinek életterei visszhangoztak bennem. Tóth Mária tisztán, sallangmentesen, fájó őszinteséggel, biztos kézzel rajzolja meg elbeszélésének alakjait. Annak a történelmi kornak állít emléket, amely a huszadik század vérzivataros esztendeit tükrözi. A magyar irodalom egyik remekművét tartja most kezében a kedves olvasó – írtam az újonnan megjelent könyv fülszövegében.

És most lássuk bővebben!

A futár halála mélylélektani, családragénynek is felfogható mű. Cselekménye Botár Irén illegalista köré szerveződik, akinek életéről már a regény elején megtudjuk, hogy a két világháború közötti időben a kommunista pártszervezet futaraként kimagasló szerepe volt, és egyszer sem bukott le. Férjével a Szovjetunióba, Moszkvába kerül, gyermekük születik. Koholt vádak miatt 1937-ben a család szétbomlik, férje internáló táborban, leánya

gyermekintézetben hal meg. A második világháborút követően a szocialista Romániába érkezik vissza, itt próbálja összekötni életének elszakadt szálait.

„A háború után egyedül tért haza. Nem okolt senkit a tragédiáért, józan ésszel és bizonyos távolságból meditálva, az emigrációs években még a szépet is felfedezte. Végleg ott letelepedni nem akart. Itthon azonnal lakást kapott, és munkát a városi pártbizottságnál. Fél év múlva idegösszeroppanással nyugdíjazták. Viszonylag fiatalon. Tele volt óriási tervekkel, nagy és heves indulatokkal. Minden munkatársától a lehetetlent követelte. Az áldozatkészség maximumát. Azt suttogták róla, hogy lelketlen, fanatikus, és ezért sokan nem szerették. Nagy nyugdíjat kapott, és beválasztották a megyei pártkollégiumba. Betegesen érzékeny természetű volt, és szókimondásban hihetetlenül durva. A fiatalabbak ezt nem értették. Senkinek sem bocsájtott meg semmit, egyetlen baklövést sem nézett el. A pártgyűléseken magából kikelten, lángra gyúlt arccal kiabált, és habár legtöbbször igazat mondott, ahogyan azt előadta, primitív ember benyomását keltette. Keriülni kezdték. Nem ismerte a nagyvonalúságot, a jó aktivista kiegyensúlyozottságát. Volt rá idő, hogy napokig nem jött elő a lakásából, zsíros kenyeret evett, teát ivott és cigarettázott.”

Egyik elvtársa a lelki problémáinak kezelésére a gyermekterápiát ajánlja. Ennek okán látogat el Botár Irén az árvaházba, és fogad örökbe két leányt, Hedviget és Erninát. Hedvigre bombatámadáskor rádőlt a ház, egy nagy, masszív ebédlőasztal alatt vészelte át azt a három napot, amíg az életmentők rá nem találtak. A támadásban a lányok mindkét szülőjüket elveszítik, így kerülnek árvaházi gondozásba. Botár Irén csak egy gyermeket akar örökbe fogadni, Hedviget, akinek vörösés haja hasonlít saját lányáéra, ám a gyermek azzal fenyegetőzik: ha nem viszi magával nővérét, Erninát is, akkor megöli magát. Innen indul a regény

cselekménye, és azzal folytatódik, hogy az immár hetvenöt éves Botár Irén leányait készül meglátogatni.

Egzisztencialista és egyben lélektani mű *A futár halála*. Az emberi lét nagy kérdéseit boncolgatja, miközben szereplőinek sokszínűségében minduntalan megcsillantja a leselkedő reményt. Anyácskának, Botár Irénnek sikerül úgy felnevelnie két leányát, és azoknak családtagjait, hogy kiváló alkotóelemei legyenek annak a társadalomnak, melynek morálját a kommunista eszmények uralják, hatják át. Anyácska nem akar mást, csak azt, hogy odaadó, becsületes munkával hasznos tagjai legyenek közösségüknek. Az élet értelmét csak ebben látja.

Hedvig korán férjhez megy Fodor László állatorvoshoz, aki egy termelőszövetkezetben kap munkát. Igaz szerelem fűzi feleségéhez. Három gyermekük születik: Károly, Jolán és Ada. Az ő szemükön keresztül is láttatja Tóth Mária az Anyácska körül zajló, néha lelket megbénító, várakozásterhes világot, amelyben a dolgok nem mindig alakulnak úgy, ahogyan Botár Irén szeretné. Amikor egy fiatal nő Irén lakásának állapotát kívánja felmérni, letámadja, igazolványát kéri, majd keserű sértődöttséggel vezeti végig a helyiségeken. Csak akkor döbben meg, amikor a felette lakó, elhanyagolt állapotú apartmant kiválónak minősítik, az övét pedig elfogadhatónak.

„Nézze, kérem, Muff elvtárs, a hatodik emeleten a részeges szobafestő baltával kiverte az ablakkeretet. Az ő lakása nagyon jó karban találtatott, az enyém viszont kielégítőnek.”

„Mondja Botár elvtársnő, de igaz lelkére mondja meg, hát nem fáradt még bele, hogy éjjel-nappal az igazságért harcoljon?”

„Hát miért sajnált egy kis tésztát a kislánytól, mondjuk egy tábla csokoládét csúsztat a táskájába. Megédesítette volna a hangulatát... Maga ehelyett rátámadt, hogy elő az igazolvánnyal! Nem bízott meg benne. Így történt vagy sem? A lány panaszkodott, hogy megsértette” – leckézteti meg Irént a félkarú házgondnok.

Anyácska valójában álomvilágban él, elrejtik előle az igazságot, mindent az ő kívánsága és elvárása szerint mondanak, vagy bújtatnak el előle a családtagok. Amikor egy újságíró látogatja meg, és életének fontosabb állomásairól, családjáról érdeklődik, Botár Irén olyasmiket mond neki, amik nem felelnek meg a valóságnak. Például Károly unokája nem vegyipari kombinátban dolgozik, hanem a bukaresti Minerva Szálloda igazgatója, ahogyan a másik unokája, Jolán sem szövőgyári alkalmazott, hanem iparengedélyt váltott ki, kalapokat készít otthon, és Schissel Roberttől, a sváb fiútól várandós, nem is titkolva az akkor hazaáruhással felérő tényt, hogy Németországba készülnek kivándorolni. Veje, Fodor László juhtenyészetű vállalkozása kimagasló gazdasági sikert hozott a termelőszövetkezetnek, még mindig azt reméli, hogy Csóti Béla elnök, aki rossz gazda, volt középparaszt, érdemei csak a kollektivizálásban vannak, melléje áll, támogatja az üszögzöldítési tervében, és Anyácska segítségét kéri ennek megvalósításában. Fodor László Anyácska érkezése előtt Ada leányának udvarlóját, a szövetkezet közzgazdáját felpofozza, és ez állandó lelkifurdalást okoz neki.

Mialatt Anyácska fogadására készülődnek a családtagok, kibontakoznak Tóth Mária hőseinek jellemrajzai.

Hedvig, a szerető anya, képtelen szembenézni a valósággal, gyermekei tetteivel. Károlyt, a kissé elkényeztetett fiát imádja, mindenben előnyben részesíti, és ha kell, elhallgat bizonyos történéseket férje, Fodor László elől. Fiának Dorinával kötött érdekházasságát rezignáltan szemléli, pedig tisztában van azzal, hogy Károly nem szerelemből vette el a nőt, hanem csak azért, hogy bukaresti letelepedést – személyi igazolványt – szerezzen. Károlyban nem hiányolja a kommunista erényt, egyetért törte-tő kapitalista szellemével, azzal, hogy nem elégszik meg szürke életével egy vegyi üzem laboratóriumában, hanem többet akar: hatalmat, pénzt, jólétet. Ezért pályázza meg az újonnan épült Minerva Szálloda igazgatói állását, ahová többnyire külföldiek jönnek Gerovital-kezelésre, és nem fogadja el egy régebbi, patinás szálloda vezetői posztját. Újat akar, építkezni, fejlődni, karri-

ert csinálni, jólétben élni. Jolánkában sem a szövőgyári munkásnő sorsát látja kibontakozni, abban a gyárban, ahol a szocialista üzemek aggasztó mintájára nem tartják karban a gépeket, ezért a munkásnők termelékenységére alaposan megcsappan, s emiatt a keresetük – a tervteljesítés függvényében – igencsak elkeserítő. Jolánban is megvan a kezdeményező készség. Nem nyugszik bele sorsába, alkalmat keres, hogy megváltoztassa életét. Műanyag kalapokat tervez és készít, majd működési engedélyt vált ki, hogy termékeivel kereskedjen. Ugyanakkor leánya Schissel Roberttel folytatott szerelmi kalandjáról mit sem tud, azt sem veszi észre, amikor lánya terhes marad. Erre csak Ada jön rá, ő kérdezi meg hűgát, hányadik hónapban van. Az ebédnél elhangzott beszélgetéshez sem szól hozzá, amikor férje kérdőre vonja Jolánt. Hagyja, hogy inkább László vitázzon vele. Jolán lázadó kimértségére sem keres magyarázatot.

„De apa, hát ki akarja egyáltalán valamire vinni? Én szabad ember akarok maradni.”

„Én ahhoz alkalmazkodom, akihez akarok. Senkitől sem tűröm el, hogy felesleges udvariasságra kényszerítsen olyanokkal szemben, akiket nem becsülök, álszentnek tartok és megvetek.”

„Én szabad akaratról papoltam eddig, csak maguk nem értették meg. Nem hajtom járomba a fejemet! És nem üzenek hadat a világnak sem.”

Adát ugyan figyelemmel kíséri Hedvig, de megelégszik az események tudomásul vételével. Látja leánya elhivatottságát az egzakt tudományok iránt. Amikor az megszerzi tanári diplomáját, és nem egy városban, hanem otthon, szülőfalujában akar tanítani, némán bólint rá. Ada az apjával, és nem az anyjával tisztázza:

„Ne várjon hálát a gyermekeitől. Egyáltalán ne várjon tőlük semmit. Mi majd évek múlva törlesztünk, amikor a saját gyermekeinkkel szemben lesznek kötelezettségeink. Ők

viszont számon kérhetnek tőlünk bármit, akár a sárba is tapodhatnak, vagy az égig emelhetnek. Eljön ez az idő is, és mi akkor gondolunk majd magukra, a szüleinkre, amikor felvirrad a mi fizetségünk napja, akkor értjük meg igazából magukat.”

Az előbbi, a generációk között feszülő ellentétet ábrázoló párbeszéd is egyik erős pontja a regénynek.

Anyácskát mélyen tiszteli és szereti Hedvig, és gyermekeitől is elvárja, hogy nevelőanyjával hasonlóan viselkedjenek. Megköveteli, hogy kezet csókoljanak Botár Irénnek, és rajongjanak érte úgy, ahogyan ő teszi. Álomvilágban él, a realitás szele ritkán járja át. Fejfájásai csak ürügyek az egyedüllétre, arra, hogy a család tagjainak együttérző sajnálatát kiváltsa, és ez színészi hajlamára mutat.

Fodor László egy másik fontos hőse a regénynek. Állatorvosit végzett, és nyomban alkalom, lehetőség után kutat, hogy karriert fusson be. Meg is találja helyét Csóti Béla mellett, aki rossz gazdaként és középparaszti múltjával a termelőszövetkezet elnöke lehet. A párt a kollektivizálásban elért eredményeiért tartja fontosnak őt, nem a képességeiért. Smil bácsi a tanácsadója Lászlónak, aki maradéktalanul megvalósítja annak ötleteit. Liba- és juhtenyésztésbe fog.

„Hanem tudod, mire jöttem rá, Lacika? – mondja egy alkalommal Smil – Te libákat nevelhetnél nagyban. Egy valamire való ól semmibe kerül. Felhizlalod szépen az állatokat, itt is vágnád le őket, de előbb szerződést kötsz a húsuokra, a májukra. Folyini fog hozzátok a pénz. A valuta is. Szavamra, óriási üzlet lenne, megemlegetnének téged. Írta egyik rokonom Izraelből, hogy ott, kérem, géppel tömik a libákat... Ügyes háziasszony egy libát egész hétre beoszt. A liba nagy üzlet, hidd el, és nincs táplálóbb a libahúsnál. Ezt én nem a feleségem kóser kosztja miatt mondom, hanem számításból. A javadat akarom, Laci.”

A tanács beválik, jelentős jövedelmet hoz a termelőszövetkezetnek. László megerősíti pozícióját, Csóti Béla, az elnök csodálattal néz rá. És akkor jön az orwelli regénybe illő csavar, a falu ludat és bárányt ábrázoló szoborcsoportot állít a köztéren. A sikersorozat folytatásához az állatorvos üszőnevelésbe akar vágni. Tervét az elnök kétkedéssel fogadja. Hiába az észérvek:

„...ha mondjuk, vesznek egy borjút, kétéves korig felnevelik, és utána eladják üszőnek, mi hasznuk származik belőle: Egy borjút olcsón vesznek meg, de egy jó fajállat üsző már sokkal többet ér.”

László tervére – bár Csóti Béla nem lelkesedik érte – a pénzt Botár Irén segítségével akarja megszerezni, ezért is várja izgatottan annak látogatását.

Anyácska végül megérkezik a faluba. Tele van derűvel, izgattottsággal, miközben azon tépelődik, vajon hogyan fogadja majd családját a vele készült interjút.

Ebéd után Annuskával, a nyugalmazott tanítónővel, akinek eltartási szerződése van Fodor Lászlóval a ház ellenében, sétára indul. Az úton, mintha csak arra járna, találkozik Jolánka szeretőjének, Robertnek az édesanyjával, aki természetes arroganciával válaszol Botár Irén kérdéseire. Fény derül az igazságra – Jolán unokája terhes, és Németországba szeretne kivándorolni.

Anyácska rosszul lesz, szíve felmondja a szolgálatot, majd rövid, látszólagos javulás után elköltözik az élők sorából.

Tóth Mária műve, *A futár halála* egy-egy pontban érinti Bálint Tibor *Zokogó majom* című monumentális regényének cselekményvonulatát. Bár utóbbi nem az értelmiségiek sorsát bontja ki, Béluska újságíró esete ugyanazon kommunista világmintát ábrázolja.

A futár halála hitelesen eleveníti meg az értelmiségi közép-nemzedék vívódásait, értékítéletét, szellemi tárházát, ugyanakkor kritikus szemmel vizsgálja a kommunisták, az egykori illegális harcosainak mítoszát, drámai erővel, dogmáktól mentesen

fogalmazza meg a minduntalan változó világ örök igazságait. A regény – hiteles, realista ábrázolása egy régiónak jótéteményeivel és hibáival egyetemben – kiemelkedő, magas művészi értékű írói teljesítmény.

Végezetül szólnék a mű olvasói befogadásáról. Seneca és Plátón transzcendentális eredetűnek tartotta az írást. Isteni sugallatra történik, a mű saját magát írja egy láthatatlan erő hatására. Immanuel Kant ennek éppen az ellenkezőjét állította, mégpedig, hogy az író a tudattalanban fogalmazza meg művét, belső regisztereket használ annak megvalósításában. Ő nem hat a műre, csak a műve hat rá. Én mindkettőt elfogadnám, az egyik nem zárja ki a másikat. A transzcendentális a tudattalanban fogalmazódik meg. Az ott keletkezett mű isteni eredetű.

Többször előfordul velem, és gondolom, a szenvedélyes olvasók ezt alátámaszthatják, hogy egy-egy vers, novella, regény vagy esszé újraolvasása a korábbtól eltérő érzelmeket, ítéletet vált ki. Talán azért, mert magában az olvasóban is különböző befogadó erők működnek, más-más hangulatot teremtenek. Bátran kijelenthetem, hogy Tóth Mária regényének többszöri elolvasása minden alkalommal végtelen örömet szerzett nekem.

Berényi Klára

Maszk nélkül

Elegáns és visszafogott ez az *üveg-zöldszínnel* keretezett jubileumi képeskönyv. Elegáns és visszafogott a kiadvány borítóképén látható, elmerengő 31 éves költőnő is. A kép az irodalmi fotóiról ismert, többek között a Babits családot is fotografáló Wachter Klára műve, aki a *Száraz-villám* kötet nagyon szép, ikonikussá

vált portróját is készítette. Természetesen ezt a fotót is megcsodálhatjuk a csaknem 90 másik fényképet is közlő kötet 75. oldalán, eddig még nem látott, magánarchívumból, családi hagyaték-ból származó fotók társaságában. Különleges, örömteli élmény végiglapozni ezt a breviáriumot, a színes háttérű oldalakon is könnyedén olvasható a szöveg, és kellemes, monotóniatörő hatása van annak, hogy a könyv lapjaiban és betűszíneiben is variálja három alapszínét, a fehéret, szürkét és a zöldet. A képek és szövegek aránya kiegyensúlyozott, és, bár nem mindkettő követi szigorúan a kronológiát – több helyen is előfordul, hogy a szövegek sokkal korábban keletkeztek, mint a hozzájuk rendelt képek –, egységesnek hatnak, és így egybefonódva szinte mesélve vezetnek végig az olvasót Nemes Nagy Ágnes életén. A fotók keletkezési ideje, a képen szereplők neve és a szövegek forrása csak a könyv hátsó lapjain, a mellékletekben lelhető fel, ez a gyakori hátralapozgatások miatt bosszantóvá válhat egy-egy, hozzám hasonlóan mohó olvasó számára.

A szövegek, a versek megleptek. Nem elegánsak, és pláne nem visszafogottak. Nem véletlenül lepődött meg, sőt rökönnyödött meg a szakma, a pályatársak is, amikor 1995-ben hozzáférhetővé váltak Nemes Nagy Ágnes kiadatlan, kéziratos naplókban őrzött

versei, hiszen ezek a művek annyira elütöttek a szelektálásban kérlelhetetlen, a személyes megnyilvánulásokat kíméletlenül gyomláló költőnő kötetbe válogatott szövegeitől. A hagyatéki versek és a válogatott versek közötti eltérő beszédmód és eltérő funkciók kapcsán az életmű megkettőződéséről beszéltek, hiszen a kéziratos napló versei nem a nagyközönségnek voltak szánva, a sokszor töredékes szövegek magánjellegűek, ha úgy tetszik, magánhasználatú verseknek tekinthetők. Itt a jubileumi lapokon sorjázó önarcképek, a közvetlen és szenvedélyesen személyes, cseppet sem szégyenkezős öndefiníciók sora a kiadatlan, kéziratos naplókban fennmaradt versek közül valók, mint például a belső fülön és a 25. oldalon is olvasható *Önarckép* című valomás az első kézzel írt füzetből, amelynek rövidke 8 sorában 6-szor is csattan a létige. „*Mohó vagyok. Vad vagyok. / Önmagamban rab vagyok. / Réműlet és gyűlölet / Feszíti a bőrömet. // Csinos vagyok, szép vagyok / hosszúlábú, ép vagyok. / Mosolyomból – mézzel tele – / kilóg, pléhből, létem nyele.*” A szinte magamutogató vagyok, valamint az egyes szám első személyű névmások sora a további versekben is feltűnik, ha nem is ilyen gyakorisággal, ám ettől még a versek hőfoka, intenzitás cseppet sem csökken. „*Nem akarok szerelmes lenni, / én félek, hogy fáradt vagyok*” (*Nem akarok szerelmes lenni*); *olyan tökéletesen / felesleges vagyok*” (*Azt mondd, hogy ne írjak*); *Ülök az ágyon szóvalan. / Hová is ejtettem magam?*” (*Elmélkedve*)

Meglepődtem azért is, mert e kötetben senki sem fogja hiányolni „*a formát, a rímet, a ritmust, a versolvasó eredendő gyönyörűségét*”, amelyet a *Párbeszéd* a mai versről című írásában a Költővel vitatkozó Vegyész nő annyira hiányolt a modern versből. A kiadványban olvasható 43 vers, versrészlet közül 29 darab szabályos formájú, legtöbbször jambikus ritmusú páros vagy keresztrímes szöveg, és még egy Ottlik Gézának humoros hexameterekben írt születésnap i óda is belekerült a válogatásba.

A kiadvány idézeteit válogató Ferencz Győzőnél kevesen ismerik átfogóbban Nemes Nagy munkásságát, a 2003-as kiadású *Válogatott versek és esszék* kötet mellett a költőnő 2016-os, közel száz kiadatlan verset tartalmazó *Összegyűjtött verseit* is ő szerkesztette. Ferencz Győző a válogatott versek anyagából is jellemző módon a naplószerű, rövid, dallamos és rímes szövegeket válogatta be a kötetbe, mint például az *Ész* és az *Ülsz és olvasol* című darabokat,

amelyek az ugyan még alanyibb megszólalást felmutató *Kettős világban* című kötetből származnak, de már a nagyobb lélegzetvételű szövegeket záró *Napló* ciklusban található, több, egy-egy gondolatot, hangulatot felvillantó, „könnyebben emészthető” négy soros között. Az 1946 és 1957 közötti időszak válogatott verseit tartalmazó *Szárzavillám* kötet a leginkább reprezentált a kiadatlan versek mellett. Ebből a kötetből 8 verset, versrészletet is olvashatunk, mégsem érezzük a kötetre jellemző hűvös, tárgyilagos hangot, hiszen még a szabadvers formájú, a szubjektív lírától nagyon távol álló *Balaton* című vers két részlete is úgy helyezkedik el a kötetben, hogy a képi környezet által szinte szubjektívizálódik. Az első versrészlet („*Karton fürdőruha-mavadvány / őrzí rajta a századot, / de gyöngé melle, mint a hablány / melle a sás közt úgy ragyog*”) mellett Nemes Nagy Ágnes fürdőruhás képe látható, amint Szigligeten napfürdőzik, míg a másik részlet mellett („*Milyen meleg a deszka! Szinte füstöl / a fényben, amint ráfröccsen a hab... Füled alatt a palló, mint dob / Halkan dobol a víz a dobban.*”) szintén szigligeti, nyaralós hangulatú képeket állnak, gyékénynyugályak között Nemes Nagy Ágnes, hol egyedül, kávézgatva, hol vidám, bensőséges csoportképen Lengyel Balázssal, Ungvári Tamással és Sarkadi Imrével.

Nehéz eldönteni, mennyire volt fontos a költő számára önzonossága, vagy ha úgy tetszik önvédelme szempontjából az a neki tulajdonított alkati tulajdonság, amelyet egy szintén nem kiadásra szánt kéziratos verse is megfogalmaz, szinte *ars poetica*-szerűen: „*Tenger beszéd. Inkább rideg / legyek, mint a Húsvét sziget / s legyen bár mindez alkati: / én szobrot szeretnék mondani.*” A „*Maszk nem takarta már*” is közli azokat a visszaemlékezéseket, amelyekben édesanyja betegségére és a gyermekkori otthon ettől terhelt súlyos levegőjére utalnak. Az ép ész, az önuralom, a kontroll elvesztésétől való félelem is ott állhat a rendkívül fegyelmezett és szemérmes versek mögött. A „*szobrot szeretnék mondani*” vágyáról pedig eszünkbe juthat Nemes Nagy legmeghatározóbb mestere, Rilke. A kiadvány 140. oldalán remek képet láthatunk, ahol az idős költő a szeretett Rilke egyik kötetét

tartja a kezében, és a fotó mellett közölt Széll Margit-interjú-részletből kiderül, *„ha egy költő a tárgyról ír, nem azt jelenti, hogy nem az emberekről ír”*. Rilke tárgyilagossága kapcsán egyik tanulmányában (*Rilke-almafa*) azt is kifejti, hogy az ennyire intenzív világ-átéléshez, amely Rilke sajátja, már kevés a hagyományos énköltészet, a *rádiumsűrítmény*-szerűen tömény versekhez több kell, mint az egyes szám első személyű én. Nemes Nagy Ágnes versei kapcsán pedig egyik nagy tisztelője, pályatársa Rónay György vall úgy, hogy *„az elme villamos terében szikráznak fel – olyan intenzitással, amely az áram hordozóját is bármely pillanatban elégetheti”*. Ebben a jubileumi kötetben igencsak érezhető ez a szikrázás, intenzitás, ha hiányérzete marad is tán az olvasónak – hogy például nem villantja fel az állatokhoz, természethez fűződő, rendkívül szoros viszonyát, vagy esetleg, ne adj isten, hiányol egy-egy perlekedős istenes vagy freskószerű angyalos verset – az nem róható fel a kötet hibájaként, hiszen lehetetlenség volna bemutatni ezt a rendkívül sokoldalú alkotót. A kiadványban nemcsak versrészleteket olvashatunk, a szerkesztő válogat a prózai művekből, *Az élők mértana* I. és II. kötetét felhasználva, bensőséges hangú részleteket közöl Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes levelezéséből, és több remek, Kabdebó Lóránt által készített interjúrészlet is gazdagítja a tartalmat.

A kiadvány egyik fő erényének tartom, hogy sok szó esik a pályatársakról is, olvashatunk többek között a mestereiről, Babitsról, Áprilyról, és mosolyoghatunk az Ottlik Géza és a vers viszonyáról szóló anekdotán, amely szerint Nemes Nagy Ágnes közös barátjuk, Vas István egyik versét próbálta elmagyarázni Cipinek, azaz Ottlik Gézának:

„– Hát nem látja? Itt szólnak, ebben a sorban a ritmikus dobok. A célzás világos. A táncoktatás, a tánc eszébe juttatta Etit, ez Pista ismeretében egyértelmű. A vers tehát séta egy nagyvárosban, Eti-emlékkel a végén.

Édes istenem, miért nem tudtam lefényképezni Cipi arcát, ahogy rám bámult. A feneketlen gyanakvás, a düh, az őrjöngő felháborodás, hogy neki ezzel foglalkoznia kell, a fenyegetés arra

az esetre, ha ugratom, belógotom. A félelem árnya ezektől az állatoktól, akik írják és állítólag értik ezeket a hülyeségeket.”

A költő pályafutásának alakulása, világlátásának formálódása is nyomon követhető a nemzetközi író-konferenciákat bemutató képek, gondolatsorok, vagy az Újholdról írt elmélkedések, vagy éppen egy 1977-es, Aczél Elvtársnak írt levél kapcsán. *„Az irodalomban ugyanis – hiába – mégsem lehet elválni azt a furcsán pöndörödő szálát, ami a művet a mű létrehozójával összeköti”* – írja a *Hümmögésekben* Nemes Nagy Ágnes. Ez a furcsán pöndörödő szál e kötet által kötélle erősödött, olyan egységbe fűzi össze a szövegeket és a képeket, annyi lehetséges összefüggést tár fel az író és az életműve között. Lengyel Balázs *A magyar költészet kincsestára* sorozatban megjelent *Válogatott versek* utószavában a Nemes Nagy által kihagyott, mellékes füzetekben, papírszeleteken, telefonnaplókban megtalált verseinek a posztumusz kötetbe való válogatását egyrészt a versek kvalitásával indokolta, másrészt azzal, hogy a felesége művészi felfogása is sokat változott az idők folyamán, és ezek az alanyi versek ugyanúgy jellemzik őt, mint az enigmatikus tárgyversei, bár a Nemes Nagy líra csúcsának, a jubileumi kiadványban kevésbé reprezentált személytelen, esszéisztikus prózaverseket és filozofikus létértelmező lírát tartja.

Ennek a szép kötetnek, mint ahogy a címe is mutatja, a célja Nemes Nagy Ágnes maszk nélküli arcának, a személyességének, közvetlenségének a megmutatása és a jó értelemben vett, szövegekre támaszkodó kultuszépítés. Az, hogy ez szinte jobban támaszkodik a költő által kirostált versek tégláira, mint a költészete úgymond tökéletessé csiszolt darabjaira, nemcsak bocsánatos bűn, de természetes, kikerülhetetlen is. Amint azt a *Negatív szobrok* című írásában az ember kapcsán a költő maga is elismeri – *túlságosan sokoldalú ahhoz, hogy specializáltan tökéletes lehessen.*

„Maszk nem takarta már” – Nemes Nagy Ágnes-képeskönyv.
Szerk.: Ferencz Győző. Jelenkor Kiadó, Budapest, 2022.

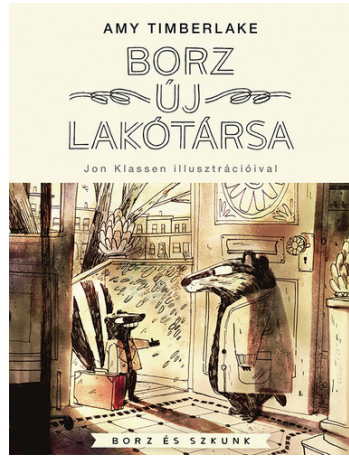
Juhász Kristóf

Meseállatokról és olvasásukról

Mind olvasunk meséket, illetve mesélünk – legyünk bár önfeledt vagy felnőtt vágyó gyermekek, netán gyermekké lenni vagy gyermekünket elringatni, Uram bocsá' tanítani vágyó felnőttek. Következésképp mindnyájunknak van otthon, a kis lelkünkben (vö. privat kultúrtörténeti mátrixunkban) egy egész állatfarmra, sőt: állatkertre való mesebeli jószágunk. Ezek akkor is ott futkároznak, táplálkoznak, üzekednek bennünk, ha ennek a hétköznapok mesterségesen mesétlenített, valóságnak csúfolt, groteszk haláltáncában épp nem is vagyunk tudatában.

Mindnyájunkban-mindnyájunkkal ott élnek a toposzok: ravasz róka, ordas farkas, buta, erős medve vagy olykor a rókánál is ravaszabb nyúl. Segítő, kívánságteljesítő állatok, csodatévő lények, vagy épp olyan jószágok, akik-amik antropomorf minőséget (minket) képviselnek egy didaktikus világban, mint a *Tesz-vesz város* avagy Ezópusz, La Fontaine és Heltai Gáspár fabuláinak egymásra rétegződő, szigorú pedagógiájú valóságseleitei. Apropó: észrevette már olvasónk, hogy a *Tesz-vesz város* sorozat mesterségeket bemutató kötetének (*A te papád mit csinál? A te mamád mit csinál?*) már első oldalán szerepel egy cipézmester? Miközben Scarry mester következetesen cipő nélkül ábrázolja Cicót a teljes menaszériával együtt...

Amy Timberlake *Borz új lakótársa* című meseregényét tartom a kezemben. Első pillantásra látszik, hogy a Scolar Kiadó nem az olvasással, és/vagy a meseirodalommal ismerkedőknek szánja az amerikai író – a fülszöveg szerint – 20 nyelvre lefordított

kötetét. Ez a történet beavatott olvasóknak szól, vagyis annak a „korosztálynak”, amelyik már magabiztosan olvas önállóan, s adott esetben irodalmi kihívásokat keres valahol Pán Péter, Micimackó és Alice között. A korosztályt csak azért tettem idézőjelbe, mert nemcsak külön cikket, de egyenesen tanulmánykötetek tucatját érné meg annak a kifejtése, amit egyszerű paraszti ésszel is megfigyelhetünk: sok gyerek már óvodás korában önállóan olvas, sok kisiskolás a kötelező olvasmány mellett még két könyvet lapozgat pad alatt, mások meg még középiskolás korukban is úgy fogják a könyvet, mintha harapna (harap is, csak nem úgy, ahogy gondolják). És akkor még nem beszéltünk azokról a szülőkről, akik már önállóan olvasni tudó gyerekeknek is szívesen mesélnek, mert mindketten élvezik a közös mesélést. Ez egy igen szűk, ám kulturálisan jól beágyazott, adott esetben kényes ízlésű és ízlésének gondozásáért olykor a pénzt sem sajnáló réteg.

Magyarul a *Borz új lakótársa* élvezhető gyermeknek és felnőttnek egyaránt – a fentiek figyelembevételével. Jon Klassen kanadai író és grafikus illusztrációi is érett, „vájtszemű” meseolvasót-mesehallgatót kívánnak. A finom tusrajzok vonalkázásai és pöttyögtetései: akár a *Micimackó* eredeti illusztrációi némiképp fölturbózva, a monokromitást kihasználó fény-árnyék játékok drámaiságával. Micsoda markáns reflexeket csinál az az egy szál gyertya Borz és Szkunk első, meghitt reggelijénél! Vagy milyen magával ragadó dinamikája van Borz vetődésének Szkunk felé, a sötét előszobából a napfényes udvarra, mikor barátja épp egy menyéttel csatázik! Könnyen lehet, hogy illusztrátorunk a képregenyek adta ihletforrást sem vetette meg anno.

Amy Timberlake története két meseállat, Borz és Szkunk barátságáról szól: a morcos, magának való Borz váratlanul új lakótársat kap Szkunk személyében, aki egyrészt fölrugja agglegény főhősünk mániás-rigolyás életrendjét, másrészt kedvessége megajándékozza egy új renddel, új életszemlélettel. Az új barát fényt és szint hoz egy beállt, megrekedt létállapotba. Ez persze csak a kritikus summázatában szól ilyen csúnya, felnöttes stílusban. A mesében mindez jólesően könnyed, olvasmányos – és mesei.

*„Végül az asztalra került a fűszeres, sült hasáburgonya.
 – Néha elvétem az ételek helyes sorrendjét, de szerintem reggelinél ez annyira nem is baj – szabadkozott zavartan Szkunk, aztán a saját tányérjával a mancsában ő is asztalhoz ült. – A reggeli a legjobb étkezés mind közül – tette hozzá.
 Borz buzgón bólogatott.
 – Pontosan ezért kell ilyenkor gyertyát tenni az asztalra – folytatta Szkunk –, hiszen a legjobb étkezéshez úgy dukál. Legalábbis akkor, ha van rá mód. Sajnos nem mindig van. Néha olyan helyen vagy kénytelen reggelizni, ahol egy szál gyertya sincs. Vagy éppen készlethiány van, és nem tudsz gyertyát szerezni. Ez annyira szomorú, főleg reggelinél.”*

Ennyiből már látszik: itt nem népmesei öskép-állatokkal, nem is fabulák toposzaival találkozunk, hanem a modernitás antropomorf lényeivel. Emberi figurákkal állatbőrben. A szereplők állatiságának jellemző jegyeit a szerző esetlegesen, teljes alkotói szabadságának egészséges tudatában hozza elő. Borz semmit nem mutat az állati borzságból mint rigolyás, műkedvelő geológus. Ő teljesen emberi. Szkunk à la bűzösborz állatiságából egyetlen elem van kiemelve, ám az hangsúlyosan, a társadalmi megvetettség, kívülállás jelképeként: hogy védekezésépp büdös váladékot spriccel bűzmirigyéből. A házba olykor becsöngető menyétpostás figurája ellenben a menyétség kizárólagosságában láttatik, mint fúrge, sunyi, ragadozó tyúktolvaj.

Izgató élessége van annak, ahogyan tények ágyazódnak mesei környezetbe: a geológus Borz beszámolója ásványokról és kőzetekről afféle tudományos ismeretterjesztés modorában jelentkezik. Teszi ezt példásan indirekt módon, valóban meseágyban. Akkor lógna ki a lóláb, ha a könyv alcíme az lenne, hogy „ifjú geológusoknak” – de ennél jobb ízléssel bír szerző s kiadó is. És természetesen a fordító, Majoros Nóra, aki mindenki számára érthető, kedves nyelvezettel tomácsolja a művet.

Ugyanez a helyzet a többi motívummal is, mint az ukulele hangolása (ez szintén Borz kedvelt időtöltése) vagy az irodalomtörténeti áthallások a könyvrajongó Szkunk részéről:

„Szkunk a babzsákfotel szélére húzódott és felegyenesedett:

El kéne olvasnod neked is. A Vé Henrik két királyról szól, akik harcban állnak egymással. Igazából ez egy megrázó történet, de a Hosszú Mesék Éjszakájára pont ilyen való. Henrik király egészen érdekes dolgokat mond. Például azt, hogy a leggyorsabban akkor lehet megnyerni egy háborút, ha nem erőszakos és gonosz módszerekkel próbálkozol, hanem inkább kedves vagy és szelíd. Mit gondolsz? Én elbizonytalanodtam, és nem is tudom, mire véljem ezt a mondatot. Nem nagyon bízom ebben a Vé Henrikben. Elvégre ő is olyan király, aki mindenkit csatába visz, és a csatákról sok mindent el lehet mondani, csak azt nem, hogy kedvesek és szelídek lennének. Kíváncsi vagyok a te véleményedre is. Mit gondolsz, Borz? – emelte rá a tekintetét Szkunk várakozóan.

– Ö... izé... – motyogott Borz. Nem szokott hozzá az ilyen kérdésekhez, különösen nem késő este, egy teljes doboz müzli elpusztítása után.”

És e motívumon át jutunk a kötet legfölkavaróbb kérdésköréig: miféle mese lakik miféle mesében?

Avatott olvasónk nyilván jól tudja, hogy ennek a „mese a mesében”-stílnak a csúcsa eddig leginkább Michael Ende a *Végtelen történettel*. Borzék világa nyilván nem ennyire grandiózus, de ez itt nem is cél. Ez nem a fantázia végtelenjébe röpítő mese, inkább olyasféle, ami hétköznapijaink megeléseihez való közelségével gyógyítja hétköznapijaink sebeit. Borz és Szkunk világa reális világ, „reálmese”, melyben egy onnan nézvést is mesei világ képei szüremlenek át. Borz a maga világába zártan él egy olyan városban, melyben a könyvesbolttól a cukrászdáig minden a csirkékről van elnevezve, majd mélységesen meglepődik, mikor Szkunk megjelenik nála hadseregnyi csirke-barátjával.

És ezeknek a külön nyelvvel és kultúrával(?) bíró baromfiaknak a sajátos mitológiája, meseisége az, ami a könyvbarát Szkunkon keresztül beszivárog Borznak és a mese egészének a világába.

„Szkunk újra a könyvre tekintett. Olvasni kezdett, és ahogy a hangja betöltötte a szobát, a történet életre kelt Borz képzeletében. Így szólt a mese:

Kiscsibe szégyenében világgá ment. Elhatározta, hogy jóváteszi a hibáját.

– Addig vissza se térek, amíg valami olyan tettet nem hajtok végre, amellyel megváltoztatom a csirkék életét! – mondta.

Micsoda kaland vette kezdetét! Átvezetett az útja egy óriási seregélycsapat felhőjén, amely az avarból emelkedett fel az égre. Később úgy megzavarta a békák sokszólamú kórusa, hogy eltévedt. Hangyaseregek tűzvonalán kelt át, és nyirkos, dohos árkokban bujkált. Végül találkozott egy bölcs, zöld tollú papagájjal, aki megajándékozta egy varázsmaggal.

– Ha bajba kerülsz, csak edd meg ezt a magot, és meglátod, minden jóra fordul! – mondta.”

Afféle mesei kisreálba szüremlik be tehát a tündérmese, legendamese varázsossága. Mintha csak azt a végtelent üdvözölné időnként a szerző a kedves, fordulatos és olykor titokzatos, nyomozós hangulatú kis történetben, ahonnan az idők kezdetén minden mese érkezett. És legnagyobb szerencsénkre történik ez is, ahogy már említettem, indirekt módon, jó ízléssel. Minden jel arra mutat, hogy ez egy sorozat első kötete: kíváncsian várjuk a folytatást!

Szabó Fanni

Más halála sem könnyebb

A halált sosem érezzük magunkénak, *mindig csak más halhat meg*, ezzel a gondolattal nyugtatjuk magunkat lefekvés előtt, ennek a gondolatnak örülünk reggel, amikor felkelünk, hisz bebizonyosodott, hogy így van. A halál pusztán egy gondolat, távoli kép, amit nem hagyunk kirajzolódni, nem akarunk tudomást venni róla, nem törődünk vele, és úgy élünk mindennap, mintha halhatatlanok lennénk.

Fekete Vince *Halálgyakorlatok* című kötetének szereplői nem így élnek. A versszereplők közel vannak a halálhoz, az időskori demencia homályában viszont kevésbé vannak tudatában ennek, mégis érzik közelségét. Ebben a közelségben a múlt apró foszlányaiba kapaszkodnak, aminek célját a *Terápia* című vers zárásában olvashatjuk:

*„hogy közelebb érezze magát, mihez is, vajon mihez,
talán – egy kicsit még – magához a létezéshez.”*

Még egy kicsit közel lenni a létezéshez, emlékezni, feldolgozni, hogy az idő felemészt minket, akik egykor voltunk, és akik már nem leszünk többé: *„ahogyan visszanéz / régi, egykori arcaira, mintha sokan, rengetegen lennének / ott vele együtt, és mennyien el is porladtak nyomtalanul!”* (*Ikarosz*) Ezt a porladást állítja a középpontba a költő, másoknak, a szeretteinek porladását, ami különösen nehéz feladat, és lelki vizsgálódásra szólít fel minket is. Mások halála miatt akaratlanul is a saját halálunkra gondo-

lunk, de ezeket a szövegeket olvasva nem mi kerülünk a középpontba. Kénytelenek vagyunk mások haldoklását végigélni, amiről azt hittük, egyszerűbb lesz, hiszen azt tudtuk, hogy másokat elérhet a vég, de nem tudtuk, milyen lesz végignézni azt.

Ezek a versek az elkerülhetetlenségről szólnak, és arról, mennyire félelmetes ereje van a feledésnek, mennyire fontos, hogy emlékezzünk, hiszen mi magunk is emlékekből rakódunk össze. Rettegéssel tölt el minket a gondolat: emlékezni fog-e ránk valaki? Fekete Vince emlékezni és emléket állítani is akar, mintha ezzel életben tarthatná a halottakat: *„Egy költő sétál felfelé. Félek, hogy hátra- / fordul. Fel akarja hozni / onnan, ki akarja vezetni őket, fel akarja támasztani / az anyámat!”* (O.)

A kezdővers, a *Dagályapály* szorosán összekapcsolódik az *Apálydagály* című záróverssel. Az *Apálydagály* a háromnegyedig teljesen azonos a másikkal, de azzal ellentétben tovább folytatódik. Míg előbbiben a halál áll a középpontban, utóbbiban a halál után megjelenik az újjászületés képe:

„a zajok, imbolyogva viszik, víz alá tartják, mérlegre teszik, simogatják, becézgetik, karjára szalagot tesznek, adatokat írnak, majd rongyokba, ruhákba csomagolják, öltöztetik, babusgatják... És ekkor elerednek szépen, lassan a könnyei, saját sírására ébred...”
(*Apálydagály*)

Ez az egyetlen vigaszt nyújtó vers a kötetben, a többi szöveg nem ereszti el az olvasót, és néhol már brutális realizmussal mutatja be a haldoklót, annak testi és lelki pusztulását, például az *Űr*: *„felpattan, mintha forró vízzel teli hólyagokat / metszenének föl bicskával a testében, szétömlik / húzában, zsigereiben a félelem.”*

Az elmúlást az időfelfogás szempontjából vizsgálja a szerző, több versben is visszaköszön a gondolat, miszerint a haldoklók nem a megszokott értelemben vett időfelfogással rendelkeznek, saját, kiragadott idejük van: *„Valahol otthon lenni, abban az időben / abban a saját időben, kinyújtott, // elnyújtott időben, ami nincs, csak volt, mert szorít, / présel Ez az idő”* (Ringlispíl). Ebben a „holtüres idő”-ben a jelent is másként kezeli a megelevenített személy:

„Két életünk van: az egyik, amikor, és a másik, amikor utána. És közben ez a Senkiföldje, ami fenyegető, nyugtalan, sötét. Sőt: hullámzó, tajtékzó erők, partra vetettség stb.”

(Amikor, és amikor...)

A jelen időmegélése mellett nagy hangsúlyt fektet a múlthoz való viszony szemléltetésére (az időskori demencia vezetőtünete a memóriazavar; gyakran nem az érintett személy, hanem a környezete, családja ismeri fel), ami különösen szívfájdító demens betegek esetében: „*a múltja egyre kevesebb és / egyre nehezebben hozzáférhető / lett és egyre értelmezhetlenebb*” (Videochat), viszont még így is megfoghatóbb, mint a jelen. Több versben is találkozunk felsejlő emléktöredékekkel, amik zavaros tudatállapottal olvadnak össze: „*szüleit emlegeti, akik rég meghaltak, már nem jut el / innen sehová, és ha igen is, nem talál haza, honnan / ment el, kérdezi, honnan mentem el, hol vagyok*.” (Ithaka)

Az idő mellett a másik nagy tematikus egység a nyelv kérdésköre: az elfelejtett szavaké, a beszélni akarásé. Fekete tökéletesen visszaadja a haldokló beteg leépülését követő beszédproblémákat, amikor a gondolatok már nem úgy követik egymást, ahogy régen, amikor nem találják a szavakat, elfelejtik őket. Ezt legjobban a *Living words* című versében érzékelteti a teremtett halandzsanyelvvél: „*állj meg, mert te se tudod, és én sem / nem is ismerem, a, a... mit is, / a mifélt, a hogyishívjátok, na*.” A beszédképtelenség jelenését a *Tenger gyümölcsei* és a *Cymothoa exigua* versekben igazán érdekes módon hasonlítja ahhoz, amikor a *Cymothoa exigua*, egy nyelvű tetű, az egyetlen ismert parazita, ami képes átvenni egy élőlény szervének funkcióját, a hal nyelvére telepszik, és kiszívja a vérét, amíg teljesen el nem sorvad. Ezekkel a képekkel állítja párhuzamba a demens, kiszolgáltatott haldokló helyzetét, aki nem úr saját szavai felett: „*Hogy ez a parazita / át tudja venni egy szerv funkcióját, / hogy feléli, megeszi az Ő nyelvét is – / S hogy hetvenhét éves. Nem látta soha még / a tengert*.” (Tenger gyümölcsei)

A kiszolgáltatottságnak a beszéden kívül más aspektusa is megjelenik a könyvben: a mindennapi feladatok elvégzése, ami nekünk egyszerűnek tűnhet, de a leépülő, demenciában szenvedő alany-

nak nehézséget okoz, hiszen a memóriazavar erősen befolyásolja a legapróbb cselekedeteit is. Ezt a *Terápia* című versben mutatja be a legrészletesebben a szerző: „*nem találja a, mit is, mit is keresett eddig, és hova / is tette, amit ami az előbb még itt volt, itt, valahol / ezen a helyen, de nincs a dolgoknak jelentőségük, / ezeknek a dolgoknak nincs, amelyekből amúgy is / egyre kevesebbet észlel.*” Az agy karbantartására az orvosok szorgalmazzák, hogy a beteg továbbra is ellássa feladatait, új dolgokat is tanuljon, hogy lassítsa a teljes leépülést. A betegek véleményéről nem sűrűn hallani, hiszen általában nem tudják elmesélni, de a költő, mivel sajnos saját tapasztalataiból merített a könyv megírásához (a szereplők az elhunyt szerettei, főként az édesanyja), olyan oldalát is látta, láttatni tudja ennek, amit mások nem feltétlenül, figyelme minden apró részletre kiterjed. A *Hasznos dolgok* című műben ennek lenyomatát olvashatjuk: „*mindez, persze, kedvezően befolyásolhatja / az ő állapotát, ahogy mondják szinte feje / fölött, mintha ott sem lenne, mert hasznos / dolgokat végez, szerintük!, de vajon miként / értethette volna meg velük a dolgok ilyen / jelentéktelenségét.*”

A kölcsönös tehetetlenség érzése fullasztó, nyomasztó hangulatot teremt az egész könyvben, de emiatt nem hibáztathatjuk ezeket a verseket. A valóság, az elmúlás sem más. Az *Ebéd* című versben a versbeszélő a halottaival ebédel, amikor kitör belőle: „*Nem tudom, miért, de hirtelen meg / szeretném szólítani, meg szeretném simogatni / valamennyiüket.*” Ez az őszinte megnyilvánulás az olvasóban is megfogalmazódik a könyv olvasása során. Halottainkat, akiket egykor keménynek, törhetetlennek hittünk, halálukkor az ellenkezőjeként látjuk, törékenynek, sebezhetőnek, mint egy tojást. Fekete Vince pedig a halált a tojásfújáshoz hasonlítja, ami annyira különleges, gondviselésben bízó gondolat, hogy az olvasó megnyugvásra lelhet a felkavaró sorok között is:

*„most pedig belőle ürül ki a sárgája és a fehérje,
fújja ki az Isten lassacskán bentről a szellemet,
veszi el tőle a sárgáját és fehérjét fokozatosan,
a test összes titkát, kifújta tojás lesz belőle is.”*

(Tojás)

Oláh András

„A sebek hordoznak minket”

Napjaink zsongó világában helyét kereső, keresztutak sűrűjében tévelygő, önmaga elé is akadályokat állító, s közben civilizációs viszketését vakargató ember kétségeit, tapogatózó próbálkozásait vetíti elénk Halmosi Sándor új versgyűjteménye.

A mottóként használt nyitó idézetet saját (2009-ben megjelent *Gileád* című) kötetéből emelte ki, ezzel is erősítve a tényt, hogy bár semmi sem örök, végleges lezárásnak, befejezésnek mégsem tekinthetjük még a pusztulást, a megsemmisülést sem, s ez akkor is igaz, ha már semmi sem ugyanaz, mint amilyenek korábban láttuk vagy látni véltük. A teremtett csodát többször is kimerítettük már, ám ez a csoda mégis tovább kísér vezeklésekkel tarkított utunkon.

A könyvet lapozva beszédes cikluscímek navigálják az olvasót. Az első szakasz (*Jelentések könyve*) kétirányú utalást is tartalmaz. Egyfelől értékelhetjük látteleként – tényszerű beszámolóként, összegző jelentésként –, másrészt viszont kikerülhetetlenül jelen van a mögöttes tartalom, az áthallás, a bibliai erősségű üzenet.

Halmosi korábbi művei is magukban hordozták a spiritualitást. Nem meglepő tehát, hogy ez bontakozik ki új könyvének lapjain is. Az ember az önmaga által tákolt sötétségből a világosság felé törekszik: „fényre ágaskodik / a fénysovár élet” (*Égi gobelinek*), de a lélekmély nyomasztó árnyainak leküzdése nem egyszerű feladat: „tépéseket készítünk, mindenből, ami szép megmaradt, / mert csak az marad meg” (*Este lesz*).

A hiteles megőrzés az ember kiváltsága. De ehhez „*a szövetséget mindennap / meg kell újíítani*” (*Este lesz*), mert minden pillanatra újabb próba elé állít. A küzdelem bennünk zajlik. Mulasztásaink kísértenek, s feszítenek keresztre. De a megoldás kulcsát a rá szabott idő mértékében mindenki saját kezében tartja: „*ugyan kit / lehet... legyőzni, / hacsak nem önmagunkat*” (*Vajon mire gondolhatott*).

A következő ciklus (*A stigmáidat szeretem*) versei az általánostól az egyedi felé kalauzolnak, beazonosítható jeleket és emléképeket villantva az útkereső számára. A valaha remeték által lakott Majkpusztán tett látogatás emlékét felidézõ költemény is bibliai mozzanatot elevenít fel: „*40 nap pusztaság után újjáépül / bennünk a befogadó tér. Nem vagyunk egyedül*” (*Ma egy éve Majkpusztán*).

De felbukkannak a töréspontok is, amelyek a kibicsaklott lehetőségek révén a sors kegyetlennek tűnő bélyegével szembe-sítenek: ha megkíséreljük is újraálmódni az életet, előbb-utóbb megmásíthatatlan, visszafordíthatatlan pillanatokba botlunk, s végül „*hirtelen megszakad / a film*” (*Nem tudom felidézni*). Nincs lehetőség a korrekcióra. Sorsunk az, amit magunknak építünk.

A céljai megvalósítására felesküdtött ember számára az is fontos üzenet, amit *A történet tele van* című versében így fogalmaz meg a költő: „*soha nem lehet megérkezni, s csak / út van és az állomások*”, hisz folyton új kihívások lebegnek előttünk.

Az egyik ilyen kihívás: rálelni az otthonra. Magánéleti, történelmi és földrajzi értelemben egyaránt. „*Honvágyam van, pedig egyre inkább / belülré költözik az ország*” – szögezi le, világossá téve a legfontosabb célt: a lélek nyugalmanak megtalálását (*Honvágy*).

A manapság tapasztalható harsány és értékzavaros viszonyok között a csönd nagyon is beszédes tud lenni. S miként a némasági fogadalmat tett egykori majkpusztai remeték, Halmosi Sándor is keresi „beszédposványos” világunkban „az értelmes hallgatást” (*Egy csepp*).

A harmadik ciklus (*Fájtól fájjig*) a függönyöket összehúzó, fényt kirekesztő, a jelen bezártságába menekülő, sebeit nyalogató em-

ber kanosszajárását fogalmazza meg. A békétlenség nem élet. Ebben a világban nincs önálló akarat, még szándék sincs, hiszen „*a sebek hordoznak / minket*” (*Vállról indítható*). A sértett duzzogásból fakadó indulat is tévútra vezet: „*Beszélünk, ha mondani nincs mit / Szétfecsegjük a legnagyobb titkokat is. / Csakazértis ellenpápát választunk. / S leváltjuk, ha megmosta lábunk*” (*Min dig fordított kanosszát járunk*).

„*Nincs más választás... / Elmenni még egyszer a falig*” – szögezi le a költő (*Nincs más választás*), mert ez az egyetlen esély, hogy reményt teremthessünk. Hisz remény nélkül kihal az élet. A ciklus címadó versében ezt így fogalmazza meg a költő: „*A jövőre kellene gondolni, ha már most / nem élünk, mert hát a majd, a legszebb hátha*” (*Fájtól fájig*).

A zárószakasz (*Mágia szútra*) az isteni gondviselést kikerülni akaró ember képét vázolja fel. Az egymástól is elforduló, a modern kor digitális eszközeinek rabszolgájává váló, arctalan nemzedék önmagát pusztítja el.

Az érzelmeket háttérbe szorító, a mindennapjait elgépiesítő generáció életének groteszk voltát az adja, hogy „*kitakarjuk folyton a lényeket*” (*A tárgyakról*). Az egymástól való eltávolodás kritikus helyzeteket teremt: „*olyan suták vagyunk néha, fullba toljuk a mesterséges / intelligenciát, de annyit sem tudunk ki mondani sokszor, / hogy bocsáss meg, ezt jól elszúrtam*” (*Majkról szerettem volna*). Ez a némaság azonban nem azonos a remetek szótlanságával. Ez az emberi lét alapjainak összezúzása, a teremtő szándék arcul köpése.

A lét fonákságát tökéletesen példázza a *Tantra IV* című alkotásban megfogalmazott gondolat: „*Hatalmadban áll hallgatni / és minden, amit nem mondasz ki / Felhasználható a megváltásra.*”

Kritikus időket élünk, ahol a költészetre és a költőkre ismét fontos szerep hárul. Fél évszázaddal ezelőtt az Illés-koncerteken felnövekvő fiatalok még tudták, hogy „*[a] szó veszélyes fegyver / és van, aki fegyvertelen.*” Napjaink deformálódó értékrendjében azonban átminősültek a szerepek. Erre utal a *Razglednicák*ból kiemelt alábbi sor is: „*A versnél csak a költő veszélyesebb*” (58).

Már csak önmagunkat válthatjuk meg. Ám nem mindegy, hogy kinek a kezét fogjuk, kinek a szavára hallgatunk. Ezt a felismerést erősíti a *Razglednicák* 68-as darabja is: „*Minden Pilátusnak dolga van magával. / Minden Júdásnak veled.*”

Az emberi lét jövőjét vizsgáló sorskérdéseket fogalmaz meg új kötetének verseiben Halmosi Sándor. A jelenkor egyik legégetőbb problémáját vetíti elénk, amely a felelőtlenségből, a bajok elkendőzéséből, a struccpolitikából eredeztethető.

Az ember a végzete felé halad. Bele az ürességbe, a sivárságba, az élettelen kopárságba. Ez a kietlenség jelképesen is megjelenik a kötet záróverse előtt üresen hagyott két oldalon.

Szűkszavúságba hajló szikár egyszerűséggel – ám a tárgyilagos közlést mégis érzelmekre ható képiséggel átítatva – fogalmazza meg mondanivalóját Halmosi Sándor. Versei felszakadt sóhajok, csöndet álmódó finom suttogások, és fáklyák, amik bevilágítják omladozó falú alagútjainkat.

A kötetet ezúttal is Fábíán István sejtelmes grafikái díszítik.

Kovács Újszászy Péter

Az ihletem, mondd, akarsz-e lenni?

Szombat este volt. Kolozsváron biztos léptekkel járt az őszi. Dél előtt a *Magasságok és mélységek* című drámát tűzték műsorra. A veszteségeket és gyászfolyamatokat bemutató film elgondolkodtatott, nehezen tudtam a hatása alól szabadulni. Erőss Zsolt hegy-mászói teljesítménye mind a magyar, mind pedig a világ sporttörténelmében maradandó. A dráma nem kizárólag a Hópárduc halálának körülményeire fókuszál, hanem arra is, hogyan építi újra életét a két kisgyerekek özvegyen maradt Sterczner Hilda.

Az esti produkció hangulatában a délelőtti ellentéte volt. Rohonyi Gábor és Vékes Csaba 2022-es filmje, a *Szia, Életem!* egy szülővé válás szívmengetően humoros története. A cselekmény középpontjában Keserű Barna (Thuróczy Szabolcs) egykori bestselleríró áll, akit hosszú ideje alkotói válság gyötör. Miután a *Vukot* próbálja a szereplők neveinek felcserélése által sajátjaként eladni, a kiadó főnöke, Bérces Béla (Mucsi Zoltán) ultimátumot ad: ha tíz napon belül nem rukkol elő egy szóra érdemes kézirat, felbontja vele a szerződést. Keserű menedzsere, Tibor (Tasnádi Bence) köntörfalazás nélkül lebeszelné az anyagi csőd szélén álló író további művek létrehozásáról. A menedzser meggyőződése, hogy a valamikor ünnepezt sztár sokkal nagyobb hírnévre tenne szert, ha a *Celeb-boksz* című TV-showban csillogtatná meg „küzdősportolói tehetségét”. Keserű azonban eltökélten üldögél laptopja előtt annak reményében, hogy megszállja az ihlet.

Az első napon váratlan fordulat következik be, amely nemcsak a férfi életét, hanem a film cselekményét is megváltoztatja. Keserű Barna egykori szeretője, Sára (Sárközi-Nagy Ilona) egy piros bőrönddel meg a hírrel nyit be a férfinak: egy ösztöndíjprogram révén tíz napra Tokióba utazik. A jelenetben a kamera a piros bőröndre „téved”, Sára pedig irtózatosan siet. Nézőként sejteni véljük, a csomagban valami turpisság rejlik. Ahogy a valamiko-

ri kedves becsapja maga után az ajtót, a bőrrönd megszólal, és Samu (Pásztor-Várady Mór), Sára és Barna szerelemgyereke lép színre. Vékes Csaba forgatókönyvíró rátermettségét bizonyítja, hogy az egyébként igen komoly jeleneteket mesteri pontossággal és finomsággal építi be a humoros alaptörténetbe. Samu például elmeséli az írónak, hogy az anyukájának küldött levelek alapján Keserű mennyire várja a fiával való időtöltést (a leveleket Barna nevében Sára fogalmazta meg). Az apa–fia párbeszédiken könnyesre nevettem magam. Keserű az anyagi csőd szélén áll, a társasház főberlője kilakoltatással fenyegeti, a rendelkezésére álló tíz napban kizárólag írnia kellene, mire a semmiből megjelenik Samu, a gyereknek pedig szükségletei vannak. Miközben apja Szküllá és Kharübdisz között próbál hajózható csatornába evezni, Samu a következő kérdést szegezi neki: „– *Apa, ha tehetnéd, milyen állat lennél? – Nem tudom, de valami, ami épp kihalófélben van.*”

A Samut alakító gyerekszínész, Pásztor-Várady Mór természetessége által válik szerethetővé. Csintalanságával, szóki-mondó jellemével hamar a szívükbe zárják a nézők. A rendező leleményességét dicséri, ahogy Barna szobatisztaságra neveli kisfiát. A gyerek sokszor bevizel, az író pedig egy tuját vásárol, amelynek tövébe előszeretettel tér vissza a fiú. Az apai ösztönök lassan ébrednek, ezzel együtt pedig kicsírázik az író elméjében a nagybetűs történet. Egy délután Samu komoly feladat elé állítja Barnát: „*Apa, mondj egy mesét!*” Már említettem, hogy Keserűnek az utóbbi időben nehéz bármi eredetit alkotni. Végül a fiú lesz az, aki inspirálja. A lassan apává érő életművész napról napra tovább- és továbbszövi a kisfiú történetét, akinek az anyja vérfarkas, az apja pedig vadász. Ebből az alaptörténetből születik meg az a fantasy regény, amely ismét meghozza a sikert. A vérfarkas-motívum végigkíséri a filmet. Keserű tudat alatt retteg az apai szerepkörtől, és vérfarkasoknak látja a játszótéren hancúrozó gyerekeket, mikor azonban kötödni kezd a fiához, rájön: Samu jelenléte nélkül alkotni sem tudna, s már nem hajlandó megválni tőle.

Thuróczy Szabolcs több filmben, sorozatban megmutatta sokoldalúságát. A *Szia, Életem!* által bebizonyította, nemcsak az elfelejtett tűzoltó, de a mélyre jutott értelmiségi karakterét alakítva is megállja helyét. Pallérozott színészi játékában a néző nyomon követheti a karakter jellemfejlődését. Azt, hogy hogyan lesz az öntelt és faragatlan sztárból jóra való apa, sikeres író.

Mint minden minőségi komédiának, a *Szia, Életem!*-nek sem pusztán az a célja, hogy szórakozzon a néző. Komoly átalakulásoknak, eszmecseréknek, élethelyzeteknek lehetünk tanúi, ha megismerjük Keserű Barna és fia, Samu történetét.

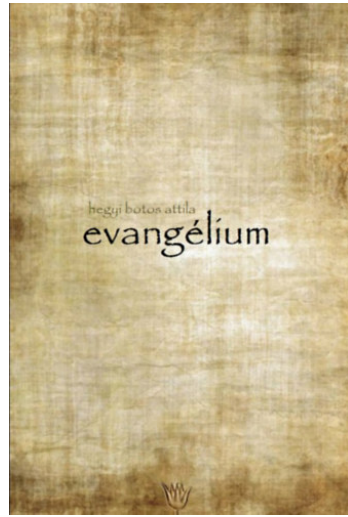

Alföldy Jenő

Örömhír az önmagáért való szépségről

A költemény szépsége a platóni esztétika szerint nem öncél, nem díszítmény, hanem az igazság testvéri támasza és energiaközvetítője. Ám a 19. század közepe óta az európai költészet egyik fő ágának alkotói sorozatos erőfeszítéseket tettek azért, hogy megjelenítsék az önmagáért való szépséget. Ebbe az áramlatba tartozik főként a parnasszizmus és a szimbolizmus művészi programja. Közös bennük a l'art pour l'art elve – a művészet öncélúsága –, illetve a „poésie pure”, vagyis a tiszta költészet igénye. A vers nem óhajt valami másnak a szolgálatába állni. A szerző kizár verséből minden hasznossági szempontot, elméleti vagy politikai állásfoglalást.

Előttem van Hegyi Botos Attila verskötetete, amelynek egyetlen mondata sem utal eszmei harcra, tiltakozásra, társadalmi jogkövetelésre és hasonlókra. Tanításra sem: az olvasótól nem vár egyebet, mint hogy részesüljön az alkotó által közvetített esztétikai hatásban. A költő visszahátrált a költészetnek százhusz-százharminc évvel ezelőtti, nagy útelágazásáig, hogy a verset más irányba fordítsa, mint amilyenbe a huszadik század különböző elméletei terelték. A mallarméi fordulatra gondolok. A francia költő a líra „homéroszi eltévelyedéséről” írt, amely a törzsi háborúk, az örökletes gyűlölködések, hatalmi harcok és egyéni vágyak történetében formálódó sors külsőségeiről szól. Szerinte a költészetnek vissza kell térnie a tiszta esztétikum talajára; maradjon meg a lélek táplálékának és borának. Legyen a költészet lelki

szabadság, gyönyörködés önmagáért, legyen bűvös erő, amelytől a kő meglágyul, mint Orpheusz szerelmes énekétől. A vallásos hitnek és a létfilozófiai gondolatnak is csak annyiban adjon teret, amennyiben ezek magából a műalkotás belső törvényeiből fakadnak, és nem korlátozzák semmiben. A kötet – az *Evangelium* címnek megfelelően – örömhír a vallásos áhítattal övezett szépségről. A költészet – és az általa érintett társművészetek – Hegyi Botos Attila könyvében, Németh Lászlóval mondva, üdvösségüggyé emelkedik. S ha már vallást említettem: verseinek világában vezető helyen állnak a görög kultúra elemei, így vallás helyett inkább érdemes mítoszról, a szépség mítoszaról beszélni. Mindamellett a versek érzelmi szempontból megfelelnek a keresztényi és buddhai szeretet elvének. Megfelelnek akkor is, ha az Isten halálát bejelentő Nietzsche is hatott rá: *Hajnalpír* című verse a német költő-filozófus egyik művére utal. Az ő szelleme lebeg a *Hüperión* fölött: „*Művemben élek, egy vagyok művemmel. A boldogsággal. / Minden pillanat az én pillanatom. / Mert Én Vagyok. Feltétlen és igazat adva és elfogadva. / Egyedül nekem nincs mit megtagadnom. Hová igazodnom.*” A vers alcíme: *Valahány Hüperión emlékezetének* – az egyes szám első személyben beszélő tehát az Apollón istent megelőző titán, a *Fény* trónfosztott ura. Vele azonosulni hősies vállalkozás, és ennyiben Hegyi Botos költészete nem nélkülözi a tragikumot.

Versei csodálatra méltó egyöntetűséggel és művészi következetességgel visznek végig a könyvön egy parnasszusi szépségben fogant stílust. Szabad verseiben a költői formálás nem verslábakkal vagy hangsúlyos-hangsúlytalan szótagok periodicitásával jut érvényre, hanem arányosan rövidre szabott s a lélegzetvételhez igazodó, többnyire nyolc-tíz szótagra szorítókozó verssorokkal. A költemények terjedelme általában egy nyomtatott oldalnyira rúg. A műfaj háladal, himnusz, imádság vagy idill, és csak ritkán elégia vagy gondolati költemény. A derűs szemlélődés állapota jelen idejű. Nem kiált „evoé”-t, mint a szépségkultuszt illetően egyik elődjének tekinthető Áprily Lajos diákja. A derű szüntelen jelenléte nem harsány kacagás, csupán csendes mosoly. Debussy

édesbús, életveg melankóliája jut róla eszembe, nem véletlenül: a kötet egyik versének címe, az *Egy faun délutánja* ettől a muzsikustól származik. A zeneszerzőt gyakran illetik a képzőművészetből átvett *impresszionista* jelzővel. Lágyan körvonalazott, egymásba olvadó hangszíneket, „hangulatfestő” jelleget értenek rajta. Tóth Árpáddal vagy Kosztolányival is példálózunk. Hegyi Botosra tekintve is leszűrhetjük a tanulságot: a szépséget minden más fölé helyező vers szorosabb kapcsolatot tart a képzőművészettel vagy a zenével, mint más költői irányzatok követői. Rilket is szívesen említem példaképei között, de ő hatalmas létkérdésekkel birkózott, s ez a küzdőszellem Hegyi Botosnál ritkán van meg. Az ő „angyala” nem „irtózatós”, mint az osztrák költőé: gráciákra, tündérekre hasonlít inkább. Újplatonista szemlélete mintha lerövidítené a dolgok és ideájuk közötti véghetetlen távolságot, amely a költőket rendszerint kétségbe ejti. Költői tájképei a mediterrán égöv és a délszak napfényes helyszíneiről, főként a tenger mellékről valók, mint az észak-európai művészeknél gyakorta, és sikerrel állandósította azt a boldog, erotikus hangulatú idillt, amelyet Thomas Mann *Varázshegyében* Hans Castorp álmodott meg a hóborította Alpokban. A hazai „pannon táj” sem hiányzik költői térképéről, de ez a név is a természeti szépségben dúskáló versek egyöntetűségébe illik. Kedvelt helyszínei „virágba borult mediterráneumi tenger mellékek”. Lokálisan meghatározott verseiből a *Zugliget, július* című Jékely Zoltán ifjúkori szerelmes regényének, a *Zugligetnek* is címadója. Van-e a földön szebb fővárosi panoráma, mint amely a Tündérszikláról nézve feltárul? A *Határvonalba*n olvassuk: „tekints bárhová: / ez a te országod. Ki lehetne / itt nálad otthonabb, Orfeo?”

Költőnk verseinek egyik szembetűnő eszköze a szókincs. Nehezen tudnám felsorolni a sokféle színű és formájú énekesmadarak, lepkék, csillogó hátú bogarak, a vízben cikázó aranyhalak, ásványok, kristályok, gyümölcsök, színes bogyók, virágok, tetszetős alakzatú sziklák, tengeröblök, kagylók, fjordok, fények és árnyalatok hagyományosan szépnek tartott sokaságát. A természet ékszerei ezek; ígéző csillogásukat a sóvár férfiképzület-

nek köszönhetik. Nevük sokszor már önmagukban is a szépség képzetét, hangulatát hinti el képzeletünkben – csak mutatóban idézek belőlük: aureola, éjkámfor, turmalin, bellis perennis, cor cordium, mariposa, rhizophora, mimózaszál, planéták, najádok (hableányok), kérészfelhők (rajzó tiszavirágok), szilfek (szilfidek), égiszek (báránfelhők), angelit, alabástrom, opál, goetheit, hibiszkusz, anemóna, orchideák – s a zenére, színházra utaló szavak: arpeggio, fúga, overture, pavane, menüett, szinkópa, fuvola. Nietzsche annak a vágyának adott hangot, hogy „művészetet, minél több művészetet, hogy a létezés borzalmait el tudjuk viselni”. Hegyi Botos Attila minden tőle telhetőt megtesz ennek érdekében.

Kimeríthetetlen bőségszaruból ontja az olvasó elé a szépséget, mely azonban eredendően több, mint dekoráció. Az igényes életérzésből és a sokszor undorító társadalmi lét súlyos kritikájából erednek, mely szerint ki kell zárni a vers világából mindent, ami taszító, erőszakos, rút vagy bántóan groteszk – ez utóbbi minőség nála csak a mosolyogtató kölyökállatok társaságában előforduló változatban merülhet föl. A bőségszaru ősi vágyálma az emberiségnek – hőn áhított létezését a képzelet világában senki sem vonhatja kétségbe. A boldogságversek közül külön említendő a *Bőség*. A szépség megragadása is különös képességeket követel: „*S mondd, te szív: / mit kezdenél azzal / a tékozló, odaadó bőséggel?*” Az irodalmi életet ismerve megteheti valaki, hogy tetszetős csillámokkal teleaggatott karácsonyfának csúfolja ezt a nyelvi pompát, de ez a költészet éppen azzal kínálja meg befogadóját, amitől oly sokszor megfosztották az embereket: a megválthatósággal. Tanulni kell a szépet, ahogyan Nemes Nagy Ágnes írta, „tanulni kell a fák kimondhatatlan tetteit”. Jobbik énünkhöz szól. Ahhoz az énünkhöz, amely fölismeri az esztétikumot, s nem marad iránta közömbös.

A teremtés ősi korszakában a halak egy része a magasba vetette magát, hogy több oxigénhez jusson. A költő a való világ közegéből képzelete révén egy másik világba, a mennyei paradicsomba szeretne repülni. Teszi ezt jelképesen, újsütetű szimbolistaként,

megismételhetetlenül. Mintha egy repülőhal kiugrásának boldog pillanatát örökítené meg, amely talán a madárlét első kísérlete volt. Érdekes erről a pillanatról „evangéliumot”, örömhírt hozni. „(...) Érez / szépséget, maga magából / folyvást születni” (Záruló vizek).

Van ennek a szépségideáltól tartósan megigézett lírának kockázata – hogyan volna, mint bármely látásmódnak és témaválasztásnak. A tetszetős dolgok a giccsművészetnek is rendelkezésére állnak, hogy megvesztegessék szépérzékünket. Ámde az, ami önmagában nézve csupán díszítő elem, szervesen fölépített világképbe illeszkedve hitelességet nyer. Hegyi Botos Attila külön világot épített föl magának, mert az úgynevezett objektív valóság ártalmait szeretné a műalkotás erejéig maga mögött hagyni. A példákban felsorolt dolgok szervesen illeszkednek a versek kompozíciójába, amelyekből egy következetesen fölépített tájlíra bontakozik ki. A költőnek szüksége lehet arra, hogy – mint Hegyi Botos Attila – édeni tájfestészetet műveljen, mert a való világ dolgaiból csupán az általa meghatározott részleteket fogadja el. Verseinek világa főként a mediterránium és a sugárzásban csillogó déltengerek dolgaiból szerveződik édenivé. Számára az évszakok, a napsütéses és báránnyelű ég, a holdfényes és csillagos éjszaka, a feltarajló hullámokat vető tenger formai játéka, a madarak vonulása vagy zsinatolása és a színes kabócák cirregése becsesebb dolog, mint az uzsorásnak az összebitorolt vagyónát megkétszerező haszon. Mondhatja bárki, hogy ennek a költészetnek nincs köze a hasznos, fontos és szükséges dolgokhoz – attól függően persze, hogy honnét s mihez viszonyítva mérlegeljük. Mondhatják fényűző fölöslegességnek, de ha ízlésünkre merjük bízni ítéletünket, akkor hozzáteszünk az ítélethez egy szócskát, és tudatunkban más hasonlókkal együtt elhelyezzük ezt a poézist a *szent fölöslegességek* tárában. A szépség nélkül kitűnően el lehet élni, de nem érdemes.

Gazda József

Bábel falai mögött

„... mikor kelet felől elindultak vala, Sineár földén egy síkságot találának, és ott letelepedének. És mondának: jertek, építsünk magunknak várost és tornyot, melynek teteje az eget érje...”

(Mózes 1, 11,3)

Fel, fel, fel a magasba! Hogy döngethessük meg az Ég boltozatát!
S kiáltjuk: Hol vagy, Isten? Hol vagy? Hol? Hol?

És hol vagytok emberek? Te és te és te? Gyertek, segítsetek!

Gyertek a falakra vagy a téglafarmázó asztalok mellé! Te vagy, ember, az egyetlen a teremtésben, aki ezt tudod! Téglaletetőformát alkottál, készítettél, s módozatot gondoltál ki, találtál erre. Előbb formázod, aztán szárítod, majd égeted a téglát, és végül: falakat emelsz belőle. Égbe nyúló falakat! Hatalmasakat! Mert fel akarsz jutni az Égbe, Isten birodalmába. Mert a nagyság! A hatalom!

Hiszen a világ ura akarsz lenni.

„Jertek, égessünk téglát és égessük ki jól; és lőn nékik a téglakő gyanánt, a szurok pedig ragasztó gyanánt.” (Mózes első könyve, 11,3.)

A korodból kilépni nem tudsz, benne élsz, hozzá vagy kötve. De mozdítani, mássá tenni a kort, azt lehet. S teheted is! Isten felruházott, hogy uralkodj minden növény és minden állat fölött, hajtsd birtokodba a földet.

„Nyissátok meg nékem az igazságnak kapuit, hogy bemenjek azokon, és dicsérjem az Urat!” (117. zsoltár, 19.)

Ezrek vetik a téglát, mások bálába rakják, tüzelnek alatta, kiégetik. Aztán jön a sokaság, rakják a saroglyáikra, s lihegve viszik a földből kinövő, majd lassan emelkedni kezdő falakhoz. Torony még sehol sincs, csak a szándékban, képzeletben, de az emberek látják már, s félik is annak leendő hatalmát.

Kémlelő tekintetek... Az eget, majd a földet néző szemek. A munka elkezdődött, folyik...

„Magasztaljátok az Urat, mert jó, mert örökkévaló az ő kegyelme.” (136. zsoltár, 1)

„Velem van az Úr, nem félek.” (117. zsoltár, 1,6)

Hit, hit, hit... És: kételkedés. Mi van, mi lehet fönt? Ott fönt az Égben?

Meg akarod döngetni az Ég kapuját? Vagy: fel akarsz tekinteni az Ég országába? Az Ég birodalmába?

Te, ember, aki szakítottál a tiltott fa gyümölcséből is, mert tudni akarsz, be akarsz látni ama kapukon belülré. Minden kapun, azon is, amely az Égbe nyílik.

S megkérdezn: Ki vagy te, Isten?

Elszaporodott újra az emberiség, elszaporodtak Noé fiai és azok gyermekei. És elszaporodtak a kételyek is. Az Istennel vetekedő ember kételyei, többet látni és többet tudni akarása.

És milliók és milliók sereglenek! Emelkedjünk fel mi is az Üdv Országába!

Vagy: tegyük az Üdv Országává a földet, földünket. Sineár földjét!

Az uralkodni akarók és tudók országává, a mi birodalmunkká! Mert létrejött az enyém és a tiéd fogalma is...

Fennebb! Fennebb! Fel, az Ég felé!

Mind fennebb és fennebb tekint az ember.

A torony pedig épül.

És tornyok épülnek mindenfele. Urban, Urukban, Kisben és Akkádban... Mohendzsodaróban... Bagdadban, Jeruzsálemben, Rómában, majd Bizáncban, New Yorkban és Chicagóban, Washingtonban, Párizsban és San Franciscóban s még Bécsben és Pest-Budán is. Mindenfele! Vágyak tornyai, a magasba törés tornyai. Az Istennel való vetekedés tornyai. S közben nőnek az aranyhalmok, az érték, a birtoklás halmai. Ha van aranyad, új városokat emelhetsz, vehetsz körül fallal, védheted magadat bennük. És ki-törhetsz onnan, a falak közül, s birtokba veheted a világot.

Születnek az új falvak, városok, és emelkednek az azokat körülölelő falak. Magasba nyúló falú falvak a sivatagban. Körfal, a kör közepén kút, hosszú-hosszú kötéllel. És sorban állók a vízért.

Mert víz nélkül nincs élet.

Ahol van víz, ott megjelenik az élet a sivatagban is. Az emberek a falakkal védik az életterületet, az otthonaikat, védik, óvják a vizet, mely szomjat olt, vágyat elégít ki.

S emelik az újabb falakat, Babel tornyának falait.

Körülötte emberek sokasága, akik már egymást is alig értik. Akik ott ülnek a tervezőasztaloknál. Kiterítik hatalmas lapjaikat, rájuk helyezik vonalzóikat és mérőműszereiket, s születnek a hatalmas tervrajzok és mellettük az ugyancsak hatalmas számoszlopok, folynak a mit és hogyan műveletei. Sűrögnek és forognak az épülő tornyok lábainál vagy fenn azoknak a falain. Már ember alkotta gépek végzik a munka egy jó részét. Emelődaruk, kotrógépek. S te, kétkező lény, csak állsz a magasban, tervezel és irányítasz. Vagy térdedre veszed immár pótolhatatlan munkaeszközüket, számítógépedet, s annak a mesterséges intelligenciáját is szolgálatodba állítod. Miközben: viszik fel a robotemberek a magasba a maltert és a szurkot, egymáshoz pászítják a téglákat, és egymáshoz illesztik a hatalmas kőkockákat.

Az egyiptomiaknál piramisformát vett fel az épített alakzat. Csak ámul az ember, hogyan vihették föl oda, a csúcsosodva magasodó falak emeléséhez azokat a hatalmas, több tonnás kötömböket. Hogyan görgethették vagy taszíthatták fel és fennebb azokat. A fizikai erő megsokszorozódhat a szellem ereje révén.

Mert akkor még volt Hit! És a hit erkölcsöt szült, ami hirdeti az emberi alkotóerő nagyszerűségét, a fáraóknak, Ré isten fiainak a nagyságát, a római császárok nagyságát, majd a hatalmas bazilikák óriási lépcsőfokain kezükben olvasóikat morzsolgató, áhítattal imádkozó emberek hitét!

Egyiptom óta a lelkek isteni hajón eveztek az ég felé. Már jó ötezer év óta készen is van Dzsószer fáraó piramisa. És készen vannak Gíza piramisai is. És készen van a Szfinx isteni arca is...

Az ember megkapta Istentől az építés, a teremtés, vagy mondjuk úgy: valaminek a létrehozása képességét, és él is vele. Nyüzsög az ember, tízezrek és százezrek arcával, a ti arcotokkal, a kor embere, a tegnap és ma embere. Mérnökök és mesterek, Kőműves

Kelemenek és malterhordó Ignácok sokasága. Ott, az idők útjaiban. Éppen most, ebben a pillanatban. Mert mindig minden csak most történhet. Sem visszafele, sem előbbre lépni a korban nem tudunk, hozzá a mosthoz, Krisztus előtt 8000-hez és Krisztus után 1920-hoz vagy 2023-hoz. A mindenkori mához. S csak egy a közös létünk pillanataiban: a még fennebb gondolata, akarása.

S csoda ez? Hiszen Isten a maga hasonlatosságára teremtett bennünket, embereket. Társaivá tett a teremtésben, s mi nem elégszünk meg ennyivel. Fölébe akarunk nőni!

Van ebben jó is, előbbre mutató. Így fejlődik a világ.

És van rossz is: az örök nagyravágyás, az örök „csak én!” Az én ügyem, az én érdekem.

S közben?

Suhognak a fák! Zeng a magasság!

És valahol – mindig – gürcöl az ember, gürcölnek a milliók. Ki-ki a maga betevő falatjáért küzd. S ez a küzdelem szüli az alkotó embert. A tovább és tovább gondolatát.

Ez is a világ rendje. A milliárdok minden egyedének megvan a maga helye. A maga feladata, mely képességének megfelel.

Minden kor a maga módján, a maga lehetőségei szerint oldja meg a gondjait. Volt idő, amikor egy embert egy négyzetkilométer terület tudott eltartani. Akkor hozzávetőlegesen ennyi terület kellett, hogy a léte fenntartásához szükséges javakat megkeresse, elő tudja állítani rajta. Aztán az örök fejlődés következtében változtak a viszonyok. A termelési képesség növekedésével nőtt a népsűrűség is. Millió és millió ember, millió és millió feladat. Van, ami rád, van, ami rám, van, ami a szomszédodra nehezedik. Egyik vet, a másik fúr-farag vagy arat, befogja a vadlovakat, megszelídíti azokat, felül a hátukra, és száguld. S kilövi a ló hátáról a nyilait, mert ez is feladata, az örök harc, azaz az örök létért való küzdelem, küszködés.

S a világ megyen, halad a maga útján.

Bábel tornyának építői ott vannak a vártán, s feltekintenek az Égbe.

Hol vagy, Isten? Vagy, vagy nem vagy?

Azt már tudja a világ, Róma óta tudja: leghatalmasabb mozgató erő a pénz. Azt kell birtokba venni, birtokolni, annak a hátán jutsz, juthatsz fel a magasba, az Ég kapujába. Hogy azt megdöngethesd, s végleg birtokba vehesd.

Isten?

A pénz az Isten! – mondja, vallja korunk embere. Berzsenyi Dániel még az Észtt mondta, vélte Istennek.

A kor mozgása: csörtetés. Háborúk dúltak, dúlnak ebben a csörtetésben.

„*Legfőbb üzlet a háború*” – szülte a mondást a kor.

S az Isten?

A hatalom istene. Mindent ő mozgat, ő ural. Rendszereket dönt – ezt tette XVI. Lajos, majd 130 év múlva a cári család meggyilkol(tat)ásával. S annak hazugság-ígéretével, hogy új és szabad világot teremt. És minden idők egyik legsötétebb rab-szolgátságának rendszerét teremtette meg, mondván: ez a szabad világ. És szocializmus. Aztán majdan: a kommunizmus.

Erkölc? Becsület?

Isten kőtáblára vésette a maga tízparancsolatát. S az évezredek az emberi lélek vezéreivé tették azokat. Ne lopj, ne ölj! Szeresd apádat és anyádat!

Ma már a szeretet, a szerelem is fölösleges. Ne szeresd és ne tiszteld apádat és anyádat! Mert azok nincsenek. Van egyes számú szülő és kettes számú szülő, mondja a genderideológia. És a nemedet nem Istentől kapod, hanem te választod meg. Hiszen az ember szabad, s „ilyenféle” a szabadság.

Tehát a család is fölösleges. S főleg: nem kíván kétneműséget.

Hogy az egész élő világ ennek a kétneműségnek a függvényében létezik, létezhet, így ez a lét törvényének a része?

Kit érdekel ez?

Jóság? Hűség? Szerelem? Szeretet?

Ezek sem kellenek!

Becsületesség?

Ez sem kell!

S ott fent?

Ha van a koroknak arcuk, a mi korunké: érzéketlen arc. Már a Bábel tornya sem „azért” kell. Minek pillért emelni a Hitnek?

Nincs Isten, tehát nincs az Istennek arca sem!

Terjed az istentagadás eszménye.

Nem kellene a templomok, maga az egyház is fölösleges.

„*Most senki sem hisz. Törpe az idő!*” (Madách)

Nemcsak a kommunizmus tagadta meg Istent, mint a pártideológiától idegen és elfogadhatatlan „babonaságot”, megtagadja korunk „balliberális” eszmevilága is.

Most már nem Nimród vagy Ré isten fiai állnak az Ég felé tekintő arcukkal a pódiumon, amikor eltakarítja a kor saját örületének romjait, s elkezdődik az újraépítés, hanem a pénzeszsákok őrei. Ennek a hidegszívű új istennek a fiai. Mert ők a jövő, az Újabb Kor őrei, csiholói, urai.

Ők azok, akik számára Éva szakított a tiltott fa gyümölcséből, s elnyerhették ezzel a tudást, melynek birtokában tervezik, álmodják az isteni óhajt, parancsolatot megtagadó jövőt.

A nemkívánatot.

Nehéz helyzetben hát a világ, az ember, az emberiség.

Ha szorongsz, van okod rá.

Ám Krisztus tanításai megváltoztatták a világ arcát, amely a szeretetben gyarapodott és gyarapodhat ma is.

Amikor e sorokat írom, közeleg, hogy ismét zárul egy év, s nemsokára a szenteste apró fényei kezdenek lobogni. Mert azok évről évre újra és újra fellobbannak nem csak a szent fák ágain, de a lelkekben is. Ahol – ha lopva is, pislákolón is – csak él, mert kell élnie a Hitnek.

A megváltásért esedezik az emberiség...

DEBÜT

VASAS TAMÁS

Elférünk majd

*kopp-kopp.**a szívem megint
furcsán félrevert.**(hajnal van.)**alaktalan jelek
mindenhol,
korán**van még az
elmélyült
íráshoz.**ocsmány hájam lehúz,
feltápáskodnom
egyre**nehezebb.**valaggal felém egy
plüsspanda trónol
a mellkasomon.*

Buzz

*ha rendesen körülnézek,
látom, mit hogyan rendez
itt az ösztön és a szabad
akarat.*

*az első toy story-ban
buzz még tagadta
önnön játék-
mivoltát,*

*de emberi közelségben
öntudatlan automatizmussal
merevedett játékká.*

*van ilyen reflexünk
nekünk, embereknek is?*

*és ha van, ki mondja meg,
hogyan működik?*

Lovak, kísértetek...

nem értem...

*„ez az árva szellemek,
felszarvazott kísértetek
sikongatása, nem lehet
más”, gondolom
magamban,*

*pedig tudom, hogy
a parkolóban
a srácok
épp*

*illegális gyorsulási
versenyt tartanak.*

*messze
innen*

*lovak pihennek
egy rozoga jászol
mellett.*

*„nem, barátom.
maradok hívő
katolikus.”*

VASAS TAMÁS 1989-ben született Debrecenben, jelenleg Budapesten és Debrecenben él. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen végzett jogász szakon, majd a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskolán szerzett teológiai diplomát. Jelenleg állambölcseleti és politikai filozófiai PhD-kutató, oktató a Debreceni Egyetemen. Költő, zenész, slammer. Legutóbbi verseskötete *Mindenkinek jut egy takaró* címmel jelent meg a FISZ-nél.

2023. december

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Karácsonyi ima (vers)
- 4 **Magyari Ágnes:** Bölénytelenül (próza)
- 15 **Varga Melinda:** Fehér gyöngyök; Az égre vetítem; Szenteste ropogó hóval (versek)
- 16 **Patócs Molnár János:** Idegenek (próza)
- 29 **Király Farkas:** tél van, tél (vers)
- 30 **Viola Szandra:** Csak egyetlen helyen ismerik (vers)
- 31 **Fráter Zsuzsanna:** A fekete kakas (próza)
- 33 **Pethő Lorand:** huszonkettő. karácsonyon.; csendes csoda (versek)
- 34 **Sántha Attila:** Az én Istenem (vers)
- 35 **Dorozsmai-Szabó Eszter:** Tükör; Idő (versek)
- 37 **Kovács Újszászy Péter:** Városok fölött (vers)
- 38 **Fecske Csaba:** Unokahúg (próza)
- 44 **Hodossy Gyula:** Halld meg a sírást! (vers)
- 46 **Nagy Zopán:** Átjárások / Szlovén–olasz–ír behatások... (próza)
- 49 **Gódza Csilla** utolsó verse: Nagyanyám álmomban
- 51 **Hegedűs Imre János:** Özvegy, fátyollal (próza)
- 58 **Csobánka Zsuzsa Emese:** Megnyílni a sötétnek (vers)
- 59 **Dimény H. Árpád:** egy adventi vers (vers)
- 61 **Ónody Éva:** Két apró madár (próza)
- 67 **B. Mihály Csilla:** Mécskanóc; Karácsony felé (versek)
- 68 **Marton Réka Zsófia:** Elmondatlanul (vers)
- 70 **Lajtos Nóra:** Holdat növeszt az éjszaka (vers)
- 71 Találkozásaink – **Julie Bietry** és **Kaïna Bendar** interjúja
Böszörményi Zoltánnal
- 78 „Akár az ég, szemed, ha csillan...” – **Mihail Lermontov** versei
Lángi Péter fordításában
- 87 A hónap alkotója – **Székelyhidi Zsolt:** Szoros; Eredetileg;
Bűnbe; Decembéri reggel; Tétova óda; Huszonkilenc év
- 94 **Berka Attila:** Székelyhidi Zsolt te, hallod-e?
- 96 **Jász Borbála:** „Az első fénykép, látod, én vagyok...” –
Székelyhidi Zsolt fotóihoz
- 98 **Simon Adri:** „Csontrepesz, izom jégszeg”
- 106 **Fecske Csaba:** A keresés könyve
- 111 „A megújulási vágy nálam alkati kérdés” – **Laik Eszter**
beszélgetése **Székelyhidi Zsolttal**
- 124 **Nagy Dénes:** Párhuzamos életrajzok: Bolyai Farkas és Carl
Friedrich Gauss – Levéldráma

- 148 **Böszörményi Zoltán:** A futár haláláról (Tóth Mária: A futár halála)
- 156 **Berényi Klára:** Maszk nélkül („Maszk nem takarta már” – Nemes Nagy Ágnes-képeskönyv)
- 161 **Juhász Kristóf:** Meseállatokról és olvasásukról (Amy Timberlake: Borz új lakótársa)
- 166 **Szabó Fanni:** Más halála sem könnyebb (Fekete Vince: Halálgyakorlatok)
- 170 **Oláh András:** „A sebek hordoznak minket” (Halmosi Sándor: Tantra és hőszivattyú)
- 174 **Kovács Újszászy Péter:** Az ihletem, mondd, akarsz-e lenni?
- 177 **Alföldy Jenő:** Örömhír az önmagáért való szépségről (Hegyi Botos Attila: Evangélium)
- 182 **Gazda József:** Bábel falai mögött (esszé)
- 188 Debüt – **Vasas Tamás** versei

- **Böszörményi Zoltán:** Karácsonyi ima
  - **Magyarí Ágnes:** Bölénytelenül
- **Varga Melinda:** Szenteste ropogó hóval
  - **Patócs Molnár János:** Idegenek
    - **Király Farkas:** tél van, tél
      - **Viola Szandra:**
Csak egyetlen helyen ismerik
  - **Fráter Zsuzsanna:** A fekete kakas
    - **Pethő Lorand:** csendes csoda
    - **Sántha Attila:** Az én Istenem
  - **Dorozsmai-Szabó Eszter:** Tükör; Idő
  - **Kovács Újszászy Péter:** Városok fölött
    - **Fecske Csaba:** Unokahúg
    - **Hodossy Gyula:** Halld meg a sírást!
      - **Nagy Zopán:** Átjárások / Szlovén–olasz–ír behatások...
      - **Gódza Csilla** utolsó verse:
Nagyanyám álmomban
  - **Hegedűs Imre János:** Özveg, fátyollal
    - **Csobánka Zsuzsa Emese:**
Megnyílni a sötétnek
    - **Dimény H. Árpád:** egy adventi vers
      - **Ónody Éva:** Két apró madár
      - **B. Mihály Csilla:** Mécskanóc
    - **Marton Réka Zsófia:** Elmondatlanul
    - **Lajtos Nóra:** Holdat növeszt az éjszaka

A hónap alkotója: **Székelyhidi Zsolt**

*Szoros; Eredetileg; Bűnbe;
Decemberi reggel; Tétova óda;
Huszonkilenc év*

Berka Attila:

Székelyhidi Zsolt te, hallod-e?

Jász Borbála: „Az első fénykép, látod, én vagyok...” – Székelyhidi Zsolt fotóihoz

Simon Adri:

„Csontrepesz, izom jégszeg”

Fecske Csaba: A keresés könyve
„A megújulási vágy nálam alkati kérdés” –

Laik Eszter beszélgetése

Székelyhidi Zsolttal

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap